

واریق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

سکیزینجی ایل صایی ۱۲، ۱۱ (آردیجیل صایی: ۹۳، ۹۴)
سال هشتم شماره ۱۲، ۱۱ (شماره مسلسل ۹۳، ۹۴)

بهمن و اسفند ۱۳۶۵
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)
این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
8th Year No. 11, 12 (Serial No. 93, 94)

Feb, March, 1967

Address: Veli-Asr Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۲۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(لهرست)

- ۱- بیر تدقیق حقیقنده (پروفیسور تورخان گنجی): دوکتور حمید نطقی ۳
- ۲- یئنه ده (شعر): بهرام آلچین ۸
- ۳- اسلام دؤورونده تورک ادبیاتی (۲): دوکتور جواد هیث ۹
- ۴- شعر: علی صمدی ۱۵
- ۵- خسرو و شیرین موضوعو و تورک ادبیاتی (۲): پروفیسور غ. بیگدلی ۱۶
- ۶- مبانئ دستور زبان آذربایجان (ترکیبات و جملاّت): م. ع. قزانه ۲۴
- ۷- قوجامان آذربایجان شاعری «محزون» ابدیتته قووشدو: گنجملی صباحی ۳۴
- ۸- حیدربایان، ساوالانا (آی ساوالان منظومیه سی نین چاپی مناسبتیله): ح. نطقی ۳۹
- ۹- نهج البلاغه اوخویلق: اسماعیل هادی ۵۱
- ۱۰- چینار و بالتا: م. شمسثری ۵۳
- ۱۱- وارلیغین آلتینجی جدولی: پیروز ثومهرینلی ۵۴
- ۱۲- از مجلات و روزنامهها: آزادی زبان و خط، زبان آذری نه ۵۶
- ۱۳- تلویزیوندا تورکمنجه و تریلیش لر: اینلرکن ۵۸
- ۱۴- محبت و غم دیر: ح. م. ساوالان ۵۹
- ۱۵- قینخ تیکه بوخچا: دوکتور حمید نطقی ۶۱
- ۱۶- منیم آرزیم: سلیمان ثالث ۶۲
- ۱۷- چک خنجر مژگانی: رضا پاشازاده (تبریز) ۶۳
- ۱۸- کیچیک اوخوجوموز ۶۴
- ۱۹- میر عبدالفتاح مراغه ای: میر هدایت حصاری ۶۶
- ۲۰- صاری گول: قهرمان خطیبی ۷۰
- ۲۱- گؤزوم یولدا قالاجاق: مهروند نیاب ۷۱
- ۲۲- سفر ده اولان حرمتلی عمی نه: (میرعلی مصدق ۷۲
- ۲۳- سل کلیدی: سید فخرالدین ملجائی ۷۳
- ۲۴- چاغیر یلمامیش قونا قلار: ت. پیرهاشمی ۸۱
- ۲۵- آتالار سؤزو: منظوری خامنه ای ۸۷
- ۲۶- تلیم خان و شعر صنعتلری: علی کمالی ۸۸
- ۲۷- حسین خان باغبان: صمد مشرهاری نیا ۹۱

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آهلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

سککیزینجی ایل - بهمن ، اسفند ۱۳۶۵ شمسی

دوکتور حمید نطقی

=====

بیر تدقیق حقیقنده

=====

✱ موغوللار دان قابا قکی فارسجا شعرینده تورکجه ✱

دوستوموز پروفه سور تورخان گنجیی نین ، منسوب اولدوغولوندون اونیه رسیته سی ، شرق و آفریقا مطالعهری مکتبی نین (جلد ۴۹ ، قسم ۱/ ۱۹۸۶) تاریخ و صایلی بولله تهنینده چیخان قیمتلی تدقیقاتی الیمیزه چاتدی ، سئوینه رک اوخودوق . بورادا ، بو قیصا یازی نیین چرچیوه سینده اجمالاً اوندان بحث ائتمه کی فایدالی اولاجاغینی دؤشو - ندوک .

ت . گنجیی دیلیمیزین شانلی تاریخیندن قارانیقدا قالیش و حقیقنده لازیمی قدهر چالیشلما میش بیر صحیفه نی الینه آلیر .

تدقیقاتین اهمیتی باره سینده بیر نقطه یه اشارت ائتمک یئتر .

ت . گنجیی نین مقاله سی نین نشریندن قیصا بیر زمان گشچمیش اولما - سینا باخمایراق ، اونون عکس صدالاری بیر قدهر گلمکده گنجیکمه

- دی . باکی - دا چیخان " ادبیات و اینجه صنعت قزئتلی " - نین ۸

آغوستوس (اوت) ۱۹۸۶ تاریخلی نومره سینده چاپ اولموش پروفه سور

ظاهر حاجی یئف - ین بوبابدا یازدیغی مفصل بیر تحلیل دن ده تما - دقا خبردار اولدوق .

ت . گنجیی - نین آراشدیرماسی بئله باشلار :

"فارسجا شعرین تورکستان و خوراساندا یوکسه‌لیش و انکیشافی،
"سامانی" دولتی حدودلاری ایچینده تورک عنصرلری نین نفوذلانماسی
دئورینه تصادفاً ائدر".

"تورکلر داها اولدن، عرب فتوحاتی دئوریندن، بویئرلرده
یاشاییردیلسادا آنجاق "سامانیلر" زامانیندا سیاسی عسگری قدرت
اولاراق بوی گؤسترکیلر و کؤله‌لیکدن ان اوجا مقاملارا دیرماشدیلار".
"او زامانکی فارس شعرى نین معدود قالینتیلاریندا، ساده‌جه
تورک آدی نین گئچمه‌سی دگیل، آرادا- صیرادا تورک اصللی سؤزلرده
تاپیلیر".

مؤلف بو مقدمه‌دن صورنا او زامانلارین تاریخی منظره‌سی نی قیصا
اولاراق گؤسته‌ریر و صورنا او چاغین فارسجا شعرلرینده، اصطلاحاً
"تورکیزم" دئییه آدلاندیریلان، تورک دیلینه عاید سؤز و تعبیرلردن
متعدد مثاللار گتیریر.

ت. گنجه‌یی - نین بو چالیشماسینداکی "اوریزینال" طرفی مسئله
نی عادتین ترسینه اولاراق اله آلماسیندا دیر، چونکو، چوخ زامانلار
دقتلر تورکجه‌ده یاد عنصرلری آختارماغا حصر ائدیلیلر، یعنی تورکجه
ده مثلاً "فارسیزم" بحث موضوعو اولور، حالبوکی ایندی پروفه‌سؤر
گنجه‌یی نین تدقیقاتی بیردفعه داها دیلچی لرین دقتینی فارسجاداکی
"تورکیزم" - لره چکمیشدیر.

بو زمینه ده داها اولکی نادیر چالیشمالاری خاطیرلتمک اوچون
ت. گنجه‌یی نین آراشدیرمالارینی تحلیل و بیزیم تماس ائتدیگیمیز
نقطه‌نی ده تأیید ائدن ط. حاجی بیف - ین یازیسی نین باش حصه‌سینی
آز دگیشیکلیکلرله نقل ائدیریک:

"عادتاً، علمده تورک دیللری (اوجمله‌دن آذربایجان دیلی) ایله
شرق دیللری نین قارشیلیق‌لی علاقه‌لری نین اؤگره‌نیلمه‌سی بیرطرفلی
شکیلده آپاریلیمیشدیر: عموماً عرب، فارس و باشقا شرق دیللری نین
تورک دیللرینه تاثیریندن دانیشیلیمیشدیر. بورادا معین منطق ده وار
کی، دوغرودان دا گوجلو تاثیر محض همین یئونده گئتمیشدیر. آنجاق
بئله بیر طرفلی لیک نه اینکی تورک دیللری نین مضمونو و سؤیه‌سی
حقینده گئچک اولمایان تصور یاراتمیش، هم ده بو دیللرده دانیشان
خلقلرین مشرقین سیاسی خریطه‌سینده کی یئرینی دومانلی گؤسته‌رمیشدیر.

بوتون بونلارلا ياشاش، تورکولوژيده او جملهدن آذربايجان فيلولوژي سينده اؤزوندن باشلاما، اؤزونو چيخيش نقطهسي گؤتورمه صناقلاري دا اولموشدور. بو جهتدن مرحوم پروفه سؤر ح. آراسلي - نين نظامي نين ديلينده آذربايجان سؤزلى، مورفولوژيزم لرى و فراژولوژي واحد لريني آشكار ائدن مقالهسي و زرينه زاده نين " فارس ديلينده آذر - بايجان سؤزلى " آدلى مونوقرافياسى خصوصى قشيد اولونمايدير. تورک ديللريندن باشقا ديللره آلينمالارين اؤگره نيلمهسي مسئله سينده صون واقتلار بير ديرچه ليش نظره چارپير. ماراقليديركى، بو ديرچه - ليشين عموم دونيا " رزونانسي " دا حس اولونور.

... پروفه سؤر تورخان گنجه يى نين چاپ اولونموش تدقيقاتى دئديگيميز باخيمدان چوخ قيمتلى دير... تدقيقاتدا مونغول اشغاليند - ان قابا قكى فارس (شعرينده) ايشلنميش تورکجه ... عنصرلار - اؤگره نيلىر. آراشديرما نين اوستون جهتلريندن بيرى اودوركى، ديل تائيرى مسئله سي علائده (عليحده) لينقويستىك (گئرك) كيم - گؤتورلمه ييب، قوميله قس حاليندا، بوتؤو تاريخى - مدنى - سياسى - سوسيولوژي پروسه سي تركيب حصه سي كيمي آلينىر. محض بله متودولوژي سايه سينده مؤلف " اوبژه قتييف " علمى نتيجه لره گلير .

(ط . حاجى يئف " داما - داما گول اولار "، آدى گئچن قزئتده)
 مؤلف " موغوللاردان قاباق كى فارسجا شعرينده تورکجه " عنوانلى آراشديرما سيندا، اشارت اولدوغو كيمي، ميلادى ۱۳ - نجى عصره تك " درى فارسجا " ادبياتيندا ايشله ديلن تورکجه سؤزلى آختارميشدير . بو يولدا دورلو چتينليكlerden بيريسى ده موجود اثرلرين اوخونولماز - ليفى دير. درى فارسجا ديوان و جؤنگلرده تورکجه سؤزلىر، خطاط و استنساخ ائدنلرين بو ديلى بيلمه ديكلىرى سببى ايله عموما غلط و تحريف ائديلميش بير حالدا ئيت و صورادان دا ائله جهده چاپ اولوبلار . بؤيوك " فضولى " - نين تعبيريله " كاتب - بدتحير " - لرين " فساد - رقم " - لرى ايله اكثر " سؤز " - لر " شور " اولموشلار و " كور " اولما - يان " گؤز " ده قالما ميشدير .

مثاللاردان هله چوخ بسيطى صاييلان بو بئيتى اله آلاق :

قراسنقىر آنگه كه نصرت پذيرد

بر آقسنقر آثار خذلان نمايد

بو بهیتین باش سوزو بیزیم الیمیزده کی خاقانی دیوانیندا (۱)
" فراسنقر " (" فرا " و " سنقر " آراسیندا فاصله ایله) دئییه یازیلیدیر .
سمرقندلی " سوزنی " - نین بو بهیتینده کی :

پیچیده یکی " ارمک " میرانه بسر بر
بر بسته یکی گزلگ ترکی به کمر بر
" ارمک " کلمه سی ، دیوانین رداقتورونون ده دئیگی کیمی یازما
نسخه لرینده " لامک " و " لاک " شکلینده ثبت اولموشموش (۲)
گینه عینی دیواندان بیر باشقا مثالی نظره آلاق :

مفکن بغمزه بردل مجروح من نمک
وزمن به قبله سرمکش ای قبله " یمک "
ای ترک ماه چهره چه باشد اگر شبی
آئی به حجره من و گویی " قونوق گرهک "

گلروی ترکی و من اگر ترک نیستم
دانم همین قدر که به ترکی است گل " چیچک "
از چشم من بر آن " چیچک " تو چکد سرشک
ترکی مکن بکشتن من برمکش " بیچک " (۳)
(" یمک " قبیله آدی دیر ، " قونوق گرهک " = قوناق گرهک ، بیچک =
بیچمک مصدریندن = پیچاق)

بوسفر رداقتورون دا گوزوندن قاجمیش " تحریف " - لر واردیر :
بیرینجی بهیتده " بقبله " ، " بقله " ، ایکینجی بهیتده " قونوق "
یادا قدیم ووقالیزه اولما میش یازیدا " قنق " یئرینه " قنق " اوچون
- جو بهیتده " چیچک " یئرینه " حجک " ، دؤردونجو بهیتده گینه
" چیچک " یئرینه " حجک " و " بیچک " یادا " بچک " یئرینه " نجک "
یازیلی دیر . (سوزنی دیوانی ، ص ۲۳۴) .

(۱) " دیوان افضل الدین بدیل بن علی نجار خاقانی شروانی " رداقتور
ضیاء الدین سجادی ، زوار نشریات ۱۳۵۷ ، تهران ، ص ۱۳۵ - ۲) " دیوان
حکیم سوزنی سمرقندی " ، رداقتور : دوقتور نا صرالدین شاه حسینی ، امیرکبیر
نشریات ۱۳۳۸ ، تهران ، ص ۳۳ - ۳) پروفه سور تورخان گنجهیی ، " موغوللار
دان قابق کی فارسجا شعرینده تورکجه " ، " شرق و آفریقا مطالعه لری
مکتبی " لوندون اونیه ورسته سی نشریات ۱۹۸۶ ، لوندون ، ج ۴۹ ، قسم ۱
ص ۷۴ .

گله حکده بو نوعدن تدقیقاتا قالخالارین بولوندا هر آددیم باشی
بئله "تحریف" لر داش کیمی تیکیلجه جکدیر . ت . گنجهیی - نین بو انگل
لردن موفقیتله گئجیدگی گؤرونور .

مؤلفین گتیردیگی مثاللاردان اولوشان ماتریال اوزه رینده ، یوخا -
ریدا آدی کئچن تنقیدچی - دیلچی پروفه سور طاهر حاجی ئیف - یین ۱۲۰۰
کلمه دن آشقین مقاله سینده حدی تحلیل ایشی آبارماسی ، پروفه - سور
تورخان گنجهیی - نین آراشیرمالاری نین اهمیتینه بیراشارت اولایلر .
او گنجهیی - نین تدقیقاتینی ماهیت باخیمیندا ن دا دگرلندیریر
تنقیدچی دن بیر گئجید نقلی ایله سؤزه صون وئیریرک :

" ت . گنجهیی - نین بئله بیر پسیقولینفویستیک مشاهیده سسی
دقتی چکیر کی ، فارس شعرینه تورکیزم لر ، تورک خلق لرینه منسوب
گؤزله لرن (تصویری) ایله بیرگه آیاق آچیر . "

" تورک گؤزله لی نین باخیشلاری داها چوخ ترنم اولونور - او نرگیزه
بنزه دلیر ، کؤنول اوخشیان گؤزلری نین کیچیکلیگی ایله اوره گی
گئنیشلیگی نین تضادی اوستونده بو گؤزله لرن جانلی تصویری یارادیلیر
حاذبه سی سین ، شیرین فردی لهجه سی نین خاطیرینه گؤزله لرن آنا دیلینی
قیمتله ندیرمه سی و اونا سؤیکنمه سی ، البته بدیعی (شاعرانه)
فنددیر . مستقیم حقیقت ایسه اوندا ن عیارتدیرکی او زامان ، آذربایجان
و باشقا تورک دیللری شرقین واجیب سیاسی - ارتباطی واسیطه لریندن
اولموش ، آؤز زنگین لیکی ایله سئچیلیمیش ، شرقین قدیم ادبی دیللری
ایله بیر سویمه ده جیش ائتمیشدیر . ت . گنجهیی " تاریخ - فخرالدین
مبارکشاه " اثریندن (۱۳ - نجی عصرین اوللری) بئله بیر مثال گتیریر
کی ، شرقده " عرب دیلیندن صونرا تورکجه دن ... داها گؤزل و داها
لایققلی بیر دیل بوخدور " . بؤیوک آؤزبک شاعیری امیر علیشیر نوایی
آؤزونون " محاکمه اللغتین " اثرینده تورکجه نی شرقین قدیم و زنگین
ادبی دیللریندن اولان فارس دیلی ایله مقایسه ائدیپ ، تورکجه یین
امکانلی بیر (شعر) دیلی اولماسینی تحروبی و نظری هتدن آیدینلا -
شدیریر ، اونون فعل فورمالاریندا متحرکلیگی ایله سئچیلن بیر صیرا
جهتلربن آنحاق عرب دیلینده کی خصوصیتلرله مقایسه یه گلدیگینی گؤسته
- ریر . ماراقلیدیرکی ، ت . گنجهیی نین آشکارلادیغی کیمی بو فکیرله
علیشیر نوایی دن ۳۰۰ ایل اول ده سؤیلنمیشدیر . بو وضعیت له ایلک

اورتا عصرلردن تورک دیللیری نین، او جمله دن آذربایجانجا نین یازیلی و شفاهی، بدیعی و حقوقی انسیت واسیطه سی کیمی ایشلندیگینه دالالت ائدیر. ت. گنجی نین تدقیقاتی بو قناعته بیر داها ایناندریر. اونون گتیردیگی پوختیک متن لر گؤسته ریر کی، تورکیزم لر فارس دیل — لی شعرلرده، عادتاً دیل لر آراسی علاقه لرده وردیش اولدوغو کیمی ساده جه لقسیک منیمسه لر سوئه سینده دگیل، داها درینه گئدیر و مرکب بیر پروسه سین نتیجه سی کیمی تظاهر ائدیر. "

(ادبیات و اینجه صنعت قزغتی، عینی یازی)

دوستوموز گنجی — یه گله جک ایشلرینده ده موفقیت لـــــــر

آرزولاییریق .

بهرام ائلچین

=====

* یئننه ده *

(گیریش)

یئننه ده قیزیل سان آی قیزیل آلما * گلین تک گؤزه لسن آی قیزیل آلما
اؤزگه لر، چیلله دیردئیله — یاد ائلدن * یوللانان قارپیزلا خوشدورلارسا — من :
زنگان چاققیسی ایله سنی صویوبان * آنا یورد بوشقابی ایجره قویوبان
هردن بیر دیلیمین کسب یئیه رم * وطنین عشقینه غزل دئییه رم :

* غزل *

ای وطن داغلاری نین کؤیگی آغ دیر یئننه ده
قیشدا داغ قارلی گره ک داغ ائله داغ دیر یئننه ده
امجکندن سودو اسگیلمز او جئیران اینه گین
قلبیمه طاقت اولان ساپساری یاغ دیر یئننه ده
الین آغدان قارایا وورمایان آروادلار هئج
خاص خاتونلار یا شاییر باشلاری ساغ دیر یئننه ده
شه ر اولادینا دا پای چیخار اؤز رزقیندن
بو سببدن آنا یوردون اؤزو آغ دیر یئننه ده

جبلله آخشامی ۱۳۶۵

✽ اسلام دئورونده تورک ادبيياتى ✽

۲ - خوارزم تورکجهسى
ديلى ويا خاقانى تورکجهسى خوارزمده ، اوغوز ،
قباچاق و قانيقلي ائللري نين لهجهلى نين
ادبياتى

۱۲ - اينجى ميلادى عصر دن صونرا کاشغرادبى
تاشيريله بيرآز دگيشهرک خوارزم تورکجهسىنى

ميدانا گتيردى . مغوللارين استيلاسيندان صونرا بو منطقه چنگيزين
بؤيوک اوغلوجوجى اولوسو و آلتين اوردو حکومتى نه تابع اولدو و
خوارزم تورکجهسى بو منطقه نين رسمى دىلى اولدو . معتزله مذهبي وديگر
عرفانى طريقتلرين نفوذو بو منطقه نين کولتورونون يۆکسلمه سىنه
سبب اولدو .

خوارزم منطقهسى اسلام اوردوسونون بورايا گلگيندن قاباخ داها
چوخ ايرانلى ائللرين يوردو ايدى . بونلارين ديلينه خوارزمى
دئييليردى . بونلار ۶- اينجى ميلادى عصر دن صونرا غربى گوک تورکلره
تابع اولدولار و تورکلره ياخيندان تماس تاپديلار .

۹- اونجو ميلادى عصرين صونلاريندان تورک ائللري نين خوارزمه
کؤچ لرى شدتلندى و نتيجه ده ۱۲ - اينجى عصر دن صونرا بو منطقه نين
عمومى خلق دىلى تورکلشدى .

بعضى مؤلفلر خوارزم تورکجهسىنى خاقانى و جغتاي تورکجهلىرى
نين آراسيندا بير کورپو کيمي قبول ائديرلر . خوارزم تورکجهسى
بعضى خصوصيتلريله خاقانى و جغتاي تورکجهسىندن فرقله نير . بو
خصوصيتلرين ان مهم لرى بونلاردير :

اسكى تورکجه ده کى "د" خاقانى و خوارزم تورکجه لرينده "ذ" و
جغتاي ، اوزبک و اوغوز تورکجه لرينده "ى" يه تبديل اولور : آذاق ،
آذاق ، آياق . بۇدوک ، بۇدوک ، بۇيوک . قادهغو ، قاذغو ، قايغو (قايغى)
اسكى تورکجه ده کى "ب" خاقانى و خوارزم تورکجه لرينده "ڤ" =
W و جغتاي ، اوزبک و اوغوز تورکجه لرينده "و" اولور : ائب ، ائڤ ،
ايو (جغتاي و اوزبک) و ائو (اوغوز) .
اوغوز تورکجه لرينده "د" اولور : تى ، دى (جغتاي و اوزبک) ،

ده (اوغوز).

خوارزم تورکجه سینده سۆزلرین باشیندا "ی" چوخ ایشله نیر. مثلا "ایراق یئرینه ییراق و اوخشاماق یئرینه یوخشاماق دئیلیر. "ق" (قا - لین ک) بعضا "خ" اولور: یاخشی

گرامر جهتیندن ده خوارزم تورکجه سی نین اؤزونه مخصوص خصوصیت لری واردیر. خوارزم تورکجه سیله یازیلان اثرلرین ان مهم لری بونلار دیر: نهج الفرادیس، معین المرید، محبت نامه، خوارزمی، کتاب لغت مقدمه الادب زمخشری. کتاب لغت محمد بن قیس، قطبون خسرو و شیرینی و قصه یوسف.

۱ - نهج الفرادیس: بو کتاب دینی و اخلاقی احکام و معجزه لره باره سینده یازیلیمیش تعلیمی بیر اثر دیر، اثرین دیلی ساده و تورک سۆز لری جهتیندن چوخ زنگین دیر. بو اثر خوارزم تورکجه سی نین گۆزل بیر نمونه سی دیر و یازی دا حرکه ده ایشلندیگی اوچون سۆزلرین دوغرو تلفوظو آسانلاشمیشدیر. بو کتابین دیلی ساده اولدوغو اوچون عصر لر بۇ تورک اثرلری طرفیندن اوخونموش و منیمسه نمیشدیر. بو کتابدان ایکی ال یازما نسخه سی موجوددور، بیرى استانبول دا و دیگرى یالتا شرق موزه سینده. کتابین مؤلفی علی اوغلو کردرلی محموددور. ایندی نمونه اوچون نهجه سطر بو کتابدان درج ائدیریک:

پیغمبر علیه السلام نونگ مبارک آذاقی (آیاغی) خسته بولدی (اولدی)، یوریو بیلمز بولدی (یئرییه بیلمز اولدی) ارسه (اوندا) ابوبکر رحمت اله علیه پیغمبرنی آرقاسینقا کؤتوردی، ارته کتگی (صبحه تک) یوریدیلار، ارته بولدی. باقارلار یوز آتلیق تاغ توبینه یتیلر (داغ دیبینه یئتیشدیلر)، ارسه اول تاغ توبینده بیر غار باراردی (وارایدی). اول غارغا کیرمک تیلهدیلر (دیلهدیلر) ارسه ابوبکر آیدی (دئدی): یارسول الله من بورون (اول) کیره یین (گیریم) باقاییین (باخیم) آدمینی آزارلاغان جانا وارلار بولما سون تیب (دقییب) بورون کیردی، باقتی (باخدی). آندین صونگ (اوندان صونرا) پیغمبر علیه السلام کیردی، ابوبکر رحمت اله علیه باقتی بیر تشوک (دلیک)، دشیک (باراردی) (وارایدی)، آذاقینی اول توشوکه قوذتی (قویدی). بولما سون کیم (اولمایا) بو تشوکدین ییلان چیقیب پیغمبر علیه السلام غا زحمت تگور مه سون آیتیمیش اردی، بیر ییلان کلدی تاکی اول تشوکدین

چيماقنا قصد قيلدى، تاكى ابوبكر نينگ آذاقينا با شيني تگوردى (دگدردى)، ابوبكر رحمت الله عليه يول بيرمه دى (وئرمه دى) ارسه ابوبكر ر.ع آنا حونونگ آذاقينا سوكتى اردى (سوخدى = سانجى) زهرى قاتيق (شديد) اثر قيلدى، ابوبكر ر.ع آذاقيني گيترمه دى (گوتورمه دى) پيغمبر عليه السلام قا ضررى تگمه سون تيب پيغمبر عليه السلام، اول پييلان پيغمبر عليه السلام قا سلام بيرمك اوچون اردى تيب آيدى؛ باقار ابوبكر نينگ كؤز يدين ابارات و قطرات ياش آقار پيغمبر (ع) آيدى؛ يا ابوبكر نيشه پيغلار سن (نيه آغلار سان) تيدى ارسه، ابوبكر ر.ع آيدى؛ يا رسول الله تشوكدن بير پييلان آذاقينا قاتيق زخم قيلدى. پيغمبر آيدى : يا ابوبكر آذاقينا گيتر قال تاكى پييلاندين چا ياندين قور- قماغيل، حق تعالى قا توكل قيلگيل، حق تعالى بيزيم بيرله توروركيم تيدى، تاندين صونگ كافرلر پيغمبر (ع) نونگ ايزيني ايزله يوايسته يو گلديلر غار آغزينا تگي. حق تعالى فرمان بيرله اورومجوك (شيطان تورو) غار آغزينا ائوينى توقيدى (توخودو) كافرلر آيديلار : اگر بو غارقا محمد كيرميش بولسا اردى بو اورومجوك ائوى بوزولقاي اردى .

۲ - معين المريد : بو منظوم اثر ۱۳۱۳ م = ۶۹۲ شمسي ده خوارزم ده يازيلميش مذهبي عرفاني پارچالاردان مركب دير و قوتا دغوبيليگ و عتبه الحقايق ورنيله يازيلميش دير . منظومه لرى قوشان شيخ شريف آديندا بير شاعر ايميش . بو اثر ده عصرلر بويو توركلر آراسيندا ياييلميش و خلقين ديل ازبى اولموش دور . بوكتابين تگال يازما نسخه سى بورسا كتابخانا سيندا دير و ۵۱ صفحه و ۹۰۰ بيت دن تشكىل تاپميش دير .

۳ - محبت نامه : خوارزمى : بو كتاب توركجه مثنوى دير و ۱۱ نامه دن مركب دير. نئجه توركى غزل و نئجه فارسجا قطعه ده حاوى دير . كتابين شاعرى خوارزملى دير و آلتين اوردو اميرلريندن محمد خوجا بيگين آرزوسيله يازيلميش و اونا تقديم ائديلميش دير. كتابين مؤلفى اوز زامانيندا دا چوق مشهور موشا ئله كى مصر قبقاق شاعرلريندن سيف سرائى اونون بير غزليه نظيره يازميش دير .

بو اثر ۱۳۵۳ م = ۷۳۲ شمسي ده سيحون چايى حوزه سينده اكمال ائديلميش دير. بو اثر حقينده تبريزلى پرفسور تورخان گنجه اى تحقيق ائتميش و اوز مقاله لريني ۱۹۵۸ ده ناپل اونيورسيته سى درگيسينده

نشر ائتمیشدیر.

بورادا نمونه اوچون اثرین باش قسمندن نفجه بیت درج ائدیریک :

اولوغ تنگری نینگ آتین یاد قیلدیم (۱)

محبت نامه نی بنیاد قیلدیم

ایکی یاقتو گوهر عالمغا بیر گن

محبت گنجینی آدمغا بیرگن

فلک نینگ دفتریندین تونی (قارائلیغی) یوغان (یووان)

جهان بنیادینی سۆز اوزره قویغان

یتی قات زرنکار ایوان والا

یاراقتی آلتی کونده حق تعالی

هوا اوزره بیرور سونغار (قیرقی) غا کونی

تولون آی (ماه تمام) دیک قیلور بیر قطره صونی

آنینگ کم اول اینگنده (یاناق) من (خال) یار اراتتی

بویی بیرله ساچین تنگ (دنک) یار اراتتی

قارا توپراق دین سنبیل توره تتی

تیکنلر آراسینده گل توره تتی

قاتیق تاش دین قیلور گوهرنی پیدا

قوروق (قورو) نی دین قیلور شکرنی پیدا

بیر اوزره قدرتی دریا یار اراتتی

صدف تین لولوء لا لا (پارلاق اینجی) یار اراتتی

آریغ (صاف) گولنی آری نینگ آشی (غذاسی) قیلدی

صبا ییلین چمن فراشی قیلدی .

oooooooooooooooooooooooooooo

۳ - مقدمه الادب زمخشری : بو کتاب جارا لله محمود زمخشری

طرفیندن تورک ، فارس و خوارزمی لره عربجه اوگرتمک اوچون یازیلیمیش

و خوارزمشاه سلطان آتسیزا تقدیم ائدیلیمیشدیر . کتابین متنی عربجه

یازیلیمیش ، متن آلتیندا تورکجه و فارسجا ترجمه لری ده یازیلیمیشدیر

متن تورکجه سی خوارزمی دیر . لکن اوغوز ، قهجا ق و قانیقلی لهجه لری

حقینده ده معلومات وئریلمیشدیر .

(۱) ق حرفی کالینک اوخونور .

بو کتاب تورکجه سۆزلر و اصطلاحلار و یئر آدلاری و عقیدتی اصطلاحلار،
 پالتار، ایل، آی و حیوانلارین آدلاری جهتیندن چوخ زنگین دیر.
 نمونه اوچون آشاغیدا نئچه کلمه‌نی درج ائدیریک:

اقل و ایل = قریه، شهر، ملت و خلق.
 بیر ایللیک = همشهری. اوبا = کند، قریه. ایسیق صوی = حمام
 کیت = دکان (روسجا کیتکا سۆزوده بو کلمه دن آلمیشدیر).
 بشکت = مدرسه. سین = قبر، مزار. سینلاق = مقبره.
 قونوقلوق ائف = مسافر خانه. کون باتاریر = مغرب

کون توغاریر = مشرق. تام (دام) = دیوار. قابوغ آرتی = دهلیز، کوریدور
 بو کتاب عصرلر بویو مدرسه لرده تدریس اولونموشدور. کتابیین
 مؤلفی زمخشری خوارزم تورکلریندن اولوب اسلام دنباسی نین ان پارلاق
 سیما لاریندان اولموشدور. زمخشری عرب دیلبنده ائش سیز (سی نظیر)
 اوستاد اولوب یازدیغی کشاف دیندا قرآن تفسیری ان یاخشی تفسیرلر
 - دندیر. بو عالم عینی زاماندا یاخشی شاعر اولوب عربجه گؤزه ل شعرلر
 یازمیش و شعرلرینده تورک گؤزه لرینی مدح ائتمیشدیر. زمخشری چوخ
 گزه گن اولوب بیر مدت ده مکه ده قالمیش و حارالله لقبینی آلمیشدیر.
 زمخشری ۱۱۳۴ میلادی ده جورجانیه ده وفات ائتمیشدیر.

۴ - محمد بن قیس و کتاب تیمیان الفات الترکی علی لسان قانیقلی

بو کتاب لغت ترکی خوارزمی ویا لغت قانیقلی آدیه ده مغروفدور.
 کتاب عربجه یازیلیمیش و سلطان جلال الدین خوارزمشاه اوچون تالیف
 ائدیلیمیشدیر. بو کتاب ابن مهنا (لغت ابن مهنا)، احمد منیری
 (لغت شرقنامه ابراهیمی) کیمی لغت شناسلار بلفیندن و هابئله
 فرهنگ جهانگیرینی یازماق اوچون استفاده ائدیلیمیش و صونرادان
 ایتمیشدیر.

۵ - قصه یوسف علی: بو منظوم اثر یوسف و زلیخا داستانینی
 قرآن کریم ده کی روایت اوزرینه نقل ائتمیشدیر. اثر علی آدیندا
 بیر شاعر طرفیندن ۱۲۳۳ میلادی ده خوارزم اولکده سینده یازیلیمیشدیر.
 شعرلر دؤردلوک شکلینده و هجا وزنیه (۱۲ هجالی) یازیلیمیشدیر
 بو اثرین دیلی اسکی تورکمن لهجه سینده یاخین دیر و بعضی دیلچیلر
 طرفیندن ایلک آذری ادبی اثرلریندن هاییلیر.

۶ - قطب و ن خسرو و شیرینی : بو اثر مشهور خسرو و شیرینی — داستانانی نین ایلک تورکجه منظوم ترجمه سی دیر . داستان قطب آدیندا خوارزملی بیر شاعر طرفیندن گنجه‌لی نظامی نین یازدیغی منظومه سی نظره آلیناراق همان وزن و سیاقلا یازیلیمیشدیر . منظومه ۱۳۴۱ ده آلتین اوردوخانی تینی پک و اونون قادینی ملکه خاتونا تقدیم ائدیلیمیشدیر . قطب و ن خسرو و شیرین منظومه سی ۴۷۳۰ بیت دیر و یگانه ال یازما نسخه — سی پاریس ملی کتابخانا سیندا دیر . بو اثر حقینده پرفسور غلامحسین بیگدلی ۱۹۷۰ ده باکی دابیرکتاب و وارلیغین کچن مایی سیندا دابیر مقاله نشر ائتمیشدیر .

پاریس ملی کتابخانا سیندا کی ال یازما نسخه سی ده ۱۳۸۳ ده برکه فقیه طرفیندن استنساخ ائدیلیمیشدیر . اثرین فوتوکویی سی لهستانی پرفسور T . زایانچ کوفسکی طرفیندن بیر مقدمه ایله برابر ۱۹۵۸ ده ورشو دا نشر ائدیلیمیشدیر . نمونه اوچون منظومه نین باشلانقوجیندا ن بیرنجه بیت درج ائدیریک :

الاهی توفیقینگ قاپغین آچا بیر (وئر)
 کونگولکا رحمتینگ اوزغین ساچا بیر
 کونگول بیر کیم یقینینگا یاراسون
 آذین غفلت بو کونگولوم دین بیراسون
 بو کونگولوم کوزگوسین صیقل قیلو بیر
 قموغ (هامی) مشکل لاریمنی حل قیلو بیر
 ایچیمنی نورونگ بیرلا یاروتقیل (ایشیق لاندیر)
 تیلیمنی اوزشانک اوزرایوریتکیل
 منظومه نین اورتا لاریندا ن بیر نجه بیت :
 بورون (اول) سورڈی نی یئرلیک سن بیتوسن
 آییتنی کیم عاشقلار شهری دین من
 آییتنی آندان (نه) صنعت قیلورلار
 آییتنی جان ساتیب قذغو (قایغی) آلورلار
 آییتنی حان نی ساتما قلیق خطا اول
 آییتنی عشق یولیندا هم روا اول
 آییتنی کیرتی مو عاشق ایرورسن
 آییتنی یار گوزونگ آخر گورورسن

آييتتى نى قدر سغدونك سن آنى

آييتتى سۆزگە صىغماز ھىچ بيانى .

۷ - روني الاسلام : بو منظوم اثر اسكى توركمن لره اسلام دينى نى

اوگره تمك اوچون ۱۴۶۵ ميلادى (۸۴۴ شمسى) ده خيوهلى شيخ شـرف

طرفيندن يازيلمىشدير .

على صمدى

=====

۱

انسان پارانىشى، حياتى حاقدان * بئله نظر وئيرير يونان حكيمى
بوفانى دوييايا گلمزدن قاباق * انسان بوتون ايميش بيرالماكمى

۲

صونرا بويوك تانرى اونويارادان * اونلارى اوْزاشديب ايكي يا بولوب
بئله ياريسيندان آيريلميش انسان * "الما اوْزلى" تك پئره توْكولوب

۳

اوزاماندان برى انسان اولادى * آختارير دورمادان اغوز ياريسينى
آنچاق چتين تاپيربوتشنه "صدف" * مين دامحى ايچينده مروارىسى نى

۴

بئله باريش دوغورگاھى ساواشدان * بئله ساواش دوغورگاھى باريشدان
انسان دونياسى نين گئديب گليشى * باش دوتور ابدى بو آختاريشدان

۵

منده يارى لانميش بير ياريم انسان * ياريمچيق ياشا ما ق اولماير آسان
منى ياريم دئيپ بير سوروشان يوخ * منيم يارى مدان سا آدوارنشان يوخ

۶

بوخته يارى نين يارى لار ايچره * يوخدورھىچ بيرى ايله او يارى ايندى *
بوْتونلە مكاوچون ياريم ليغنى * يامان عذاب چكير بويارى ايندى

۷

دونيانين صونويوخ بومئشه سينده * زمانين قورتولماز ھميشه سينده
بيرسؤيله نه قدرستى آختاريم ؟ * ھاردا سان ياريم "يـسـارى" م

* اويار = اوخشار

چین "نوائى" - نین تصویرینده

اوزاق شرق اولماييب ، شرقى

تورکوستاندير . ی . برتلس

دوقتور غلامحسین بیگدلی

پروفیسور

"خسرو شیرین" موضوعو و تورک ادبیاتى (۲)

نوائى "فرهاد و شیرین" منظومهسى، و اونون نظامى نین

"خسرو و شیرین" مثنویسی ایله ادبی علاقه سى .

نظام الدین امیرعلیشیرنوائى (۱) (۱۴۴۱-۱۵۰۱) تورک خلقى نیظامى
یشتیشدیردیگی بویوک متفکیر شاعیرلردن ، شرق کلاسیک ادبیاتى نین مشهور
عظمتلى و گورکملی نماینده لریندن بیرى دیر . بئش یوز قیغ آلتى ایل
بۇندان اول ، "هرات" - دا دۇغولان صنعتکار ، گئیش کۆتله لرین درین محبت
و صونسوز حرمتىنى قازانمیش ، ائله جه اوزو ده بۇتون شرفلى و دگرلى
حياتىنى اوز دۇغما و سئویملى خلقى نین عظمتى و مدنیتى ، شعرى و ادبى
اۇغروندا تام صداقت و صمیمیتله باشا وۇرموش . وار قوه سیله خلقى نین
مقدس خدمتینه چالیشمیشدیر . اوز معنالى و نجیب حیاتىنى ملتى مدنیتین
انکشافینا ، تورک (جغتای - اوزبک) ادبیاتى و اینجه صنعتى یۆکسک لیشینه
ملتى ، انسانپرور و خیرخواه و تربیه ائدیجى بیر ادبیاتین میدانا چیخما -
سینا حصر و صرف ائتمیشدیر . حیاتى بویو بو مقصد اوغروندا چالیشمیشدیر .
امیرعلیشیر نوائى بیرینجى لردن اولاراق بۇتون گؤجونو و وار قوه سینی
اوز دۇغما دیلینده یازیب ، یاراتماغا ، سؤیله مه گه صرف ائدیپ ، و اونو
هر جور اجنبى تأثیریندن خلاص ائتمه گه جهد گؤستمیشدیر . نوائى او وقته
قدر دبدہ اولان و تورکوستان خلقلرى ادبیاتینا تأثیر ائدیپ ، ایز
سالان عرب و فارس دیل لرینى اکینجى یئره قویوب ، تورک دیلینى اساس
گؤتورموش ، جغتای تورکجه سینده یازیب ، یاراتمیش ، اوز آنا دیلینده
قیمتلى ، سلیس ، و مکمل اثرلر یاراتمیشدیر . نوائى آنا دیلینده یازدیغى
درین مضمونلو ، علمى ، ادبى ، فلسفى و اجتماعى اثرلر ایله اوز دۇغما آنا
دیلینده بویوک خدمت گؤسته ریب ، شعر و نثر عالمینده تورکوستاندا دۇنوش
یارادیپ ، اوز یارادیجیلیغى ایله دۇنيا ادبیاتى مدنیت خزینه سینی رنگین -
لشدیرمیشدیر . یاخین و اورتا شرقده ، نوائى شعرى فضولى شعرینه برابر
شهرت قازانمیشدیر ، ن دیر و قیمتلى اینجیلر صیراسینا داخیل اولموشدور .

نوائى تۆركوستان حڪمدارلارىندان مشهور "سلطان حسين بايقارا" - نين (۱۴۶۸-۱۵۰۵) معاصىرى اولموشدور. سلطان حسين معارفپرور، شعر و موسيقى سئون، هنر و ادبياتتا يۆكسك قيمت وئرن، علمين، عاليمين، هرين و هنرماحى نين قدرينى بىلن بىر حڪمدار اولوب، اوزو ده گوزل رباعى شعرلرين مؤلفى اولوب، شعرلرينده "حسينى" تخلصونو سئجىمىشدير. اودوركى، زمانه سىنين بويوك عالم، شاعير و متفكرى، و اوزونون اوشاقلىق مکتب يولداشنى يعنى داهى "نوائى" - نى سمرقەدن هراتا چاغىتىدىرىپ، اوله اونو اوزونه نديم سئجىمىش، "ملازم حضور" لقبى ايله بىر همصحبى كيمي قول ائدب، شاهلىق مؤهورونو اونا تاپشيرمىش و "مؤهوردار" ائتمىشدير. اوقدهر كچمەدن صدارت و طبغه سبىنى اونا تاپشيرمىش، اونا "امير" لقبى وئرمىش، بۆتون اولكە نين تام اختيارينى اونا تاپشيرمىشدير.

بويوك نوائى حدود سوز لياقتى و صونسوز قابىلىتى نتيجه سينده، علم ساخه سيدن علاوه، سياست و اولكە دارلىق مبدانىدا دا اوز نبوغ، استعداد و قدرتىنى بروزه وئرمىش، باخارىق و قابىلىتىنى گۆسترىمىشدير. چوڭ لياقتلى بىر دولت خادىمى كيمي ده پارلامىش و بويوك بىر تۆرك دولتى نين محكم بينئورە سىنى قويمىغا باشلامىشدير.

نوائى منشورونى گۆره، اولكە نى اداره ائتمكده و دولت ايشلرىنى و خلق معيشتىنى نظاما سالماق اۆچون هر شئيدن قاباق امن - امانلىق يارا - تماق، آسوده ليك برپا ائتمك، اكىنچى ليك، تجارت، قۇرۇجولۇق ايشلرىنى نظاما سالماق، ظلمو، عدالت سىزلىگى كۆكۈندن آرادان آپارماق، جمعيتى ايشه، زحمتە، امگە، يارادىچىلىغا هوسلندىرمك و اۆمىدوار ائتمك گركدىر. اوزون سۆز قانلى دۇيوشلره مۇن قويمىق لازىمدير. مۇنرا دا بويوك معارفپرور "نوائى" خلقين اكثريتىنى علم، صنعتە و انكشافا سۇق ائتىدىر. مەگى مطلقا ضرورى سايبىردى، بۇنو دۇورون ان مەم و تاخيرە سالىنماز، و اساس مسئله سى حساب ائديپ، اجرا اولونما سىنى الزام، طلب ائدىردى. اولكە نين هر بىر بوجاغيندا علم و صنعت اۇچاقلارى نين يارانما سىنا چاليشىپ، سعى گۆستەرىردى. بوكىمى ايشلرى عموم خلق اۇلچولرى، مىللى مدىتتىن سرعتلە انكشافى اۆچون تاخيرە سالىنماز اساس وظيفە بىلىردى، عمومى معارف شىكەلرى يارانما سىنى ايرەلى سۆروردو، كند تصرفاتىنى ياخشىلاشدىرما سو آرخلارى چكدىرمك بارە سينده "سلطان حسين بايقارا" قارشى سىندا بىر صۇرا عملى تكليفلر ايرەلى سۆروب، فايدالى لايحەلر حاضىرلايىپ تەقدىم ائدىردى.

بۆتون سو ايشلرده اوزو قاباقچيل نقشيني اويناييب ، اوز شخصى حسابينا حراسانين طوس ولايتينده ۷۰ كيلومتره ياخين بۇيوك سىر آرغ (كانال) چكدير ميشدى . ديگر طرفدن منفى قوه لر ، استثمارعيلار ، بۇيوك مالكلر وتورپا صاحيبلىرى ، شاهين اطرافيني بۇروين ساراي ايشچىلىرى ، شروت و مكنت توپلايا- نلار و ديگر اجتماعى انگللر نوائى نين بو خيرخواه وداهيانه تكليفلريندن قورخاراق ، دهشته دؤشدولر ، نوائيه قارشى چيخيشلار ائديب ، اُونو آرادان آپارماغا چاليشدىلار . نوائىنى كوزدن سالماغا جهد گؤستردىلر ، اُونون گلهجك سياسى مقصدلىر حقينده سلطان حسينه چوخلو يالان سوزلر دئييب ، و حتى اُونلار سلطانى اينانديرماغا چاليشدىلاركى ، گويا نوائى چفوريليش ياراتماق ، سلطان حسيني اورتادان قالديرماق ، شخصاً حاكميتى اله كئچيرمك فكرينده دير (۲)

سلطانين نوائيه صون درجه علاقه سى و باغلى ليغينا باخمياراق ، ايستر- ايسته مز ، بو سعائت لر اونا اوز منفى تاثيريني بوراخيب ، گوركملى دولت خادىمى و لياقتلى بۇيوك متفكىرى و داهى علم و هنر صاحيبىنى اوز ورنىدن اوزاقلادىرير . عليشير نوائى دشمنى محالددين ايش باشينا گلندن صونرا استرآباد حاكمى تعيين ائدىلير و بيرمذت اوردادا قالاندان صونرا هراتا قايدىر ، و والى ليكدن استعفا وئيرير . آنجاك سلطان حسين امير عليشيرله ناصرالدين شاهين ميرزاتقى خان ميركبيرله رفتار ائتديگى كىمى رفتار ائتمير و اُونونلا مدارا ائدير و علم و ادب ساحه سينده يازيب ، ياراتماغا گئنيش و نامحدود امكانلار يارادير و اُونونلا علاقه سىنى كسمير .

ساراييدان اوزاقلاشان نوائى بو فرصتدن عقيلى استفاده ائدير ، ۸۸۸ هـ . (۱۴۸۳ م) و ۹۰۱ هـ (۱۴۹۵ م) ايللر آراسيندا ، اوز دوغما آنا ديلينده مشهور شاه اثرى ساييلان " نوائى خمسه سى " نى يارادير و اوز دگرلى و نجيب حياتى نين ان گوزل محصولونو بشرىت عالمينه اتحاف ائدير . دۇنيا مدنيت خزينه سىنى زنگينلشديرير .

بو " خمسه " متفكىر شاعيرين گئنيش ، موكب و اغنيش- يو خوشلو حيات تجروبه لرى نين و هر طرفلى مشاهيده لرى نين و لياقتلى حكمدارلىق دؤورونون دولقون و بيتگين محصولو و نتيجه سى دير .

گنجه لى " نظامى " - دن صونرا " خمسه " يازماق ياخين و اورتا شرقده و اورتا آسيادا و ديگر فارس و تورك دىللى اولكه لرده دبا اولوب ، بير ادبى عنعنه و ياراديجيلىق شكلى آلميشدير . بير چوخ قدرتلى شاعير و صنعتكار داهى

"نظامی" - دن تقلید و تبعیت ائده رک "خمسه" لر یازیب ، اورتا یا چىخار - ميشلار . بۇيوك و مشهور نظامى شناس مرحوم وحيد دستگردى بو "خمسه" لر باره ده چۇخ مارقلى و گۇزل بير فكر افاده ائدير . او دئير : "اگر دۇنيادا ساخلانيلان بۇتون كتابلارا دقت يئتيريلسه ، اۇندا يۇز لرجه "خمسه" اثرى كۇزه چارپيركى ، بونلارين هاميسى داهى نظامى گنجوى نين يازيب ، ميدانا چىخاردىغى "خمسه" سى نين تاثيرى آلتيندا يارانيب ميدانا چىشميشدى" (۳) همين ملاحظه نى معاصر يميز شهرتلى اوستاد سعيد نفيسى بۇله بيان ائتميشدير : " نظامى نين خلغلرينه درين تاثيرى اولموشدور . بۇيوك شاعير - لرين بير چۇخو ، اۇجمله دن امير خسرو دهلوى ، خواجوى كرمانى ، كاتبى ، حامى ، هانفى ، وحشى ، بۇيوك متصوف فريدالدين عطار ، ائله جه ده جفتاى - اوزبك شعرى نين بۇيوك اوستادى امير عليشير نواى ده نظامى "خمسه" مينه نظيره يازانلاردان اولموشلار" (۴) .

نواى هله هراتدا ايكن ائله جه ده ، عليه دارلارى نين ، و اۇنلاري - باشيندا دوران "مجدالدين" - ين تشبوتويله هراتدان اوزاqlاشيب ، سمرقنده نقل مكان ائتديكدن صۇنرا بو زامانلاردا ، دئمك اۇلاركى ، حاديه لره دۇلو عمرونون ان يشتگين دۇورونو " نواى خمسه سى" - نين ياراتما سينا صرف ائدن شاعير هر جور ساراي آنتريك لويندن اوزاق اولاراق ، دۇورونون ان دگرلى ضيالىلارى و بيليك ومعرفت صاحبلوى ايله اۇتوروب ، دوروب ، گۇرورشوب فكر مباديله سى ائيدردى .

شاعير اۇز "خمسه" سى نين ياراديلماسى ايله علاقه دار . اثرلرينين بيرى - سينده داهى "نظامى" دن تاثيرلنمه سيني بۇله نظمه چكميشدير :

مين كيم بو طرف گوزار قىلديم	بو رنجيني اختيار قىلديم
اولده كۇپ ايله ديم تامل	كۇنگولومه گيردى بو تخيل
كيم گنجه ده گنجلر ياشوغان	هر گنجه ده كيم ياساى ، قورغا
يا هندزاد و هندوشى زاد	كيم قصرلرينى قىلدى آباد
هم قلعه اوچون گيراك دورور شهر	هم قصره باغ و سبز دىن بهر
بولسا مينگه فرصت اولقدر چاق	كيم شهرينه طرح ساليان باغ ... (۵)

امير عليشير نواى ايسته بيركى ، نظامى گنجوى و امير خسرو دهلوى اثرلرى قار - شى سيندا ، يئنى بير اثر ياراديب ، ميدانا چىخارسين . بو ايشين نه اندازه بۇيوك و مسئوليتلى اولدوغونو ، گۇزل درك ائدير ، اۇز نگورانليغى نى بيان ائدير ، بو ايشده موقت اولابيلمه سى حقينده دۇشونور و بۇيوك بيم -

تواضعکارلیقلا بیان اقدیر:

ایماس آسان بومیدان ایچرا تورماق
(دگیل آسان بو میدان ایچره دورماق
نوتای کیم قیلدی اؤز چنگینی رنجه
گیراک شیرآلیده، هم شیر جنگی
نظامی ایردی انداق پیل والا
گیراک هم پیل اورور بو نکته معلوم
اگرچه پشه نینک خرطومسی هم بار
چو سورتاریل خرطومینی درهم

نظامی پنجه سیغه پنجه اورماق
نظامی پنجه سینه پنجه وورماق
نی کیم آوردی آنینگ چنگی گاپنجه
اگر شیر اولماسا باری پلنگی...
که چکنی گنجو گوهر پیل سالا
که سالغای پیل خرطومیغه خرطوم
ایل آزار یغه نیش شومی هم بار
بولور زخمیغه یوزمینک پشه درهم (۶)

"فرهادوشیرین" مثنویسی امیرعلیشیرنوائی "خمسه" سینین اؤچونجو اثری دیر.
اثرین مقدمه سیندن گورونورکی، اؤنون ۱۴- نجوعصرین اورتالاریندا یاشامیش
آذربایجان شاعیری "عارف اردبیلی" - نین "فرهادنامه" سندن، و تورک-خوارزم
شاعیری "قطب" ترجمه سیندن خبری اولما میش و اؤنلارین آدینی اثرین مقدمه-
سینده قلمه آلمامیشدیر. چونکی نوائی ماراغالیشرفین (۱۳۵۰م) "خمسه" سی
اؤجمله دس "خسرووشیرین" منظومه سینین آدینی چکمیش، لیکن اؤنلاردا ن آد آپار-
مامیشدیر. بلکه ده نوائی اؤ اثرلری نظامی و امیرخسرو دهلوی اثرلری ایله
یان-یانا قویماغی لایق گورمه میشدیر. ائله ده اشرفین اثرینه ضعیف و
موفقیت سیز بیر اثرکیمی باخمیش، محض بونا گوره ده اؤز اثرینی نظامی و امیر
خسرو اثرلریندن صؤنرا اؤچونجو حساب ائتمیشدیر.

نوائی اؤزو دئمشکن ۸۸۹هـ/۱۴۸۴م- ایلده "بو کهنه داستانا یئنی بیردؤن
گشیدیرمیشدیر"، اؤز "فرهادوشیرین" داستانینی نظامی "خسرووشیرین" منظومه-
سینه نظیره یازمیش، وزنی ده نظامی اثرینده اولدوغو کیمی هزج بحرینده
اؤلموشدور. لیکن فورم، مضمون و مندرجه اعتباری ایله، بو ایکی اثر بیر-بیر-
لریندن تما میله فرقلی اولموشلار.

"فرهادوشیرین" مثنویسی نین اساس یئنی لیکلری ایکی مسئله اولموشدور:

۱- "نظامی" نی دیگر تقلید اددیب، اؤنا نظیره یا جواب یازانلارین عکسینه
اؤلاراق، اثری فارس دیلینده یؤخ، تورک دیلینده یازمیشدیر. بو حادیشه البته
تورک دیللی خالقلار اؤچون بؤیوک اهمیتته مالیک اولان، اؤره که یاتان ماراقلی
بیر یئنی لیک دیر. شاعیر اؤز خلقلری نین ایستک و آرزولارینی ترم ائتمشدر:

تحریری اوچون قلمنی چکتیم
مقصودوم ایماس ایدی فسانه
آزراق ایدی آندا تورک ذوقی
کیم فارسی آنگلار اولدی محفوظ

مین خسته که بو رقمی چکتیم
یازماقدا بو عشق جاودانه
چون فارسی ایردی نکته شوقی
اول تیل بیله نظم بولدی ملفوظ

مېن توركجه باشلايان روايت قىلديم بو فسانه نى حكايت
 كيم شهرتى چون جهانغه تولغاى تورك ائلىگه داغى بهره بولغاى
 نيچون كيم بوگون جهاندا اتراك كۆپ تور خوشتاب و صاف ادراك (۷)

۲- اثرده كى صورتلر، حادىثه لر، مقصد و هدف لر تمايله ماسقاديير. بورادا
 يىئنى تىپ شخصلر، يىئنى- يىئنى قهرمانلار، احوالاتلار و حادىثه لر تصوير
 اولونور. ائله شاعير اوزو ده اثرى نين يىئنى بير اثر اولاجاينا بئله
 اشاره ائتميشدير:

بورون (اول) جمع ايت نى كيم بولغاى تواريخ باريدا ايستابو فرخنده تاريخ
 تاپيلغاى شايد انداغ بيرنچه سوز سوز آيتورايلكا اول يان توشما-
 كان گوز

آنى طرح ايت كه طرحينگ تازه بولغاى اولوسقا ميللى يى انداز بولقاى
 يوق ايرسا، نظم قيلغاننى خلاليق مكرر ايلماك سين دى نى لايىق (۸)
 "بو بوستان صحنه سينده گول كۆپ، چمن كۆپ" سويله ين شاعير، ادب
 گولستانيندا يىئنى- يىئنى چيچكلر بسله مه كى، دۇنيا ادبىياتى خزينه سينه
 نادير اينجىلر هديه ائتمه كى قارار آلير و ائله ده ائدير.

بو منظومه، تاريخى عنعنه و فاكتلار اساسيندا يازيلميش اولسا دا
 سلفلرينى تكرر ائتمه سين دئيه، نوائى اثرين قورولوشوندا، سوژه و
 صورتلرينده، خصوصاً مضمونوندا اساسلى دگيشيكله كلىك عمله گتيرميشدير. او جمله
 دن نوائى اثرى نين باش قهرمانى نظامى منظومه سى نين اساس قهرمانى
 ايران شاهزاده سى خسرو يوخ، چين- توركوستان شاهزاده سى "فرهاد"
 گوتورولموشدور. نوائى چين- توركوستان خاقانى نين اوغلو شرق تورك
 خاقلارينين سمبولو، دىلك، ايمتك و آرزولارينين يئرینه يئتيره نى و
 سئويملى قهرمانى كيمى گوتورور و اثرين آدينى دا "فرهادوشيرين" قۇيور،
 و بوتون دقتى نى فرهادا وئيرير.

نظامى فرهادى قصرشيرينده تازا سؤد گتيرمك اوچون نظرده توتولان
 بير داش آرخى يۇنوب چكديرمكدن اوترو شاپور طرفيندن بو چتين ايشه
 نامزد اولوب، عمرونو بو يولدا قۇيور. بو احوالات نظامى طرفيندن بئله
 ترتم اولونور:

دئدى: فرهاد آدلى بير جوان واردير اوستا مهندس دير، بيروصنعتكاردير
 بيز چينده اونونلا ياشيد اولموشوق بيريشرده بۇيو يوب، ياشا دولمو
 شوق.

اوستامیز بیلیردی هرچور پخشه نی منه قلم وئردی، اونا تشه نی (۹) ... نظامی، فرهادین ریشه سی و منشائی حقینده، تاریخی و کئچمیشی بـاره ده معلومات وئرمیر، چونکی فرهاد ایکینجی درجه لی قهرمان دیر، نامعلوم شخمیتدر، فقط نظامی اوز اثری نین تضادلارینی قاباتماقدان اوترو اونی ساسانی پادشاهی خسرو پرویزله قارشی-قارشیا قویور و شاهی عادی بیر مهندسله محبت عالمینده اوز-به- اوز گتیریر و اورتالاریندا نابرابر بیورقابست یارادیر.

آنجا نوائی اوز خلق طلبیری و دیلکلی اساسیندا، تورک خلقلارینیـ ناغیل و فولکلورلارینا سویکه نه رک، اورتا آسیادا یاشایان خلقلارین نیاز و احتیاجلارینا، ایستک و آرزولارینا اویغون و استینادا، اثرین قورولوشوندا جدی دگیشیکلیکلر عمله گتیریر. فرهاد صورتینی نظامی و امیر خسرو اثرلر-ینده کیندن تامامیله فرقلندیریر. اونی اون بلاندا، بیرینجی قهرمان یئوینده گوتوروب، آرخ مسئله سینیده بامباشقا حور قویور.

نوائی، سود آرخی یوخ، سو آرخی چکیر. بو دگیشیکلیگین اساس سببی نه دیر؟ آخی، نوائی وطنینده سویا اولان فوق العاده احتیاج، بویوک شاعری سوزسوز کی، اوز خلقی نین مادی احتیاجلارینی، رفاهییتین تأمینینی بیرینجی نوبه ده نظرده توتاراق، حتی اوز بوئه تیک اثرلرینده بئله، آرخلار چکدیومگی سوسوز چوللرین، صحوالارین یانیق و مونبیت (۱۰) تورپاقلارینی سیواب ائتد-یرمگی حقینده دؤشونور.

نوائی فرهادی داغی چاپدیریب سۇ قصره چا تدیدیقدا، سارایلا یا ناشی، سیراب اولونا حاق سوسوز چوللرین و دوزنلیکلرین ده آدلاری چکیلیر. شاعری فرحلندیرن محض بو حادیه دیر:

چو اول قیلدی بولوت دیک تاغ اوزامیل اریغ دین سو یتیشی ایلاکیم سیل
لبالب اول سودان چون حوض تولدی اریغلا تاغی مالامال بولدی
بولوب سو قصر اطرافینا دایـنـر توکولدی دشت اوزا بولماققا سیر
اریغ قه قویدیلار "نهر الحیات" اسم فلک دوش حوضغه "بحر النجات" اسم (۱۱)
یوخاریداکی بیت لردن آیدین گورونورکی، شاعیرین آرخلارین چکیلمه سیندن مقصدی یانیق و اوجسوز- بوجاقسیز برکتلی چوللره سو چا تدیрмаق، اونلارا حیات وئریب، جانلاندیرماقدان عبارت اولموشدور. آخی بیز کئچمیش صحیفه لره قید ائتدیک کی، نوائی نین صدارت ایللرینده گوردوگو بیرچوخ فایدالسی ایشلریندن بیورسی ده طوس ولایتینده ۷۰ کیلومتر اوزونلوغوندا بیـر آرخ

چکدیرمه سیایدی. او، اوز تنظیم ائتدیگی لایحه لرینده مدام اولکهنین سووارما سیستهمینین گئیشلندیرمه سینه هدیدن آرتیق دقت یشتیرمیش، "سلطان حسین بایقارا" - یا چوخلو آرخلارین چکدیریلمه سینى و اورتا آسیانین اوجسوز- بوجاقسیز چوللرینی آباد ائتمه سینى تکلیف ائتمشده، (آردی گلن صاییدا)

ایضا حلاز:

- ۱ - نوائى فارسجا شعرلرینده "فانى" تخلصونو ایشلتمیشدیر.
- ۲ - گورورسونوز تاریخ نجه تکرار اولور و بو احوالات عیناً ناصرال دینشاه قاجارلا امیرکبیر احوالاتینی خاطیرلادیر.
- ۳ - حکیم نظامی گنجوی "گنجینه گنجوی"، بتصحیح استاد سخن مرحوم وحید دستگرد تهران، آبان ماه ۱۳۳۵ ص ۹۱
- ۴ - سعید نفیسی "احوال و آثار، قصائد و غزلیات نظامی گنجوی" تهران ۱۳۳۸ هجری خورشیدی. ص ۱۵۰
- ۵ - نوائى امیرعلیشیر. لیلی و مجنون
- ۶ - علیسیر نوائى. فرهاد و شیرین. تنقیدی متن، طیارلایجی یارسامسى. اوزبکستان سسر فن لار آکادیمیه سی نشریاتى. تاشکینت ۱۹۶۱ ص ۱۴
- ۷ - علیشیر نوائى "خمسه" اوزبکستان سسر فن لار آکادیمیه سی نشریاتى تاشکینت ۱۹۶۰ ص ۴۵۴
- ۸ - گئنه اورادا ص ۲۳
- ۹ - نظامی "خسرو و شیرین" رسول رضا ترجمه سی. باکی ۱۹۶۲ ص ۱۴۶
- ۱۰ - مونبیت = بول محصول و ثرن، حاصلخیز، محصولدار یثر.
- ۱۱ - علیشیر نوائى. "فرهاد و شیرین"، تنقیدی متن، اوزبکستان سسر آکادیمیه سی نشریاتى، تاشکینت ۱۹۶۳ ص ۱۲۵

مبانی دستور زبان آذربایجانی * ترکیبات و جملات *

(مبحث جملات)

اجزای مشابه یا همگون جمله

هرگاه یک یا چند تا از اجزای جمله از دو یا چند عنصر همسان تشکیل شود، آنها را اجزای مشابه یا همگون جمله می نامند. اجزای همگون جمله بهمدیگر وابسته نبوده و حذف تکی یا گروهی آنها خللی در رابطه نحوی اندامهای جمله ایجاد نمی کند. اجزای همگون جمله هنگام تلفظ با مکتب معین ادا می شوند و درنوشتن مابین آنها علامت ویرگول و یا حرف ربط قرار داده می شود.

مبتداها یا نهادهای همگون از اسمی (و یا کلماتیکه بتوانند درجمله وظیفه نهاد را انجام دهند) و ترکیبات تعیینی تشکیل می شوند :

۱- " کیشی لر، آروادلار، اوغلانلار و قیزلار با ایرام پالتارلارینسی همیشه دیلر = مردان، زنان، پسران و دختران لباس عید خود را پوشیده بودند
۲- " آنا ایله اوغول ایللردن سونرا بیری - بیری ایله گوروشدولر = مادر و پسر بعد از سالها باهمدیگر دیدار کردند "

۳- " اوزون یول، آغیریوک و ایستی هاوا قوجانی دیلدن سالمیشدی = راه دراز، بارسنگین و هوای گرم پیرمرد را از نفس انداخته بود. "

۴- " قوشلارین نغمه لری و چیچکلرین عطری انسانی روحلاندیریردی = نغمه پرندگان و عطر گلها انسان را به وجد می آورد. "

۵- " بیرینی رنگ آلیر، میل ده، موغان دا. بو ایرام گونونده، ایرام اثلینده، عالم ده، شاعرده داغدا چوبان دا، دئیر ماهنی سینی آنا دیلینده = هم میل و هم موغان دراین روز عید و دراین عید ایل رنگ تازه ای می گیرد، هم عالم، هم شاعر و هم چوپان درکوهسار نغمه خود را به زبان مادری می سراید (ص. وورغون)

خبرها یا گزاره های همگون از انواع گزاره های فعلی یا اسمی

تشکیل می شوند.

۱ - " دورنالارین قاتاری داغیلیر، بیغیلیر، آحالیر، اوحالیر اوزانیر و اوزاقلاردا گوزدن آتیردی = قنار دورناها پراکنده می شد و جمع می شد، فرودمی آمد، آوج می گرفت، کشیده می شد و در دور دستها از نظر ناپدید می گشت."

۲ - " اونلار بیرلیکده ایشه گئدیر، بیرلیکده ایشه باشلاییر، سرلیکده ایشدن چیخیر و بیرلیکده آتوه قابیدردیلار = آنها باهم سرکار می رفتند، باهم کار را شروع می کردند، باهم از کار درمی آمدند و باهم به خانه برمی گشتند."

۳ - " یاز موسمی سولبول دیل - دیل اوتنده، باغ باغچالار برگیسله بیر گولله نیر = فصل بهار بهنگام نوا سردادن بلبل باغها و باغچه ها با گل و نرگس آراسته می شوند" (عاشق قربانی)

۴ - " گئحه یاغیش یاغدیغی اوچون سحر هاوا اولدوقچا تمیز و سوغول ابدی = هوای صبح بعلت باران دیشب سار پاک و سگ بود."

متمم های همگون بصورت متمم های بی واسطه و یا با واسطه احرای فعل را به خود می بزنند.

۱ - " ایسته مه نم بو دونیانن مالینی، عوغا سینی، فتنه سینی، آلینی = من مال و عوغا و فتنه و حبله این دنیا را نمی خواهم" (واقف)

۲ - " اعلان عمی اوتورالاری دوستلوغا، قارداشلیغا و بیرلیگه حاغیرپردی = عمو اعلان حاضران را به دوستی، برادری و اتحاد دعوت میگرد

۳ - " ایلقارین شهرتی با حاریقدا، قوچاقلیقدا و دوزگونلوکده هر طرفه بایلیمیشدی = شهرت ایلقار در کارائی، دلاوری و دوستی به هر طرف گسترده شده بود."

۴ - " کندچی لر بول اوزونو اکیندن، سچیندن و او ایلین قوراخ - لیقیندان دابشردیلار = روستائیان در طول راه از کاشت و برداشت و خشکسالی آن سال صحت می کردند."

قبود همگون نیز عموما از خود قیود ساده و مرکب و با کلماتکه بتوانند نقش قید را انجام دهند تشکیل می شوند و حبه های محلف گزاره یا گزاره های جمله را از جهت طرز حرکت و زمان و مکان و مقصد و غیره تعیین می کنند:

۱ - "اونلار هر ایکیمی ده بان بایان وسس سیز بئرسردیلر = آنها هر دو پهلوی به پهلوی و ساکت راه می رفتند"

۲ - " اوشاق هم قورخودان و هم آجلیقدان تیتیره ییردی = بلجه هم از ترس و هم از گرسنگی می لرزید "

۳ - " اوزاقدا ، بولودلارین آراسیندا ، ماوی گویلمده اولدوزلار یا - ریلداییردی = در دور دستها ، میان ابرها و آسمانهای نیلگون ستارگان می درخشیدند . "

۴ - رحمان سحر تئزدن بیر خبر بیلیمک ویا تانیشلاردان بیر ایلله گوروشمک اوچون کوچیه جیخدی = رحمان صبح زود برای شنیدن یک خبر ویا دیدن یکی از آشنایان به کوچه آمد . "

تعیین های همگون برای بیان اوصاف و مشخصات آنده از اجزای جمله که موقعیت اسم را داشته باشند بکار می روند .

۱ - " انلی و اوزون خبابندا ازدحام هرآن چوخالیردی = در خیابان پهن و طولانی ازدحام هر آن بیشتر می شد . "

۲ - " قیوریم توکلو ، سود امر ، خیردا چاقوزولار سورونون دالینجا " مله ییردیلر = بره های مو مجعد شیرین کوچک از پشت سر مرهمع بع می کردند

۳ - " حبسگینلی ، سورانلی و قارانیق گئحه نی آیدین بر سرده گیشدی = شب مه آلود بارانی و سیاه را صبح صافی عوض کرد "

علاوه یا افزوده

علاوه یا افزوده عبارت از یک کلمه تکی با واحد ترکیبی است که با شرکت در جمله ، عنصر قبل از خود را توضیح و توجیه می کند . افزوده به هر کدام از اندامهای جمله که مربوط باشد ، خصوصیت همان اندام را می پذیرد و بدون آنکه خود از اندامهای جمله به حساب آید ، می تواند جایگزین اندامی باشد که وظیفه توضیح و توجیه آن را دارد . از این نظر ، علاوه را اندام ششم جمله نیز می توان به حساب آورد :

۱ - " آذربایجان ، اودلار یوردو ، سن بویوتدون قوچاغیندا آدلسی - سانلی قهرمانلار = آذربایجان ، سرزمین آتشها ، توپروردی در آغوش قهرمانان نامور "

۲ - " ایندی اون ایلدن چوخ ایدی او تبریزدن ، دوغولدوغو و حیاتلا آشنالیق قاتدیغی شهردن ، قویوب گئتمیشدی = اکنون نزدیک به ده سال بود که او از تبریز ، شهری که در آن متولد شده و بازندگی آشنائی بهم رسانده بود ، گذاشته و رفته بود . "

۳ - " داغستانلی سلیمانی ، او آغ ساچلی عاشیقی ، بیز گونده یغنی

نغمه قوشان بولبول کیمی دینله ییریگ = سلیمان داغستانی، آن نغمه
 سرای سفید موی را، ما هرروز مانند بلبل که نوای تازه سر داده
 باشد، می شنویم " (ص. وورغون)
 هریک از احزای درجه اول و درجه دوم جمله ممکن است علاوه همراه
 داشته باشند.

علاوه مبتدا، علاوه ای است که مبتدا را مشخص می کند و به هنگام
 تلفظ با آهنگ فراتری ادا می شود:

۱- "حمید، سیزین قنشو حمید، منله بیر بیئرده ایشله بیر= حمید،
 حمیدهمسایه، شما، بامن دریک جا کارمی کند".

۲- "قاساقا مرسل کیشی، او دونیا گورموش قوجا، سوزه باشلادی= قبل
 از همه بابا مرسل آن پیرمرد دنیا دیده، آغاز سخن کرد".

علاوه خبر، معمولاً بعد از خبر اسمی می آید و علامت خبری آن را می
 پذیرد:

۱- "بو کتاب هوپ هوپ نامه در، صابیرین اعلمز اثری در= این کتاب
 هوپ هوپ نامه است، اثر فنا نا پذیر صابراست".

۲- "سنین کیمی با حاریقلی آدامین بیئری بورادر= تاثیر صحنه سی در
 = جای آدم با استعدادی مثل تو اینحاست، صحنه تاثیر است".

علاوه متمم نسبت به علاوه های مبتدا و خبر زیاده کارمی رود. علاوه
 متمم می تواند از نوع علاوه متمم سی واسطه یا واسطه باشد:

۱- "تاریخ هر بیئرده قهرمانلاری، او حانیندان گئچن انسانلاری، حرمت
 له خاطیرلاییر= تاریخ همه جا قهرمانان، آن انسانهای از جان گذشته
 را، با احترام یاد می کند".

۲- "اوشاقلار درس آلدیقلاری بو کتابدا، علمی باخشلایا زیلمیش بو
 اثرده چوخ دگرلی گؤستریشلرایله تانیش اولماقلار= بجه ها درابسن
 کتاب که درس فرا می گیرند، در این اثر که با دید علمی نگاشته شده، با
 رهنمودهای گرانبهای بسیاری آشنا خواهند شد".

۳- "کندین آشاغا طرفیندن، ائولرین قورتارا حاغی بیئردن، بیبر
 قارالتی گورؤندی= از پائین های ده، آنحاکه خانه ها تمام می شود، یک
 سیاهی نمودار شد".

علاوه قید در زبان آذربایجانی بیش از همه به صورت علاوه های قید
 زمان و مکان به کار می رود:

۱ - " ایندی بو فصلیده، پاییزین صون گونلرینده، آغلار یارپاقدان آرینیر = اکنون در این فصل، در روزهای آخر پاییز، درختان برگهای خود را از دست می دهند".

۲ - " آتلی بیر آز ایره لیله ییب، ساغ طرفه، شهرین بازارینا گئدن یولا، یونلدی = سوار اندکی پیش رانده، به طرف راست، به راهی که به سوی بازار شهر می رفت، روی آورد".

علاوه تعیینی در زبان آذربایجانی به قدرت و معمولاً برای توضیح و توجه تعیین هائی که با اعداد و ارقام بیان می شود به کار می رود:

۱ - " ۱۳۶۲ - نحی ایلده آذربایجاندا اللی مین تن تاخیل، یعنی ۱۳۵۹ - نحی ایلین ایکی برابری اله گلمیشدی = در سال ۱۳۶۲ در آذربایجان پنجاه هزار تن غله، یعنی دو برابر سال ۱۳۵۹، به دست آمده بود.

۲ - " ائلناز بو ایل ادبیات دانشکده سی نین اوچونجو، یعنی آخرینجی کلاسیندا اوخویور = ایلناز امسال در سال سوم دانشکده ادبیات یعنی در کلاس آخر آنها درس می خواند"

رده بندی جملات از نظر مضمون و ساخت:

در کتابهای دستور زبان جمله ها از نقطه نظرهای مختلفی گروه بندی می شوند که ما در اینجا به دو نوع از شاملترین و عمومی ترین آنها یعنی به:

۱ - " رده بندی جمله ها از نظر مضمون و آهنگ ۲ - رده بندی جمله ها از نظر ساخت و ترکیب در دو قسمت مجزا اشاره می کنیم.

رده بندی جملات از نظر مقصد و آهنگ:

جملات بر حسب مقصد و خواست مندرج در آنها یکسان نبوده و دارای انواع و اوصاف متمایز هستند. نوعی از جملات، برای بیان مقاصد و نظریات گوینده و یا نویسنده درباره مسائل و موارد مربوط به اشخاص و اشیاء و رخدادها به کار می رود. نوع دیگری از جملات، قصد گوینده را به صورت دریافت توضیحات از دیگران نمودار می کند. نوع سومی از آن خواستها و توقعات متکلم را در خود منعکس می کند و بالاخره نوعی از آن در مقام بیان احساسها و هیجانات استعمال می شود. همه این گوناگونها موجب تمایز جملات از نظر مقصد و خواست مندرج در آنها می گردد.

گوناگونی جملات از نظر مقصد و خواست مندرج در آنها، مستقیماً

در آهنگ ادا و طرز تلفظ آنها نمایان می شود و به این ترتیب، هر جمله، به اقتضای مقصد و خواست مندرج در آن با آهنگ و شیوه خاص خود ادا میشود. البته، آهنگ ادای جمله نیز به نوبه خود در تعیین خواست و مقصد مندرج در جمله دخیل است به این معنی که چون گوینده از پیش بر مضمون آنچه که می خواهد بیان کند، آگاهی دارد، آهنگ ادای خود را با خواست و منظور خویش هماهنگ می سازد. ولی شنونده که از خواست و مقصد متکلم بی خبر است، از طریق شیوه ادای جمله به مقصد و خواست مندرج در آن پی می برد. بعنوان مثال: دو جمله "کولک اسیر = باد می وزد" و "کولک اسیر؟ = باد می وزد" از نظر ساخت عین هم هستند. هر دو جمله از کلمات همسان تشکیل شده اند، کلمات از نظر رابطه گرامری در هر دو یکسانند. در هر دو جمله، ابتدا اول و خبر بعد از آن قرار دارد و تنها فرقی که در این میان خواست و نظر گوینده را تشخیص می کند، فرق موجود در آهنگ ادای آنهاست به این معنی که در هر دو جمله آهنگ ادا بطور متعارف شروع شده در جمله اول به نسبتی که به انتهای جمله میرسد فروتر می آید ولی برعکس، در جمله دوم فراتر می شود.

حاصل کلام اینکه، خواست و مقصد مندرج در جمله با طرز ادای آن هماهنگ و لازم و ملزوم بوده و این امر مسئله تقسیم جمله به چهار نوع: ۱ - اخباری ۲ - استفهامی ۳ - امر ۴ - ندا را پیش می آورد.

جملات اخباری:

جمله اخباری یا نقلی به جمله ای گفته می شود که گوینده ضمن آن می خواهد از حریانات، رخدادها و حالات و غیره به صورت اثبات یا نفی خبر دهد: "هاوا سوبوقدور = هوا سرد است"، "اوستونده یا شادیغیمیز یئر" آبی دان بؤیوک دور = زمینی که روی آن زندگی می کنیم از ماه بزرگتر است "کیمسه اغز آیرانینا تورش دشمز = کس نگوید که دوغ من ترش است"، "ال - الی بویار = الهه دؤنر اوؤو بویار = دست دست را می شویند و دست هم برمی گردد روی را می شوید".

جملات نقلی از مانوس ترین و متداول ترین جملات رایج در زبان هستند که بطور بسیار گسترده ای در گفت و شنودهای روزمره، در سخنوری، در آثار نظم و نثر ادبی و در مطبوعات و وسایل ارتباط جمعی به کار می روند. جملات نقلی، در حین مکالمه با آهنگ متعارف و فواصل معین از هم

سوا می شوند. این فاصله‌ها در مکالمات عادی کم و در مکالمات خطابی اندکی بیشتر است و نقطه اوج آهنگ با تکیه منطقی، همواره روی آن عضو از جمله است که متکلم می خواهد آن را بیش از اندامهای دیگر بنمایاند (برای اجتناب از تکرار شاهد، لطفاً به مثال " الهام کتابی قاردا - شینا وئردی " که هنگام بحث از اوصاف عمومی جمله به آن اشاره شده مراجعه فرمائید). گزاره جملات نقلی علاوه بر وجه اخباری یا نقلی که اشکال تصریفی فعل در همه زمانها را در بر می گیرد، می تواند با سایر وجوه فعل از نوع وجه شرطی و الزامی و غیره (البته به غیر از وجه امری) نیز بیان شود. بنابراین با توجه به گستردگی فعل در ترکی آذربایجانی - نی جملات نقلی در بیان و توصیف مسائل و حوادث و جریانات و به یک کلام شئون گوناگون اندیشه از کاربرد بسیار وسیعی برخوردار بوده و در گفت و شنودها و محاورات و آثار قلمی و مطبوعات در حد و فوریه کاری رود.

۲ - جملات استفهامی :

حمایه^۴ استفهامی بعد از جمله اخباری رایج ترین نوع جملات در زبان است. جملات استفهامی، بطوریکه از اسم آن بر می آید، به حملاتی گفته می شود که برای دریافت پاسخ به ندانسته‌ها، روشن شدن درباره، یک مطلب بی بردن به نظر شنونده و فرا گرفتن آن و از این قبیل به کار می رود: " سن هارالبسان ؟ = تو اهل کجائی؟"، " آدین نه دیر؟ = اسم تو چیست؟"، " نه اوچون دانیشمیرسان ؟ = چرا حرف نمیزنی؟"، " سواشین صونو هارا جکه حکدر؟ = آخر این کار به کجا خواهد کشید؟"، " یوخسا بو تئزلیکله گئدیرس؟ = نکند به این زودی میخوایی بروی؟"

وجه تمام جملات استفهامی از سایر انواع جملات، خصوصیت موجود در طرز ادای آنهاست این خصوصیت بعضاً بر اساس آهنگ ادای جمله و بعضاً نیز با دخالت پرسش و یا ضمائر استفهامی به وجود می آید.

الف - جملات استفهامی که بر اساس آهنگ تلفظ تشکیل می شوند.

در این نوع جملات، برای نشان دادن حالت استفهامی جمله هیچ علامت مشخص دیگری بغیر از آهنگ ادای جمله وجود ندارد. " بوگون سن شهره گئده - جکین؟ = امروز تو به شهر خواهی رفت؟"، " او اوزاقلاردا گئورونن داغ سا والاندی؟ = کوهی که در آن دورا دور دیده می شود سا والان است؟"

این جملات استفهامی از جهت ظاهر و ترتیب توالی اندامهای جمله هیچ فرقی با جملات نقلی ندارند و تنها چیزی که آنها را متمایز میکند

آهنگ ادای این جملات در گفتار و قرار دادن علامت سؤال در آخر آنها به هنگام نوشتن است.

برخلاف جملات نقلی که آهنگ مدا در تلفظ انتهای آنها فروکش می‌کند در جملات استفهامی، بعنوان یک قاعده کلی، آهنگ در انتهای جمله حالت کشش و اوج بخود می‌گیرد.

مثلا در جملات: "بوگنجه یا غیش یا غا حاق؟ = امشب باران خواهد آمد؟" "سن کتابینی ایسته بیرسن؟ = تو کتابت را می خواهی؟"، "بو ایش آخشا ما قورتا رابیلیر؟ = این کار تا غروب تمام می شود؟" تلفظ جمله ها تا قسمت واپسین آنها، به سیاق جمله نقلی تلفظ می شود و تنها کشش و اوج مدا در قسمت انتها حالت استفهامی جمله را مشخص می کند. ب- جملات استفهامی، با دخالت و پا در میانی پسوند پرسش چهار شکلی می- (me) بعمل می آید:

۱- "سن آختار دیغینی با زاردا تا پدین می؟ = تو آنچه را که می جستی در بازار پیدا کردی؟" ۲- "بو گنجه آیی گؤره ن اولورمو؟ = امشب کسی ماه را توانست به بیند؟" ۳- "نامده یازیلان سؤز لر خوشنا گلبر می؟ = از مطالبی که در نامه نوشته شده خوش می آید؟"

بطوریکه در جملات بالا مشهود است پسوند پرسش بعد از گزاره، جمله آمده است. در مواردی امکان دارد پسوند قبل از گزاره نیز قرار گیرد:

۱- "سن سفردن می گلیرسن؟ = تو داری از سفر می آیی؟" ۲- "های کوی سسی ائشیکدن می گلیر؟ = صدای هیا هو از بیرون دارد می آید؟" در موارد دیگر ممکن است پسوند استفهام (می) بعد از مبتدا بیاید: "سن می خور باخیرسان منیم شیرین دیلیمه؟ = تو، زبان شیرین مرا خوار می انگاری؟" (صد و ورغون).

بطور کلی پسوند استفهام جلوی جزئی از اجزای جمله قرار می گیرد که مورد سؤال باشد و در این موارد تکیه بر روی کلمه مورد سؤال است. در جملات استفهامی که با دخالت پسوند پرسش بعمل می آید، بعضا به خصوص در زبان گفتار پسوند پرسش حذف می شود. و در این صورت حالت کشش موجود در پسوند به گزاره منتقل می گردد: "سن آختار دیغینی بازاردا تا پدین؟ = تو آنچه را که می جستی در بازار پیدا کردی؟"، "سن سفردن گلیرسن؟ تو از سفر می آیی؟" و الی آخر.

ج- جملات استفهامی که با دخالت ضمایرا استفهامی ایجاد می شوند،

این نوع جملات از متداولترین جملات استفهامی هستند که در آنها از آهنگ ادای خاص و نه از پسوندهای استفهامی بلکه تنها از ضمایر استفهامی استفاده می شود.

۱ - "بوسوزی کیم سنه دئدی؟ = این حرف را کی به تو گفت؟" ۲ - "ستارخان هارادا آنادان اولموشدور؟ = ستارخان درکجا از مادر متولد شده است؟" ۳ - "نه اوچون ووروشور اوردا انسانلار؟ نه اوچون تۆکو-لور گناهسیر قانلار؟ = چرا انسانها آنجا می جنگند؟ چرا خون بسی گناهان ریخته می شود" (ص . وورغون).

جملات امری:

جمله امری، یکی دیگر از انواع جملات رایج در زبان است که از نظر مقصد و آهنگ ادا از جملات نقلی و استفهامی متمایز می شود. در جملات امری متکلم انجام امری را به شکل قطعی و دستوری که طبعاً با آهنگی آمرانه ادا می شود طلب می کند:

۱ - "سن ائله بوگون شهره گشت، ایشلرینی یئربه یئر ائله، آخشا ما قاییت = تو همین امروز به شهر برو، کارهایت را جا بجا کن، طرف عصر برگرد".

۲ - "سن ده آناکیمی ائوز باغرینا باس، موغان تورپاغی نین آغ گون-لرینی = تونیز چون مادر به سینه ات بفشار، روزهای سعادت مند خاک موغان را" (ص . وورغون).

۳ - "سوس ای کولک، سوس، ای طوفان = ساکت شو ای کولاک، ساکت شو ای طوفان" (از خلیل)

۴ - کوره لری یغنی دن آلیشدیرین، دمیرلری قیزدیرین، چکبجلی اوجا قالدیرین = کوره ها را مشتعل کنید، آهنها را داغ کنید، پتکها را بالا ببرید" (میرجلال)

اما علاوه بر شکل دستوری و آمرانه، در جملات امری گاهی مقاصدی بصورت خواست، آرزو، تمنا و نظایر آن نیز مطرح می شود:

۱ - "گوردوگون، سقچدیگین نقصانلاری، سن، باغیشلا، اوخوجوم... ممکن سه اگر... بویور، کؤمکچیم اول، یاپیش الیمدن = خواننده ام... اگر ممکن است کمبودهایی را که می بینی و تشخیص میدی بر من به بخش، بفرما، مددکاری کن و از دستم بگیر" (ص . وورغون)

۲ - "سلام سؤیله یک، گل اسن یئللره، آپارسین قوی اونوا وراق ائللره

= بیا سلام گوئیم به بادهائی که می‌وزند تا برسانند آنرا به ایل های دور دست."

۳ - " شاعر، هیچ آلدانما دنیا مالینا، ایناتما دویانین اعتبار - رینا = شاعر، هرگز فریب مال دنیا را نخور و به دنیا دل نبند" (صمد)
۴ - " گل گفده ک نار درمکه، نار بوداغین اگمکه، آل یاشیلا بورونوب قارداشا قیز سئومکه = بیا به چیدن انار برویم، شاخه انار را خم کنیم، سرخ و سبز تن کنیم و برای برادر دختر برگزینیم" (بایاتی)

در جملات امری، گزاره حمله، اساسا با صیغه امر بیان می‌شود و چون امر غالباً به دوم شخص یعنی کسیکه در روبرو ایستاده داده می‌شود، بنابراین، در این نوع جملات گزاره غالباً از نوع دوم شخص صیغه امر است.
۱ - " باخ، تیتیرهین دوداقلارا، باخ، اوزانان اللره، باخ، گوزونده کولگه گزن، اسکلت هیکللره = بنگر به لبهای لرزان، بنگر، به دستهای که کمک می‌طلبند، بنگر، به هیكلهای استخوانی که در چشمانشان سایه می‌چرخد" (ر. رضا)

۲ - " رد اول قاپیدان آغلاما، زار زار دیلنچی، واقیلدا ما بایقوش کیمی ادبار دیلنچی = ای گدا! رد شو از جلو در و زار زار گریه نکن، گدای مفلوک، چون جغد واق - واق نکن" (م.ع. صابر)

در این نوع جملات امری، برای نشان دادن قطعیت و تاکید بیشتر همراه گزاره از اداتی از نوع: ها، دا و امثال آن استفاده میشود:
۱ - " اوغلونا تا پیشیر درسه تنبلیک اقمه سین ها = به پسرت بسیار در درس تنبلی نکنند"

۲ - " دی گل دورنلارا بیر شعر دئییهک، = بیا برای دورناها شعری بگوئیم" (ص. وورغون).

(آردی گلن صایی دا).

قوجا مان آذربایجان شاعری "محزون"

ابدیتہ قوؤوؤشدو

(۱۲۷۸ - ۱۳۶۵)

گؤرکملی آذربایجان شاعری محمدعلی فخرالدینی حسن اوغلو — "محزون" ۷ - لیل سورن آغیر خسته لیکدن صورنا ، دی آیی نینا ونوندا همیشه لیک اولاراق ایشیقلی دونیا میزا گؤز یومدو . هشتادیشدی ایمل وطن و ائل محبتیلہ دویونن شاعر قلبی دایانندی .

او : ۱۲۷۸ - نجی ایلدہ شمالی آذربایجانین گدہ بگ قصہ سینده آنا دان اولموشدور . اونون آتاسی حسن ، باشقا هموطنلریمیز کیمی بیر پارچا چۆره ک دالینجا ، اؤز دوغما یوردو اولان او سکودن باش گؤتورروب گدہ بگ میس معدنینه ایشلمگہ گئتمیشدی . محمدعلی بیریاشیندا ایکن آتادان یتیم قالیر . او ، بؤیوک قارداشلاری نین قانادی آلتیندا بؤیو — مگہ باشلا بیر . ابتدائی مکتبی قورتاردیقدان صورنا ، تحصیلینی دوام ائتدیره بیلمه دیگیندن ، ایش — صنعت آرخاسینجا قاچیر ، بیر مدت دمیرجیلیک ، صورنا عکاسلیفی اؤزونه پئشه ائدیر .

۱۳۱۷ - نجی ایلدہ اؤز خانوادہ سی ایله تبریزہ قایی دیر . او هله کنج یاشلاریندا ایکن " شرق شعری نین کوشی " آدلانان ملا محمد فضولی یارادیجیلیفی نین عاشیقی اولور . اوندان الهام آلاراق ، لیرییک شعرلر و غزللر یازماغا باشلا بیر .

۱۳۲۴ - نجو ایلدہ " غزل لر " عنوانیلہ چاپدان چیخیب یاییلان ۶۳ صحیفه لیک کیچیک کتابچاسیندا ایگیرمی بیر غزل و بیر چوخ اجتماعی و اخلاقی شعرلری درج اولونموشدور .

فخرالدینی رضا شاه استبدادی نین آمانسیز ظلم ، ستمینی ، ملکدار — لار طرفیندن کندلیلرین بویوندوروق آلتیندا حیوانجاسینا استثمار اولوندوقلارینی ، هر جور انسانلیق حقوقیندان محروم ، آجینا جاق حیاتلا — رینی گؤرورکن ، حساس شاعر قلبی آلولانیر . الینه قلم آلاراق ، " محزون " لقبی ایله خلقیمیزین دردلریندن ، اؤره ک آغریلاریندان ، عدالتسیرلیک لهردن یازماغا باشلا بیر . " غزل لر " کتابچاسی نین صونیندا " نیه محزونام " دثیه یازدیغی شعرینده :

معزون. تخلصینی بیلیمک ایسته سن ،
 من دثیم سببین سن ده بیله سن .
 چون مظلوم اولموشدو ملتیم منیم ،
 یا خدیقجا اؤد دوتوب یاندی بدنیم . دثیه ، علتینی آچیر .
 "معزون" غزللرینده کی ساده لیک ، شعریت و معنا دولغونلوغو
 اوخوجولاری نین اؤره گینه یاتیر ، رُحونو اوْخشاییر . اونا گؤره ده ایلک
 یا رادیجیلیق گونلریندن عاشیقلار ، خواننده لر طرفیندن رادیولاردا ،
 محلسلرده شوق و هیجانلا اوخونماغا ، دینله یی چیلر طرفیندن استقبال
 اولونماغا باشلاییر ، "غزلر" کتایبجا سیندان آلینمیش ایکی غزل تقدیم
 اولونور :

خوس اولار انسان حیاتی شوگیلی جانان ایله ،
 مهر و الفتده وفالی بیر مه تابان ایله .
 ائتمه دل ملکنده سلطان هروفا سیز دلبری ،
 خوش گئچرمی روزگاری ناخلف سلطان ایله ؟
 تیر مژگانینه آلدانما وفاسیز مهوشین ،
 رحمسیز جلاد تک قانین تۆکر پیکان ایله
 گل صداقت اوما هرگز بیوفا معشوقه دن ،
 اوزگه لر جامیله خوشدو ، یوخ ایشی وجدان ایله
 ائتمه الفت ناکس ایله ، گر بهشت اولسا یثیرین
 یاخشیدیر بیر ساده منزل ، گون گئچه عرفان ایله
 خواب غفلتدن آییل ، عاقل لر ایله انس دوت ،
 عمرینی صرف ائیله مه بیجا یثره نادان ایله
 من جهان گلزاری نین بیر بولبول شیداسی یم
 ایسته رم دونیانی شن ، یوخدور ایشیم ویران ایله
 بسدی " معزون " گل وفالی مه لقالردن دانیش
 دردینه درمان اولار آنجاق بوجور درمان ایله

بیر نچه مدتدی حسرت قالمیشام جانانه من ،
 یانمیشام هجران اغوینده آتش سوزانه من
 بیر صنم مهریله دولموش سربه سر کؤنلوم ائوی
 گؤز اغویندن هفج کنار اولماز گئده م بیر یانه من

دوشموشم آیری گولومدن بینوا بولبول کیمی،
گلشنین فکریله گللم هر زمان افغانه من ،
ای ملاحه ملکی نین سلطانی ، رحم ائت حالیمه
بیر گدایم ، گلیمشم کوینده بیل احسانه من
اول لبعلینده دیر ای مه بو دردیم چاره سی،
گر نصیب اولسا وصالین یغتمیشم درمانه من
آغلارام شام و سحر تا عمر وار، یعقوب تک ،
عاقبت بلکه چاتام اول یوسف کنعانه من
چوخ ملامت ائتمه زاهد، سن منی، مجنون تک ،
بیلیمشم لیلی وفاسین ، اولموشام دیوانه من
باشیم اوستونده اگر گورسم او گول رخساریوی ،
حاضرم قوربان ائدم بو جانیمی مردانه من .
بونجا کیم " محزونی " سن هجراندا یان دیردین فلک ،
ائیلهرم سندن شکایت اول مه تابانه من .
گورولدوبو کیمی، محزون غزل لرینده پاک محبت ، صمیمیت و وفاساس
یئر دوتور .

۱۳۲۵ - نجی ایلهده محزون دا بیر چوخ همشهری لری کیمی تهرانا

کؤچمگه مجبور اولور .

او زمانلار پهلوی رژیمین فارسلشادیرما سیاستی او درجه یه
چاتمیشدی کی، خلقیمیزین تاریخ و مدنیتی انکار، ملی ثروتمیز اولان
دیلیمیزی ده اورتادان آپارماغا جان آتیردیلار. آنا دیلینده یازیب،
یاراتماق بوسبوتون یاساق ائدیلیمیشدی . بونلاردان هدف ملی وارلیغی
- میزی اورتادان آپارماق ایدی . بئله دؤزولمز، بحرانلی گونلرده
"محزون" تاماشاچی اولوب باخانلاردان دگیل ایدی . او دا "سهندلر"،
ساهرلر، شیدالار، اعتمادلار کیمی قلمینی سؤنگویه چئویریب :

داغیتدی یووامی قان ایچن جلاد * گؤزه ل وطنیمی ائیلهدی برباد .
خزان بولبولی تک اوچدوم هریانا * گلشنیمدن آیری، گولومدن آیری .
ایمدن آلدیلار آنا دیلیمی * قان ایچنلر سیندیردیلر بئلیمی
کسدیلر دیلبمی، سیندی قوللاریم * قلمیمدن آیری ، دیلیمدن آیری
دئییه ، فریاد قوپاریر، آنا دیلینده یازیب - یاراتماق یاساق
اولدوغونا باخما یاراق، او یازیب یارادیردی .

اوزون ایللر دوام ائدن آغیر و بوغوجو محیطه صون قویماق اوچون ایران خلقلری آياغا قالغدی و ۲۲ بهمن انقلابینی یار ائدی. آرادلیق نسیمی اسمگه باشلاپاندا، بهار اوزوموزه گولدو. شاعرلریمیز قفسدن قورتارمیش، گلزارلیقدا چهچه ووران بولبول لر کیمی اؤتمگه باشلا - دیلار. محزون دا با شیرقلاردا توز با سمیش شعر و غزل لرینی توپلاپیپ " هجران خسته سی " آدیله دوخسان بیئش صحیفه دن عبارت اولان اثرینی چاپا وئردی .

اوزون ایللر ائل - اویاسیندان اوزاق دوشموش شاعری آیرلیق ، حسرت دردی هرشئیدن آرتیق سیخیر، اونون قلبینده ، روحوندا طوفانلار دوغورور. اونا گؤرده " هجران خسته سی " آدلی کتابینداکی غزللری، ائله جهده اجتماعی ، اخلاقی شعرلری ناله و فغانلا دولودور .

تحمل ائيله مک ای مه ، غم هجرانه مشکلدور
گولوندن آیری دوشمک ، بولبول نالانه مشکلدور .
مجسمدور گئجه - گوندوز کؤنول لوحنده تصویرین
کنار اولماز خیالمدن ، گئدم هریانه مشکلدور .
همین غزلین صونوندا :

گینه هجران فضا سیندا گزه ر محنون اولان کؤنلوم ،
دوتا آرام بیر یئرده ، دیل - دیوانه مشکلدور ،
فراقین دردی " محزونی " سالیب دیر اؤیله بیر درده ،
وصالین اولماسا هرگز، یئنه درمانه مشکلدور .
دئییه ، ائل گون وصالینی درد لرینه درمان کیمی آرزولاییر . آیریلیغین بورا خدیغی درین و آجی تاثیرینی اونون " دوستلار " آدلی شعرینده داها آیدین گورمک اولور :

آ دوستلاریم ! غربت ائله دوشندن * قوهوم ، قارداش ، وطن دئیمن من اولدوم
قومرو کیمی آیری دوشوب وطندن * ناله ائدیب چمن دئییه من اولدوم

باشینا دؤندویوم آغیر ائل لریم * عمرومون باغیندا قیزیل گول لریم
وفالی حرمتلی شیرین دیل لریم * صحبتیزدن الین اوژن من اولدوم
دئیر، محزون یا زدیغی غزل لرینده فضولیدن الهام آلدیغی کیمی، فکاھی
شعرلرینده بؤیوک خلق شاعری صابر و معجز مکتبی نین دوا مچیزی کیمی
اؤزونو گؤسته ره بیلیمیشدیر .

اوز گۆز قيريشيب ، باش آغاريب ، ديش توکولوبدور
قاشلار اگيلىب ، گۆز چۆکهليب ، نئل بوکولوبدور .
بوخودور بدنين ساغ يئرى ، هريان سوکولوبدور .
بو کهنه کوتوک باغ - گلستانه ياراشماز .

مه پاره لرین فکری سنی سالمیش آياقدان ،
آغزين سولانير ، بوسه اوچون غنچه دوداقدان
آرزون بودور ، بير کام آلاسان ، لاله ياناقدان ،
اما کی ائپوشمک ساری دندانه ياراشماز .

بو بدیعی پارچالاردان شاعرین ياراديجيلىق قابليتيله تانیش اولماق
اولار . بو کیمی شعرلرينده محزون اجتماعيميزدا جوان قیز آلماق
هوسينه دوشن قوجالاری قيرمانجا دوتور ، انتقاد ائدير .

محزون انقلابدان صورنا يازميش اولدوغو "آنا وطن" آدلی شعرينده
يئنی انقلابا ، وطن و خلقينه اولان مناسبتینی آيدین بير صورتده
گۆسته رير . آنا وطنی سئوالا دوتاراق :

آنا وطنيمدن سوروشدوم آنا * نهدندير گۆز ياشين دۇغوب قانا ؟
قارا بولودلار تک دولوبدور گۆزون * آچ منهدرينی دئگیلن سۇزون .
شاعرین سئوالی قارشيسيندا آنا تورپاق دیله گلرهک اوزاق کئچ-
میشلردن سۆز آچاراق قهرمانليقلاری يادا سالير . شعرين بير يئيرينده :

دوغرودور جوانشير ، بابکیم گئتدی * اونلارين قانيندان مين چيچک بيتدی
جاويدان اثرلر يئتيردی وطن * آزادليق يولوندا گئيدیلر کفن
چکديلر مين جوړه دردی - ذيلتی * قبول ائتمه ديلىر اونلار بيعتی
نبی لر ، هاجرلر يئتيردی جانيم * بوی آتدی هرياندا گوللوبيستانيم
خان چوبان ، سارانی بسله ين منم ، * کور اوغلو ، ميوازی بسله ين منم !
ستارخان ، باقيرخان يئتيرديم يئنه * تسليم اولما ديلىر قودوز دوشمنه .

همين شعرين باشقا بير يئيرينده :

وطن گلزاری نين چوغدور باغبانی * بوباغی سواريب شهيدلر قانی
قديمدن ايگيدليک رسمدير بيزه ، * هميشه دوشمنی چوکدوروب ديزه
اوزو آغ چيخميشيق دؤيوشلردن * اتحاد ائتميشيک هاممیز بيردن
آزادليق آديله بيزيمدير ظفر * ايشيقلی ، گونشلی آيدین سحر !
بئله ليکله ، شاعر انقلابين غالبيتينه اينانير ، آزاد ايشيقلی بير
گله جگه اميد بسله يير . "محزون" بيزيم اوچون ائلمه ييب ، يادگار قويوب
گفتديکی "هجران خسته سی" و "غزللر" اثری خاطره سینی اوره کلرده ابديلش -
ديره جکدير . روحی شاد اولسون !

" حيدر بابا " - دان " سا والان " - ا

" آي سا والان " منظومه سي نين چاپي مناسبتی ايله

ايلک اولاراق ، حجة الاسلام آقاسيدجعفر موسوی نی ، ستارخان خياوانينداکی " ابوالفضل (ع) " مسجدینده ، مرحوم شاعیر " ساهر " - ين ماتم مجلسینده گوردوم . او ، خطابت قدرتی ايله بیرنچه دقیقده دینله یین لری مسحور ائتدی . سؤیله دیگی نطق عادی بیر " تذکر " و " خطابه " دن آرتیق ، باشلی باشینا بیر ادبی اثر ، ممتاز و دگرلی بیر " آغیتلا - ما " ایدی . بو تعبیری بیراز ایضاح ائدهک .

معلوم اولدوغو اوزره ، " آغ " قدیم زامانلاردا " اینله یه رک یاش توکمک " دشمکدی . بو کلمه زامانیمیزدا سیبه ریانین شرقینده یاشایان تورکلرین و قیرقیزلارین دیللرینده واردیر . فعل صورتی داها عمومی - لشمیش و تورک دیللرینده ایشلک کلمه لردن اولموشدور :

" ایغلاماق " یادا " ییغلاماق " اولاراق متن لرده صیخ - صیخ گئچر : بو سؤز بیزیم منطقه نین دیللرینده " آغلاماق " شکلینده دیر . اویغورجادا " ییغیت " ، آغلاما معنا سینا دیر . نجه کی ادبیاتدا " آغیت " (بعضا ده " آغی ") ، مرثیه مفهومونا ایشله دیلیر و تورک عنعنه لرینه گؤره اجتماعی - ادبی دگری بؤیوکدور . بوتون بونلاردا ن مقصد " آغیتلاما " سؤزونون زامانیمیزدا ادبیاتچیلاردا خطابت له مرثیه نی بیرلشدیرن بؤیوک فن اوچون اطلاق ائدیلمه سی نین ایضاحی ایدی . " آغیتلاما " یادا فرانسیزلارین تعبیرینه گؤره " *oraison funebre* " یوخاریدا اشارت ائتدیگیمیز وجهله تورک عنعنه سینده اعتبارلی یغری واردیر ، نجه کی اسلامیت دن قابق کی دؤورلرده یعنی اورتا - آسیا چاغلاریندا بئله تورکلر آراسیندا اولو اوچون ترتیب ائدیلن ماتم لر اجتماعی حیاتدا چوخ مهم یغرتوتاردی . گوک تورک و اویغورلار آراسیندا " یاسچی لیق " ویا " آغیتچی لیق " بیر محترم شغل ایدی . بو عنعنه اسلامیتده ده بخصوص شیعه تورک لری آراسیندا داها دا قوت کسب ائتدی . خلق ادبیاتی نین مهم بیر قسمی نی آغیتلار تشکیل ائدر . اولو اوچون

"اوخشامالار" نوحه‌لر و مرثیه‌لرین ایران تورک‌لرینجه اهمیتی بـو نظرین باشقا بیر دلیلی دیر .

بیزده نوحه‌لر و مرثیه‌لر اورتا آسیا چاغی نین آغیتلاری یـادا " ساقو" لاری و اوخشامالاری نین گئت- گئده چیچکلەنن و انکشاف ائتمیش اولان دوامی دیر . بونوعدان ایلک نمونه‌لری (کاشغری محمو- دون ضبطی ایله) آلپارتوتقانین تاریخی - اساطیری دؤورونه قدهر چیخارماق ممکندور .

بو عنعنه بیزده ایکی بؤیوک قولدا یادا ایکی جریان ایچینده یاشاییر : بیر طرفدن دینی دویغولارلا یانغی لی و ایچدن نوحه‌لـر یازیلیرکن اوبیر یاندان دا گونده‌لیک حیاتدا ایگیدلرین ، قهرمانلا- رین ، دگرلی اوغوللارین دالینجا دا - اکثر آدسیز- مجهول شاعیرلر طرفیندن آغیتلار دئییلیر .

نوحه‌لرده آغیتلار منظوم مرثیه‌لردن عبارتدیر . لکن بو دریـن تراژیک حس ، نثرده فلسفی فیکیرلرله برابر گؤزەل بیر دیل لەافاده ائدیلمیه اشاره ائتدیگیمیز کیمی بونا ادبیاتدا " آغیتلاما" دئیریک حجتەالاسلام موسوی ، ساهرین ماتمینده بؤیوک مهارتله آغیتلاما نوعونون گؤزەل بیر نمونه‌سی نی ارائه ائتدی .

اوزاما ن بئله‌دوشونموشدوم : گؤره‌سن ، خطیب‌بو قبیلدن " آغیتلاما" لارینی صونرا آنادیلمیمیزده کاغیز اوستونه‌گتیریرمی؟ اگر بوایشی گؤرورسه دئمک اولارکی دیلمیمیزده ، بؤیوک خطیب‌فرانسیز *Bossuet* نین اثری نوعوندان بیر آغیتلامالار ترتیب اولونا بیلر .

بو اؤمودون نه زامان گئچک‌لەشه‌جەگینی بیلیمیرم ، لکن نقداً اوزون مدت گئچمه‌دن آقاموسوی نین " آی ساوالان " آدلی شعر کتابی چاپدان چیخدی .

کتاب ساوالان داغی نین رنگلی تصویریلە بزەنمیش (۲۳/۵x۱۶/۵ سانتی متر) ابعادیندا ، ۱۱۴ صحیفەلیک ، آقا سید محمدریاضی نیـن خوش خطی ایله یازیلمیش دیر . مولف فارسجا مقدمه‌سینده باشدا ساوالان

(*) ژان به‌نین بؤسؤنه ۱۷ - نجی عصرین ایکینجی بارسیندا یاشایان بؤیوک دین عالیمی و خطیب‌ایدی ، آغیتلامالاری دونیا جا مشهوردور .

داغيندان دانيشير، صونرا " تذكرات " بابيندا اوزو حقينده معلومات وئيرير.

اونون اردبيل ده دوغولدوغونو، "قم" دا تحصيل ائتديگيني عموما عربجه و فارسجا شعرلر يازديغيني، آنجاق آنا ديل محبتي سوق وشوقو ايله اؤز- اؤزونه آرادا بير تورکجه ده شعر دئديگي ني بوقسمدن اؤگ - ره نيريك . " آي ساوالان " ، مولغين ده دئديگي کيمي " حيدر بايا سلام " ساياغيندا دير. زمانيميزدا اطرافلي و درين تائيري اعتباريله " حيدر بايا سلام " امتيازلي بير دۇر ومدادير .

" حيدر بايا .. " - دا شهر يار اوستاليقلا صميمي افاده امکاني ودويغو - لاريني راحتجا بيان ائتمک اوچون ، خلق ماهني لاري نين ان سيال و ان آخيجي وزن و شکلي ني سئچيب دير. خلقيميز عصرلردن برى اؤزدرد - لريني، آجي لاريني، حسرتلريني، اؤمودلاريني بو اولچولرله سويله ييب، نه دن شاعير سويله مه سين ؟ بونوع ماهني / تورکولردن نمونه لر :

(۱) ايکي داغين آراسيندا قالميشام
بۆلبول کيمي کۆلدان - کؤلا قۇنموشام
نه گۆن گۆروب نه ده مراد آلميشام

آنا مني بو ظاليم لر وۇردولار
وۇردولاردا آل قانلاردا قويدولار
(بير آغيت دان)

(۲) قۇيون گلير قۇزوسونون آدى يوخ
سۆرو- سۆرو قويونلارين سۆدو يوخ
سن اولماسان بو يئرلرين دادى يوخ
دۇن گل دۇن گل گۆزه ل دايانا مميرام
گۆزوم غفلت تۇتوب اويانا مميرام
(باشقا بير آغيت دان)

(۳) ايکي دۇرنا گلير آغلي- قارالي
بيرين شاهين وۇرموش بيرى يارالي
اؤ دورنادان صۇروش اعلى هارالي
قاطار - قاطار اولموش گلير دورنالار
سۆزه - سۆزه نه خوش گلير دورنالار .
(بير ماهني / تورکودن)

۴) قۇرغورام من بو داغلارین قوردوندا
قۇيۇن گلدی قۇزو گلمز آردینندان
من ده پئخیدیم بو آنانین دردینندن .

چوخ آغلما قۇيۇن وار گئچ قۇزوندا
چوخ آنالار آیری دۆشر قیزیندان
(بیرماهنی / تۆرکۆدن)

شهریار کیمی بیر شاعرین بو اولچو و شکلی سئچیب و امثالسیز
موفقیّتله " حیدربابا ... " نى ياراتماسى بو شکله يىغنى بیر رواج
وئردى . اونون سىیندن صاییسىز عکس - مدالار دۇغدو . شاعیرلرین
يغره لرینده کى داغلارا و یفرلره دقتلری چکیلدی و اونلارا خطابلار
یازیلدی ؛ " حیدربابا ... " بو صورتده " داغلارین باباسى اولدو ، حالو
کى ، مرحوم صائبى نین ، (گینه " حیدربابا ... " - یا نظیره اولراق -
یازدیغى بیر منظومه سینده) دئدیگی کیمی :

حیدر بابا بیر دئمەلى سۆزوم وار
آدلاندىردى سنى اوغلون شهریار
خوشبخت آتا اولادیلن آد تاپار

اونون سۆزو سنى سالدی دیللره
باشی داشلى بیر داغ ایدین هئی وره
(محمدعلی صائبی مرحومون منظومه سیندن)
نه ایسه ، حیدربابا " دان صونرا ، داغلارا سسلەننلر چوخ اولدو ،
طبیعی ایدی کى ، " ساوالان " - ا دا سسلەننلر اولاجاقدی . ۴ ایل ایچنده
بیر دگیل ایکی " آى ساوالان " * بو انتظارا نهایت وئرمیش اولدو .
الیمیزده اولان معلوماتا گۆره حیدربابا نظیره چیلریندن شاعیر
محمد مصدق " بزگوش " - ا سسلەننده حسرتلرین دیله گتیرمیشدیر :

" بزگوش " سنین داغ - داشینی گزئیدیم
یا شیل باش تک سولاریندا اۆزئیدیم
سوسن ، سونبول ، بنفشەدن اۆزئیدیم

* (آقا بختیار غلى مرادى موغان اوغلو بوندان ۱۰ ایل اول " آى
ساوالان " آدلى " حیدربابا " سایاغیندا بیر منظومه یازمیش دیر .
(منظومه ۱۳۶۱ ده تبریژه چاپ اولموشدور) .

بیر گۆرئیدیم نه اۆزولوب نه قالیپ
اقل ایچینه آیریلیغی کیم صالیپ ؟
(شهریار و حیدربا " ص ۸۳)

آردینجا شاعیر " زردابی " ، بودغه اوزاقلاردا ن گینه حیدربا یا
خطاب ائدیر . قیما ونیسگیلی :
قارداشیمین اوچ یاشیندا اوغلو وار
اونون قویدوق بیز آدینی " شهریار "
بو کۆرپه میز نه وقت تاپار اختیار ؟

بیر صاریلسین شهریارین بوینونا
بیر صیغینسین آنا تبریز قوینونا
(عثینی اثر ، ص - ۸۹)

شاعیر " دۆشگون " ده حیدربا نین سحرینه توتولوب اوشاقلیق
عالمینده گزمگه چیخیر :
من توتاردیم باجیم اینهک ساغاردی
ممه سیندن سؤد سئل کیمی آغاردی .
بۆزوو غضله نیب ترس - ترس باغاردی

قاباغینا بیر دسته اوت آتاردیق
صونرا دؤنوب خرمن لره چاپاردیق
(عثینی اثر ، ص - ۹۴)

شهریارین تاثیرله ، آرازین او تاییندا شاعر خیرالله مریموف
دا اؤز یان - یغوره سینده کی " قازان کوشکو " - نه سسلنمکدن اؤزونو
آلامیر :

" قازان کوشکو " سحر گونش دوغاندا
یارپاقلارین قیزیل رنگه چالاندا
قوشلار بوداقلاردا هارای سالاندا

گۆزه للیگین معنا سینی دؤیموشام
شیرین - شیرین خیاللارا اویموشام
(عثینی اثر ، ص - ۱۱۴)

" حیدربا " شاعر " حسرت " ی ده اوشاقلیق عالمینه آپاریر :
میر کریمین " تاریخ - معجم " کتابی
ملا علی - نین اونا شیرین جوابی

اوشاق ایدیک اوخویوردوق "نصابی"

بایرام پایی بوشقابلارا گلردی
ایگده - یئمیش گوللر کیمی گولردی..
(عئینی اثر، ص - ۱۳۳)

"پیرکوزن" داغینا خطاب ائدن شاعیر امیرپور دا او داغین تپه
سینده کی "اوجاق" - ا اشارتله دئمیشدیر:
نه گؤزه لدیر باشینداکی اۇطـاغون
مـجربـدیر نیاز وئرن اوجاغون
آنا تکین لذتلی دیر قۇجـاغون
اغللر گؤجو، سئل قاباغی آلیـنماز
شکار قۇشو آسان طوـرا صالـینماز
(یادی از حیدربابا " ص - ۱۰۴)

شاعیر بیگدلی ده دوغما کندی " کهله "یه خطاب ائدرو " کهله یه
سلام" دئیر. منظومه بیر " سفرنامه " کیمی باشلار، او قارداشی ایله
(کی اونون دا آدی " شهریار " دیر) یولا چیخارلار :
شهریارلا تهراندان یولا دوشـدوک
ایکیندی ایدی بیز قئیدارا یئتیشدیک
اوردا دوروب دینجلدیک ، یئدیک ، ایچدیک

بیز قیداردا خسروخانلا گوروشدوک
یوز یاشیندا قوجایلا برک اوپوشدوک
(" کهله یه سلام " ، ص - ۸)

شاعیر بو گونکو کهله ده گئچمیشین خاطیره لری ایله گزیرودوشو-
نجه یه دالیر و حیات ماجرا لارینی آنلا دیر و دئیر:
بوتون قریستانی گزدیم، دولانـدیم
نئی کیمی صیزلادیم، شمع کیمی یانـدیم
نهایت بو سـرّی کشف ائدیـب قانـدیم
دۇنیا کاروانسـرا ، غـمور هـدر دیر
انسانلار قوناقدیر، گلـدی - گفـدیر دیر
(عئینی اثر، ص - ۵۹)

مرحوم ساهر ده، بو یولو آددیملا ییدیر :
آخشام اوستو داغلار بنهک - بنه کدیر

هر يئر گۆي اوت، هر يئر گۆلدور، چيچكدير
 طۇز قوپاران يولدا، قويون، اينهكدير
 بير چوپان دير دره لرده نئي چالان
 داغي داشي ديللنديرن، سس سالان

شاعير موغان اوغلو "آي ساوالان" - يينيندا قديم خاطيره لره
 دالير و منظومه سي نين مقدمه سينده از جمله بئله دئير:
 قوي ساغالسين يارام، آوزون آغ اولسون
 يايلاقلارين گۆل - چيچكلي باغ اولسون
 جومردلرين، ايگيتلرين ساغ اولسون
 ياراقلانيب بير چيخاندا سئيرانا
 شهرتلى ايشيق سالسين هريانا
 ("آي ساوالان"، ص ۸ - ۸)
 ساهر تصوير ايشينده كي مهارتيندن فايدالانير و سوزه بئله دوام
 ائدير:

گونش، قيزيل ايشيق سالير ياما جا
 كولهكاسير، اوزاقلاردان آستا جا
 دۇخونورك ن هر بوداغا، آغا جا
 گۆل يارباغي سۇلار اوسته الهنير
 باتير گونش سولار قانا بله نير
 بير اينه قيز گئدير بولاق باشينا
 چاتميش بو ايل اون دؤرد - اون بئش ياشينا
 كيم وورولماز گوزلرينه قاشينا ؟
 بو يئرلرين او دور گۆزه ل ببه كي
 چمنلرين يئنئ آچميش چيچه كي ...
 دئمك بودا حيدر بابا سلسله سي نين "رعاوي" اؤرنكي، يادا
 "پاستورال" چئشيدى دير.

شاعير "ساوالان"، "آپاردى سئلر سارانئ" منظومه سينده بو
 اولچودن مىللى داستان و خلقيميزين زنگين فولكلوروندا (دده قورقودون
 تعبيرى ايله) "سوى سۇيلاييب، بوى بۇيلاماق" اوچون فايدالانميشدير:
 آذربايجان! سنيين او جادير باشين
 تاريخله برابر باشلانيب باشين

گنجمیشدن سۆز آچیر هر داغین ، داشین

چوخ صایین تاریخه مالک تورپاعین

هر درهن ، هر دوزون ، هر جایین باغین

("آپاردی سئلر سارانی" ، ص - ۸)

حماسی / ائپیک نوع دا دا " حیدربابا " دان الهام آلاراق ، شاعیر
نیازی ییلدیریم گنج عثمان اوغلونون تورکیه ده یاراتدیغی ، " دده -
قورقوددان سالور قازان داستانی " منظومه سینه بیر اشاره ایله وصون
سطرلرینی نقل ائتمکله کفایتله نیریک :

چاتسین الین چاره سیزه دوشگونسه

قادر تانری دؤندرمه سین چاشقینا

آدی گؤزه ل محمد - یین عشقینه

پیس گؤزلردن تورک ائلینی قورۇسون

هم ائلینی ، هم دیلی نی قورۇسون !

("سالور قازان داستانی" کچیک دگیشمه لرله ، ص - ۱۵۷)

" حیدربابا یا سلام " یین باشقا " عکس - صدا " - لاریندان آرتیق
سۆز آچما بیریق . " آی ساوالان " بو سلسله نین گونوموزه قده ر صون
حلقه سیدیر . گرچی ، منظومه یه مؤلفین اشاره سینه گؤره ۲۶ - اییل
بوندان اول باشلانیمیشدیر .

بو نظیره نین سجه وی طرفی حسلره خطاب ائتمکدن آرتیق عمومیتله
" تعلیمی - دیداقتیک " اولوشودور . بورادا بیرآز ایضا حا لزوم وار منظو
- مه لر وزن و قافیه خصوصیتلری اؤزوندن سؤزلری حافیظه ده توتماغا
ال وئریشلی دیرلر . بو جهتدن منظومه لر ایلک گوندن تعلیمی / دیدا -
قتیک مقصدلر اوچون مناسیب گؤرولموشلر بو تورک منظومه سینه خاص
دگیلدیر . عرب و فارسجا دا بئله اولموشدور .

نجه کی شاعیرلر ، ایلکین ، خصوصی ایله قصیده ده تعلیم اوچون
گنجیش ساحه تاپدیلار . حتی دشمک اولار کی قصیده نین وجودا کلمه سینده
باشلیجا " قصد " - لردن بیر یسی ده " موعظه و حکمت " اوچون امکان
یاراتما قمیش . " مثنوی " نومودا تعلیم مقصدینه او یغوندور . زیرا
قافیه لری ، انجاق جوت - جوت گتیرمک کیمی نسبتا آسان شرط ، اونو
دیوان ادبیاتیندا اوزون و اولدوقجا سربست افاده یه ال وئریشلی
قیلمیشدیر . فارسجا دا " فردوسی نین " شاهنامه " - سی ، سنائی نین " حدیقه "

— سی، نظامی نین "خمسه"— سی، مولانانین "مثنوی"— سی بو نوعون ان مهملریندن دیر.

پروقه سور فواد کؤپرولونون دئدیگی کیمی: "قدیم تورک شعرلری آراسیندا تعلیمی / دیداقتیک اثرلر اولدوقجا گشنیش بیر یئرتوتار. نهجه کی الیمیزده کی اؤرنه کله آراسیندا حیاتدا رهبر اولابیله جک دستورلار، اخلاقی نکتله ر آزدگیل دیر. قسما آتالار سؤزو ماهیتی نیی داشییان بو پارچالار عنعنه وی تورک اخلاقی نین دایان دیغی اساسلاری گؤسترک باخیمیندا ن دا چوخ دقته دگر.

«مختلف وزن و شکل لرله یاریلان بو پارچالاردا خسیسلیگین و گنجیک — ین پیسلیگی، جوانمردلیک له ائل آراسیندا شهرت قازانمانین لزومو قهرمانلیغین گؤزه للیگی، آله — ین بؤیوکلوگو، بؤیوک لری و آنا — بابانی ماییب اولارلا اطاعت ائتمک ضرورتی، دونیانین مشقتلرینه قاتلانماق احتیاجی، خلاصه بیزیم روحوموزدا بوگون بئله پاشایان اخلاقی تلقیلر، چوخ ساده، وجیز بیر افاده ایله بیان ائدیلیلر. بونلار — دان سوی تورکله ر آراسیندا بیرچوخ قدیم ضرب المثللر ده واردیر کی، وزنلی و قافیله لی اولمالاری باخیمیندا ن، اولنلاری بیر صیراکؤهنه و اونودولموش منظومه لردن قالما صایماق هئچ ده یانلیش بیر فکی — دگیل دیر».

"قوتادغوبیلیک" و "عتبه الحقایق" اسلام دؤوروندا کی تعلیمی / دیداقتیک اثرلر سلسله سی نین باشیندا گلمکده دیرلر. مثلا "عتبه الحقایق" کؤپورلو — نون دئدیگینه گؤره "... فردی اخلاق حقینده تامایله دینی بیر گؤروشه گؤره یازیلیمیش تعلیمی بیر اثر بیر نصیحتنامه دیر»...

«مولفین اسلامی علملره، مثلا تفسیر و حدیثه، صونرا عرب دیلینه وقوفو، یعنی کلاسیک بیر مدرسه / مکتب تحصیلی گؤرموش اولدوغو درحال آتلاشیلیر. کتابیندا آیتلره و حدیثلره دایما تلمیح لر واردیر، حتی اولنلاری نقل ائدرک بیر تاخیم تفسیرلر و نصیحتلردن ده گئری دورماز. خواجه احمد یسوی نین "حکمت" لری ده، گینه بوقبیلدن دیر»...

بو منعه دئمک ضعیفه مهن دوام ائتمکده دیر، نهجه کی بوگون، حته الاسلام موسوی نین "آی ساوالان"— ی نین تعلیمی / دیداقتیک خصوصوندا ن بحث ائتمک ایسترسک فواد کؤپرولونون "عتبه الحقایق" حقینده

دەدىگى و پوخارىدا يازدىغىمىز سۆزلرى تىكرارائىلەمەگىمىزگەرەكەجىدەر.
 دىمك اولار كى، "آى سا والان" - بىن اساس ھەدى دىنى - اخلاقى مۇساۋ -
 لارى يىتيرىمىدەر. اونا گۆرە كىتابدا يىغرى كىلىكچە قرآن دان آيت -
 لىر، - پىغىمىر و اما ملاردان بۇل - بۇل ھەدىث پۇجىزەلر كىتىرىمىشدىر.

بو منظومەدە ايشلەنن دىلىن خلق آغزىنا ياخىنلىغى و سۆزون
 سادە اولماسىنا قاينى گۆستەرىلمەسى، اونون دىلىمىزىن زىكىين و
 رنگىن تەبىرلىرى ايله دولوب - داشماسى كىمى مسعود بىر نىتىجە -
 وئرمىشدىر. كىتابداكى بو سۆزلردن بىر نىچە نمونە وئىرەك :

(مثاللار بىن آلتىنداكى رىقم بىشلىكلىرىن سىرانومرەلر بىدىر)

سىر ائىلەرىك حالوا پىشەر قورادان

توت يارپاغى اطلس اولار سورادان (۱۵)

افسوس اولسون قابان مەبت قانماز

خوش مىلدىر كۆر توتدوغون بوراخماز (۵۴)

قالمايىلار تايدان - توشدان دالى يا (۶۷)

بىر عەدە وار ھەر اويونون آشىغى

پىلووون كىگىرى، آشىن قاشىغى

مسجد اذانچى سى، طويون عاشىغى (۸۰)

يامان گونون غومرو دىلر (دىرلر) آز اولار

دوغرو سۆزدور قىشىن دالى ياز اولار

سىر ايلەسىز حالىز سورا ساز اولار (۹۰)

ايت ياخشى دىر حق بىلمەين آدامدان

آرپا خوشدور ايجى آجى بادامدان (۱۱۳)

داى آتەيلار مەبتىن داشىنى

ايتىرىلر كىلچەنەن باشىنى (۱۵۱)

اما گۆلوم بىرىن ائشىت، بىرىن دى (۱۵۷)

چۆرەكچى يم كۆتە گىدىر يا پىدىغىم (۱۶۱)

ماھنى دىيىب فنىقچا چالماقلارى

روح دىرىلر قىقچاچى باخماقلارى (۱۷۱)

اوزگە نە جور اوزگەلرە ياناچاق

چوخ گۆرسەنىب بىر آياقدا داناچاق

اشارەلە گىچك، قانان قاناچاق

قورددان چوبان ، قارغادان بولبول اولماز

دوزلاق يئىرده سونبول اولماز ، كول اولماز ۱۹۶

- امان الله كال آدامين اليندن
(۲۰۳) بۇز وئىرنده يئر تىترر يئلىنندن
داي سويلەمز ھۇي آدىمدير حنيفە
(۲۴۰) بوردا منم باغداد دا كۇر خليفە
شيرين - شيرين دئيب گولوب دئسەلر
(۲۴۲) خوش ياشارلار ياوان چۆرەك يئسەلر
پارا اوستدن يارا ووران نامرددير
(۲۷۶) مرض اوستدن مرض يامان بير درددير
قاباغيزا آغير شئيلر چىخاق
(۲۸۰) دونيا سىزى اووكەلەيب سىخاق
دين اولماسا پارا نەدير ، پول نەدير
(۳۰۰) شرف گئتسە جئە نەدير ، چول نەدير
اوضاع بو جور گليب بالام نئيلەيك
(۳۰۹) عۇمرو گرەك ساققىز كىمى چئىنەيك
او آدام كىم باشا دوشدون قانمازدير
(۳۱۱) بوشلا گئتسين دونقوز كىمى دانقازدير
چك ائزگەدن گولوم طاماح ديشيني
(۳۲۹) ھمت ائىلە ائزون آشير ايشيني
ھركس دۇروب ائز اكديگين بيجەك
(۳۶۵) ھركىم آشا ائز تۇكدوگون ايچەك
ھر شەھرين ياخشى سى وار ، پيسى وار
(۳۸۳) چىراغين دا ايشيغى وار ، ھيسى وار
بو مصرلەردە كى گئچن سۇزلەردە دقتىمىزى چكى
(۲۸) كورولداردين كولفەلى تىندىر كىمى
(۳۸) بو اولدو سۇزلە شورئە سالمىشام
(۱۳۸) ناخير ديشرە چىخىب چوبان شيشندە
چوخدور سنين شرافتين عزتين
(۲۰۸) آز سۇز ايلن توكنمەيىر صحبتين
آغير گزر يونگوللوكدن اوشونر

- هر بیر یئرده وظیفه سین دوشونر (۲۳۴)
گیره جکلر شادلیق ایله گرده گه (۲۳۵)
سۆزلریمیزه " حسن - ختام " قصدی ایله ، کتابدان سئجدیگیمیز
بیر نئجه ایماژ و خوش تعبیر و نمونه لرله صون وئیریریک :
- آی ساوالان گون سفره سین ییغاندا
قارا گئجه آغ گوندوزو بوغاندا
آی گۆیه دیرماشیب اولدوز دوغاندا ... (۵)
آی ساوالان اوجالارین اوجاسی (۱۸)
گون یاییلیب یاری یولدا شاخاندا
مئه بویلا نیب داغدان اونا باخاندا (۱۹)
گلن گفتدی ، چیخان باتدی ، آد قالدی (۸)
آی ساوالان ...
- چوخ داغ گوردون اودور آدین داغ قالدی .
چوخ غم یئدین اودور باشین آغ قالدی (۹)
خوشلوق گئچدی سیم قیریلدی سار قالدی . (۵۸)
یاشیل سونبول یار تئلی تک سالانسین (۳۶۸)
مجنون ایستر چکه لیلی نازینی
فرهاد ایستر چالا شیرین سارینی (۴۴۸)
آلما کیمی قیپ - قیرمیزی یاناقلار
آغ سینهلر صاج آلتیندا جان آلار
آغ بالیق دیر تور ایچینده چابالار (۱۱۷)
هرنه گوردوم یار گوزومه توخوندو
مئشه گوردوم دنیز گوردوم داغ گوردوم
یاشیل گوردوم قارا گوردوم آغ گوردوم (۲۶)
آی ساوالان اسر یازین نسیمی
بویلو ائدر آغا جلاری اسیمی (۴۵)
آی ساوالان گئجیب عشقین چیراغی
قورویوبدور محبتین بولاغی (۵۷)
تورکون دیلی ایل دیریم دیر شاخاندا
سؤ دور یانان اوره کلرده آخاندا (۴۵۴)
صون اولاراق :

نَهْجُ الْبَلَاغَةِ اَوْ خَوَاقِ

قرآن کریم گویلرین یارانما سینا اشاره اقدیب اونون یارانیشین "دخان" (توستو = قاز GAZ) - دان بیلیر، بویورور: ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ (فصلت - ۱۱) صونرا گۆگلرین نعهه دورماغیندا سوز آچاندا اونو "گوروممز دیرک" (جاذبه قوه سی) - سینما غلاییر و بقله بویورور: "اللّٰه دیرکی گویلری قالدیریبیر دیرکلرله کی سیز گورمورسوز" (اللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمِدٍ تَرُوتُهَا - رعد ۲). بورادا دا امام علی ع گۆگلرین یارانیشیندان سوز آچارکن بیر پارا گرچکلره اشاره اقدیر. مثلا بوخطبه ده "سو"، "یئل"، ملائکه - دن آد آپاراندا گرهک بیلیمکی، مولانین نظری بولاقدا قاینایان، ایرماق دا آخان سو (H₂O) یا داغدا اسن یئل، دگیل. نعهه کی، قرآنین دعدیگی "دخان" تندیردن قالخان توستو دگیل. سو یا یئل و سایره ایشله دیلن سوزلر بورادا بیر پارا عالمن یارانما سیندا بولونان ماتیریا لاردیرکی مولا اثشیدنلرین دوشونجه سوتیه و دیلین افاده قد-رتینی گۆزه آلاراق اونلاردان فایدا لانمیش.

آرتیق معلومات اوچون دونیانین یارانیشی حقبنده یازیلیمیش علمی کتابلاری اوخویوب صونرادان بیرده نهج البلاغه یه باخماق گره کدیر.

ایلیک خطبه - ایکینجی بؤلوم

أَنْشَاءَ الْخَلْقِ إِنْشَاءً وَابْتَدَأَهُ ابْتِدَاءً بِلَا رَوِيَّةٍ أَجَالَهَا وَلَا تَجْرِبَةٍ اسْتَفَادَهَا.....
ثُمَّ زَيَّنَهَا (أَيَّ السَّمَوَاتِ) بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ وَضِيَاءِ الثَّوَاكِبِ وَآخَرَىٰ فِيهَا سِرَاجًا مُّسْتَطِيرًا وَقَمَرًا مُّنِيرًا فَبِي فَلَكٍ دَائِرٌ وَسَقْفٍ سَائِرٌ وَرَقَبٌ مُّائِرٌ.
" یارانمیشلاری یوخدان سارا دلب، هئچدن تورتدی. ۱. آنحاق بو یاراتمادا (فیکره حومایب، هئج بیرسینا قدان فایدا لانمایب، حرکتیه معروض اولمایب، فیکره و قایفی یا دالمادی.

هرزادی ائور چاغینا بورا خدی. اشیاء نین آراسیندا او یغونلوق

يارادىب ھەزاددا ئۆز طىبىعتىن ياراشدىرىپ ، اونا اويار منلىگىنىنى
وئردى كى ، (اشيء و فنوملر) يارانمادان قاباق اونلارا عالمىدى .
اۋلحو - بېجى سىن بىلىردى . قىرىنەلرىنى تانىردى .

صونرا سىحان تانرى ، گۈپلىرى ياردى ، اونون قىراقلارىن آحدى وفضا -
نى سۈكۈپ ، اۆزەرىندە بىر جاغلان ، دالغالى ، بىرىكىمىش تۇرتىدى . او
سۈبۈ گۈچلو بىر قاسىرغايا اوتورتىدۇ و اونا سۈيو (دولاندىرىپ)
قابتارماغا و جىكىپ ساخلاماغا امر ائدىب سۈيا قاووشدوردۇ . يىلەن
آلتىندان ھاوا سۈكۈلدۇ . سودا اونون اۋستوندىن فېشقىرىپ تۈكۈلدۇ .

صونرا سىحان تانرى ، بىر قىسىر يىتل ياراتىدى كى ، سۈيو دېرتىكە
اسمەگى گۈچلو و قايناغى اوزاق ايدى . بو سۈنكى يىتلى او دالقالى
سۈيو يىللەمگە و دىنىز تىك دالغالار تۇرتىمگە امر قىلىدى . يىتل سۈيو
تولۇق تىك چالغادى و بىرىبوشلوقدا (خلاء دە) اسركن سۈيو پۈلەدى . (سو -
بو توولاب ، ھەلەمكە) اولىن سۈنونا قايتارىپ و دورۇغۇنسون
قىمىلادايانا قاتىدى (دولاندىردى) بىللەلىك لە سودان ، قايناىاركن
بىر گور آغىر بۈلگۈ قالانىپ دىكىلدى ، سىخ كۆپۈگ اولدۇ .

او كۆپۈگۈ ، آجىق ، ان گىنىش ھاۋادا قالخىزدى . يىتدى گۈگ لىرى
اوندان دوغروتىدۇ . گۈگ لىرىن آشاغاسىن . داغىلماز دالغا ، يوخارىسىن
ساخلاىلمىش ، اۋحا ، بىر اۋرتو ائىلەدى (بو اۋرتونون دورماسى) نەبىر
دەرەكەن دىر نەدە بىرچاتاغا باغلى دىر .

صونرا ! تانرى (گۈگلىرى اولدوزلار بىزەكى ، پارلاق ايشىغى ايلە
بىزەدى . اوردا ، ايشىق ساچان حىراغ (گۈنش) نورلو آي يولاسالدى :
دولانان فلک ، سىر ائىدن اۋرتو ، فىرلانان (بىزەكلى) لوھەدە ...
! ز اسماعىل ھاى : ' آردى وار)

=====

سۆزلۈك :

اېرماق = چاي ، نەر . سىناق = تحرىبە (سىنماق كۆكۈندىن گلىر)
حاغ = وقت ، زمان . حاغلان = قاينار ، خوشفون ، دالغالانان
بىرىكىمىش = متراكم قاسىرقا = سورولان يىتل (فارسى : گردباد)
قىسىر = دوغماز ، عقىم . قايناق = منشاء ، منبع .
توولاما / ھەلەمكە = دولاندىرماق ، فىرلاتماق . گور = زورلوسو ، ايشىق
دوغروتما = قايرماق ، عرصەبەگىتىرمەك . اۋرتو = فارسى : يوش . سوردا :
سقف ، دام معناسىنا . چاتاق = گۆدە اىپ ، قىبصا طناب

✧ جىنار و بالتا ✧

جىنار دىدىلىر: بالتا آدلى بىر شىي واركى، سنى دىيدىن كسىب سالار و حياتىنا صون قويار.

جىنار گولەرك دىدى: كۆكۈم آنا توپراغىن بىلەگىدە، باشىم كۆيلىرىن ائەگىندە، داراق بايراقلاريم بولودلارين ساجىن دارار، كۆ-كۈم ابسە توپراقدان كۆچ آلار، يىترىن سۈيۈ و نىعمىتى آلتىمدا، كۈنۈن ساجاغى و حرارتى اوستومدە... آرخام قاتار-قاتار، كىم مەنە ساتار؟ نە قورخوم، وارسا كىر آلتىمدا توپراق

باش اوستومدە بولود نىلى، كۈنۈش داغ

دىدىلىر: بالتان بىر دىستەسى اۋزۈندىن دىر.

بو سۆز جىنار بىن قىرار بىنى كىدى، تىر-تىر اسدى و اينلە بىرەرك دىدى:

آخ! اۋزوم، اۋزوم، بونا بوخ سۆزۈم، كۆزۈمدىن ايراق، باشىما توپراق، اۋزۈمدىن اولسا، بىخار، دىشنىلرا بىسە گولەرك باخار. مەن اۋزوم بىخما سام كىر اۋز-اۋزۈمۈ

بىلەلەيشمىز رقىبالر كۆزۈمۈ

آغاچىن قوردو اۋز اچىنىدىن دىر

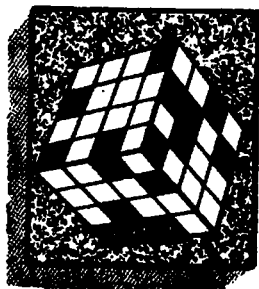
بىخانىنى دوست، نە اينكى دىشنىلدىر

(م. شىستىرلى)

وارلىق: حرمتلى بازىچى بو و سونا نىزەر بكتەلرە ويا اسعدى - نىن تىبىرى ايلە! كىچىك حكايە / لطفەلر بىنە " سۆيلىم باشلىغىنى وئىرمىشىدىر. نىصاد فائىرى اولاراق تور كىچە بىن قازاخ لىھە سىندە بو سۆز، نىعنى " سۆيلىم"، " صرف و نحو" اصطلاحى اولاراق " حىملە" مەناسى بىندا اىشلەدىلىر. بىزچە ھىم بورادا و ھىم دە دىل بىحتلر بىندە (احتىياج اولدوغۇيدا) " سۆيلىم" سۆزۈنۈ " حىملە" مەناسى بىندا اىشلىتىلمىگەندە بىر مانع بوخدور.

وارلیغین آلتینجی جدولی

پیروز ثومورینلی

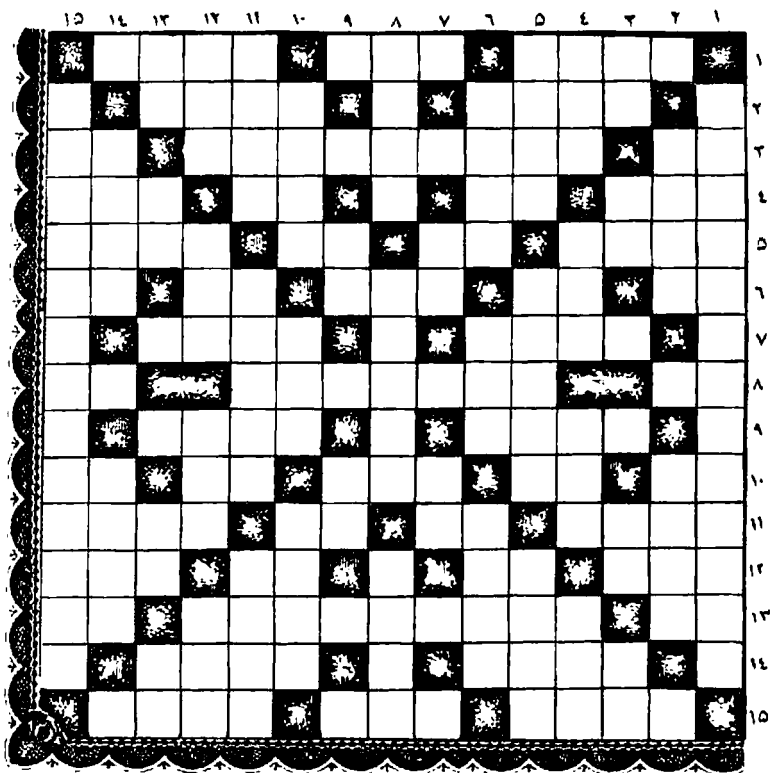
(۶)

افقی؛

- ۱ - کئچن ایل وفات ائدن ، جنوبی آذربایحانین گورکملی شاعیری —
- حمد و سپاسگزارلیق — آذربایحانین گورکملی معاصر غزل شاعیری ۲ —
- مرزی چای — میلاد ۱۹۱۵ یلده بیر آی ۳ — مرز و انداز — تۈرک ، فارس و عرب دیلرینده شاه اثرلر یارادان بۈیۈک آذری شاعیری — " ساغ " اۆلما یثیب ، ۴ — قاتار یولو — نفی شکیلچی سی — عواما " رنگ " — اودان قالار ، ۵ — شمالی آذربایحانین باشقا آدی — تۈرکجه بیرشکیلچی — سمیر — اورتا شرقین بۈیۈک چولو ۶ — بیر حرفین تکراری — — — آذربایحان دیلینده صفت عالی علامتی — تۈرکیه ده سیر گؤل (دریاچه) — اثرکک — خسته یئمگی ۷ — قمری ایل ۱۲۷۱ ده تبریزده آنادان اۆلموش نوحه و غزل شاعیری — بنده دوشموش و گرفتار اۆلموش ۸ — یئممه گه امر اۆلنور — کامان چالان — اؤن ایکنی حرفین تکراری ۹ — شاه — حضرت محمد (ص) یئن لقب لریندن ۱۰ — ایراندا بیر طایفا — عربجه آنا — دده — آلمانجا تصدیق کلمه سی — اۆچونجو ردیفده تایا بیلر سینی — ۱۱ — سۆیۈق و آچیق هاوا — قادینین زوحو — عنعنه — زلال و تمیز — ۱۲ — آتین آیاقلاری آلتینا وورارلار — دیریلیک لازمه لریندن — " ایتالیا " نین پایتختی — سؤل دگیل ۱۳ — آچیق یئرده چوخ اسهر — ۱۹۱۵ و ۱۹۱۶ نجی ایللرده آذربایحاندا چیخان طنز و ساتیریک ژورنال — تلفونواخترام ائدن ۱۴ مرهم سیز توختماز — یونانین کور حماسه یازان شاعیری ۱۵ — هجری ایلی ۱۲۴۷ ده تبریزده آنادان اولان نوحه و غزل شاعیری — گؤل موسمی — سیر نوع گاز .

عمودی؛

- ۱ — رحمتلیک اوستاد " حبیب ساهر " ین چاپ اولونموش پوئه تیک کتا بلا — ریندان بیر ۲۰ — حیات قبدینده دیر — ایرانین یول واحدی ۳۰ — اون بیز — عربجه نفی کلمه سی — قان رنگی — سچمک کلمه سی ۴۰ — هندسی

شکیلرلدن - هتب میوه سی - سیر - کۆج پولو . ۵ - قورشی آدریاجاش
 شاهلریلدن سیری - " دورد امدی " عوالمی کتابش بازاری - هزار
 رنگی . ۶ - حیات آدیشی - حیات و شانس - ایشو و چادر . ۷ - اشاره
 ضمیری - نکر اولجوسون سولکولریلدن . ۸ - کفر اشدن - اؤناگرهک
 خیانت اولماسین - واله و عاشق . ۹ - ایکینجی تگ شخص صبری -
 هر کیمسه سن واری . ۱۰ - ملگرام الفاسی - مؤسور "چار" - آسپاداسیر
 کتور - ۱۱ - عاشق نعلریلدن - اؤن دوردونعو عصرس ان قدرتلی
 شاعیری - آناحش نمره سی . ۱۲ - میلادی ابلی ۱۹۱۰ و ۱۹۱۱ ده آذربا -
 بیاندا چنغان باشقا سیر سانسیرک زورنال - محرمه - اوزگه - شعری
 سیر بحر . ۱۳ - دوسو - سیریجی و ایکینجی شخص بکهلک ضمیری -
 حثورلمیش "سو" - تهرانش باحشندا مذهبی سیر شهر . ۱۴ - اثرکیک
 اوردک - تهریر له اردسپلیس آراشیدا سیر شهر . ۱۵ - آدریاجاش
 قدرتلی معاصر شاعیرلریلدن .

ایضاح

«بو جدول له شیشی جدولین
 حاوابی درکیمیرین گله حک سایندا
 درج اولاجاق»

نقل از روزنامه "افتخارات ملی"

چاپ تهران - شنبه ۴ بهمن ۱۳۶۵

شماره ۱۹۵

"آزادی زبان و خط، زبان آذری نه!"

(صدای شوبنیزم یا یک اشتباه اداری؟)

"از معلم کوره‌دهی در آذربایجان"

بسم الله الرحمن الرحيم

اشعار به زبان آذربایجانی:

آیرلیمیشام ائلیمدن

بولبولومدن گولومدن

هامی "یار - یار" حاغیریر

من یازیرام دبلیمدن

با سلام بر تریبون آزادی، افتخارات ملی، خسته نباشید دوستان!

بعنوان یک معلم زحمتکش و پرتلاطم خواستم باشما درد دلی داشته باشم و چنانچه صلاح دیدید منعکس نموده و صدای ما را به گوش مسئولان محترم برسانید. اخیراً "بخشنا مه‌ای" در دفتر حائی که تدریس می‌کنم مرا درحای خود میخکوبم ساخت و برای چندروز سخت افسرده‌ام کرد و همان روز از شدت تحیر کلاس را تعطیل کردم.

میدانید آن مطلب چه بود؟ علاوه بر سایر مواد آن که حای خود را

دارد، ماده ۱۲ مرا سخت متعجب ساخته "ی/ ۲۳۱۶۴ - ۶۵/۹/۱۰ ماده ۱۲ - با اینکه بارها به همکاران سفارش شده که در تبریز به زبان فارسی تکلم شود متأسفانه باز مشاهده می‌شود که در بعضی موارد همکاران به زبان محلی (!) به امر تدریس اشتغال دارند و مدیر محترم مدرسه نیز هیچ گونه عکس‌العملی در این مورد نشان نمی‌دهد!"

من نمی‌دانم کسانی که این مطالب را از مرکز می‌فرستند یک اطلاعات جزئی درمورد مناطق مختلف ایران دارند یا خیر؟ گوئی آنان نمی‌دانند در آذربایجان حتی در سطح دبیرستانها اگر معلمی قیمت‌هایی از درس مربوطه را به زبان ترکی بیان نکند به عبارتی کیفیت تدریس و تفهیم پائین خواهد آمد. بیا در میان درس ادبیات فارسی یک شعر شیوای

ترکی را نخواند و دانش آموزان را بر سر ذوق نیاورد. چگونه القا و تفهیم درس انجام می پذیرد؟ یا نمی دانند پرهیجان ترسن روز کلاس انشاء روزی است که شاگردی ابتکاری به خرج می دهد و انشای خود را به ترکی می نویسد؟ علاوه از این ها نمی اندیشند اگر من معلم در سر کلاس بگویم که دیگر بچه ها تو کلاس نمی توانیم هیچ مطلبی را ترکی مطرح کنیم و برای این از مرکز بخش نامه ای آمده است آنان - شاگردان چه خواهند اندیشید؟ و احتمالا چه عقده هایی تولید خواهد شد، البته سالها خیلی پیش از این مدارس آذربایجان شاهد بخشنامه هایی توهین آمیزتری نیز بوده اند. مثلا:

"... هرکسی در مدارس از شاگرد، ترکی حرف بزند افسار الاغ به سر

او بزنید و او را به آخور ببندید و حریمه شود."

در کتابی خاطره ای از یکی از اساتید محترم ادبیات آذربایجانی می خواندم نوشته بودند: "... آن روز در مدرسه، هنگام سیاحت به دلیل ترکی حرف زدن با دوستانم، وقتی "حریمه" شدم اینکه زبان مادری ام را خیلی دوست دارم فهمیدم و تاریخ اولین شعر ترکی یم مربوط به آن ایام می شود. باری بهر ترتیب جای بسیاری تا سفهاست که این چنین نا - خود آگاهانه و خدائی نکرده آگاهانه تخم تفرقه ملی پاشیده می شود زمانی که شعار هر آذربایجانی در مورد زبان فارسی و ترکی غیر اینست که: "فارسی شکر و ترکی هنراست" وقتی او، این چنین به زبان فارسی احترام می گذارد و در کنار دیوانهای ترکی اش دیوان حافظ و سعدی را نیز جای می دهد شاید او را آزدن. البته برای یاد دادن فارسی حتی لهجه تهرانی را به مردم آذربایجان می توان کلاسهای مکالمه زبان فارسی را در مدارس دایر و از تهران معلم فرستاد تا تدریس شود. و به صورت اصولی اعمال گردد! ولی تغییر یک قوم بزرگ به نظر بنده عاقلانه نمی آید. با آرزوی وحدت هر چه بیشتر ملی در ایران از شما دوستان تشکرمی کنم که وقت خود را صرف خواندن این مطلب نمودید.

افتخارات ملی - دوست عزیز - آقای معلم زحمتکش و مربی دلسوز و پدر معنوی نونهالانی که آینده مملکت و انقلاب و اسلام به دست آنها سپرده می شود و با تربیت و ارشادهایی که شما می فرمائید کشور و انقلاب و آزادی و استقلال را باید اداره و تامين و حفظ نمایندگمان نمی کنم این بخش نامه صحیح و دارای اعتبار باشد. زیرا اگر چنین است برخلاف قانون اساسی

و بر علیه قانون اساسی و تصمیم ورای اکثریت قریب به اتفاق ملت هزاران هزار شهید داده ایران برای آزادی و استقلال به معنی واقعی می باشد . و برای اطلاعات (فصل دوم قانون اساسی را درباره زبان و خط و تاریخ و پرچم کشور درج می کنیم . اصل پانزدهم :

زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است . اسناد مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبانهای محلی و قومی در مطبوعات و رسانه های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس در کنار زبان فارسی آزاد است) با این ترتیب انشاء اله اینطور نباشد که آن کسی که بخشنا مه را صادر کرده می خواهد روش " ذوقی " و " مستوفی " رئیس فرهنگ و اسستاندار سابق که مورد طعن و لعن همگان هستند تجدید کند !!

تلویزیوندا تورکمن جه وئریلیش لری ایزلرکن ...

جمعه (۱۷ بهمن) سحرچاغی ، منیم کیمی بیرچوخ تله ویزیون تما - شاپیلاری دا ، محقق صورتده تورکمن قارداشلاریمیزین وئریلیش لرینسی سیر ائدرکن پروقرامی ترتیب وئرن لر و اجراچیلارینا قارشی اورک - لری تحسین دویغولاری ایله دولوب داشمیشدیر .

پروقرامین شعر و شاعیرلره حصر ائدیلیمیش قسمی خصوصیه آلتیشا لاییق دیر . بؤیوک شاعیر مخدومقلی نین پورتره سی نین دالیسی ^{بئش} و " قوشغی (شعر) دیلی دیل لرینگ اینگ غاویسیدیر " شعاری آلتیندا گنج شاعیر هیجانلا اثرلری نی اوخودولار . شعر قسمی نین اداره سی ده ایشی نین اهلی ، سوزه و افاده یه حاکیم بیر اجراچی یه وئریلمیشدی .

بئله جه پروقرامی ایزلرینلر ، معلوم سیاحت و روایت کتابلاری نین آنلاتدیقلاریندا ن چوخ فرقلی بیر تورکمن ائلی ایله قارشیلاییدیلار : گؤلر اوزلر ، اوستا اللر تارلاچی ، پامبیقچی ، فرش توخویان ، بالیقچی .. اوز عنعنه لرینه و مدنیت لرینه عاشیق و ایمانلی بیرکوتله .

﴿ فضولى غزلى نىن بىر بىشلەمەسى ﴾

« محنت و غم دىر »

گۈنۈل زخم جفالر چىن فنا ان ياخشى مرهمدىر —
 بۇ پۈزغۇن حالى كىم گۈرسە بىلر دۇنيانە درهمدىر
 حيات ايچرە گۈزۈم ياشىلە دائىم كىپرىگىم نمدىر
 بۇ عالم كىم گۈنۈل، قىدىن چكرسن محنت و غم دىر .
 فنا سر منزلين سئير ائىلە كىم بىر خوشجا عالمدىر
 قاصىرغايە ۱ دۆش بىلمز اوزۆكىمدىر دە طوفان كىم
 بايىلمىشلاردا آبىلمزلىرى كى جان كىمدىر سەجانان كىم
 حىياتىمدان اۇماندىم ۲ باغرىم اۆلمۈش اويلە جەقان كىم
 آنىب تنهالىغى قىر ايچرە نغرت ائتمە اۇندان كىم
 طريق انس تۇت كىم هر آوۇج طۇپراق بىر آدمىر
 سعادت سىلە دىر بىر غملى گۈنلۈشاد كىم قىلسان
 زمان، جفورىلە يىخىش بىر اۆرەك آباد كىم قىلسان
 يقىن يىتمز اوتا، دۇنيادە هر بىر آدم كىم قىلسان
 دگىل محكم جهان ملكيندە هر بنياد كىم قىلسان
 بقا ملكيندە تۇت منزىل كىم اۆل بنياد محكم دىر
 فنا سئومز بۇيۇك انسان بقاسى چىن آرار ۳ نفسى
 اۇدۇر معشوقى اۇغرۇندا، آشار گۈگلر يارار نفسى
 اوتر منزىللىرى، يۈكسك مقاماتە وارار ۴ نفسى
 اجل آلايش خۇف و خطر دىن قۇرتارار نفسى
 بۇ جۇو هر كىمىيائى نفسە بىر اكسير اعظم دىر
 گۈنۈل صدق اهلىسن مطلق يۈزۈن آغدىر قىيا مئدە
 ملكلر دە دىلر اۆلسون ائىلە پاك بىر شرافتدە
 دىم، يۈز يۈل يانىب اۆلسم دە بىر اۆل رسم الفتدە
 كمال عشق انسان مۇوت ايلندىر راه حكمتدە
 بلى مجرى قىلان حكىمۇن مثالين نقش خاتم دىر
 آرثت آلماس كىمى فىكرين پارىلدا ت قىدى قالماستىن
 گۈنۈل آئىنە سىندىن سىل جهانە باغلى لىق پاسىن

نه گوردونسه دگرلندیر، قورۇ قدريله سئوداسین
 باهار ایامی گیرسن لاله زاره خاک اجزاسین
 محقر گورمه کیم، هر ذره بیر جاميله بیرحمدیر
 ببری زنگین سه بيلمز مین دئسن فقرین اونا قدرین
 شعور ایستهر بيله مستغنی کیمدیر، هم قانا قدرین
 قناعتدن یایئلیمشدیر «ساوالان» هریانا قدرین
 اسیر نقد دیر اهل جهان بيلمز فنا قدرین
 «فضولی» ترک تحریدی سنه آنجاق مسلمدیر

- (۱) قاصیرغا = گردباد . (۲) یایئلیمش = اوزوندن گئتمیش ، غش
 ائلهمیش . (۳) اوصاندیم = بزدیم . (۴) آراماق = آختارماق .
 (۵) وارار = واصل اولار، یغتیش، جاتار . (۶) زنگین = وارلی .
 (۷) مستغنی = گوزو گویلۆ توخ .

(منیم آرزیم) شعرى نین قالانى

هر یئرده وار اوجا ظلمون بناسی * سلاح لارین باتا سسی ، صداسی
 گوزهلشه یوردوموزون نماسی * اوندا شیرین اولار یاشاییش منه

قویام خوشبخت لیگین تمل داشینی * آغلایان گوزلرین سیلهم یاشینی
 بوز- دومان آلمایا داغلار باشینی * اوندا شیرین اولار یاشاییش منه

تبریز- ۱۳۵۹/۳/۲۸

* قيرخ تيكه بوخچا *

خاطره لر مانيديغيندان چيخاندا بعضا آچيلير
آغ قيرمیزی - ياشیل - ساری گونلریمیزدن
تيكىلمیش قيرخ تيكه عؤمور بوخچاسی
بیردن تۆكوب - ساجیلير :

كۆلگه - ایشیق ، پاسلی - صینیق آینالاردا

او چاغلاردان آردا قالان

قورخاق ایزلر

غریب اوزلر...

یای تعطیلی آیلاری نین

سرخوش ائدن آهنگیله

آخان زامان شالاهسی...

گۆز یاشلاریم باخمادان

کیچیک اوووجلاریمدا کی

اؤلو بالاسیچره جیگین

- ایشله مەین ساعات کیمی -

دویولما یان اورهک سی...

ایلک گونلرین آخشا ملاری، بیر- بیر دوغان اولدوزلاردان

هۆردوگوموز چلنگلر...

یاغیشلاردان صونرالاری گۆی قورشاییندان اوزانیب

دردیگیمیز قوجاق - قوجاق

دورلو آل - الوان رنگلر...

گچمیشین بارلی یایلاری

شاختالی - قارلی قیشلاری...

کۆل رنگلی سحرلرده

بۆتون جاملار اۆزه ریینه

دۆشوش قیروۆ ناخیشلاری...

- صون -

* منيم آرزيم *

پالاز اولام يوخسول ائوه سالي نام * قصاص اولام ظالم لردن آليـ نام
بیر ساز اولام مجلسرده چالينام * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

باهار اولام قيش قهريني چکنه * قوت اولام خلقه روزی اکنه
مسلک اولام سینیق کونول تیکنه * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

مژده اولام ايستکلیسی ایتنه * چشمه اولام سوسوز یفرده بیتنه
چراغ اولام ایشیق سالام وطنه * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

بیر اود اولام جهالتی یانديرام * قانمايانی دوشوندورم قانديرام
یول هانسی دی، ارکان نه دی آندیرام * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

فرهاد کیمی چاپام اوجا داغلاری * باهار اولام گوللندیرم باغلاری
بیرلشدیرم قارالاری، آغلاری * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

آچار اولام قیغیلانمیش دیللره * مرهم اولام قابر چالان اللره
جانلا، باشلا قوللوق ائدم ائللره * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

یولداش اولام آرزوسونا چاتانا * املوم اولام اغز یوردونو ساتانا
زندان اولام دوست آراسی قاتانا * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

قانادلی قوش اولام گؤگلره اوچام * گجه لر آی اولام یفره نور ساچام
بیر نفر دشمه یه چیلپاغام، آجام * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

قوناق گقدم اوزاق ائله اوبایا * ائل لر منی برکده، بوشدا سینایا
یاخشی اولسام پیسده اولسام تانییا * اوند ا شیرين اولار ياشايش منه

قالانی، ۶ - نجی صفحه ده

چك خنجر مژگانى !

گۆز كاسەسى ھەرگۆن دۆلورى قانىلە سنسىز
قلىبىم قۇشۇ ، مۇنساۋلور افغانىلە سنسىز
صبحە چاتارام ھەرگىچە من ، يۇخ يۇخو گۆردە
صبرىم تۆكەنىپ ، دۆزمورو ھجرانىلە سنسىز
آى - اۆلدوز ، عجبىر يانار احوالىمە ھردم
گۆز يۇلدا قالار پىكر سۇزانىلە سنسىز
ھردم سنى دىنلر ، گۆزومون كۆرپەسى ياتماز
مىختەدە بۇغولموش دل نالانىلە سنسىز
لىلادن اۇزاق بىردلى ، دىوانە منم ، من
غم سىنەدە ، گۆزلر دۆلودور قانىلە سنسىز
فرھاد اۆلۈبن ، ھەرگىچە شىرىن سۇراغىندا
غم داغلارنى قازمادا مژگانىلە سنسىز
گۆزدن تۆكۈن قطرە دىنزدىر قۇجاغىمدا
دالغاسى سۆكۈر باغرىمى پىكانىلە سنسىز
واردىر اۆمىدىم وىلەنە ، بۇ مىختە دۆزدوم
عصيان ائدىرم دردلرە ، تىك جانىلە سنسىز
زۆلغون تىك ، ائدىبىن منىم احوالىمى درھم
دۆزدوم غمىنە حال - پرىشانىلە سنسىز
شادلىق قۇشۇ اۋچدو داھا بو قلىبىم ائويندن
قالدىم نىچە گۆر شام - غرىبانىلە سنسىز
دۆشۈم غمە ، دردە ، منە يۇخ كىمە پرىستار
بۇ خستەيە كىمدىر باھا درمانىلە سنسىز
چك خنجر - مژگانى ، داغىتلىشگىرى ، "دلىبىر"!
قۇيما " رضا " قالسىن بىللە عدوانىلە سنسىز
تبرىز - رضا پاشازادە

کیچیک اوخوجوموز روبا به نین گۆزه ل مکتوبونو املا و آزدگیشیک
لیک لرله تکرارلاپیریق، اونا و آتاسینا سعادت دیله ییریک :
" شوگیلی تانری آدیله ،

مندن سلام ، وارلیق درگیمیزی یا زان شانلی شرفلی لره ، تانریدان
دیله گیم بودور سیزه یاردیم ائتدسین بو گۆزه ل دیل وارلیغین پارلا-
داسوز. من یقددی یاشیندا بیر قیزام "فتح" اوخودا درس اوخورام. گفجه
لر ددهم منه آنا دیلینده بیرینجی کتابی درس وئریر. من آنا دیلین
چوخ سئویرم اونون نغمه لری دیلیمده ازبردیر.

وارلیق دان ایستیرم بو نغمه لردن یا زان کۆرپه لرده اوخویا :
وطن نغمه سی :

گۆزه ل وطن ، گۆزه ل وطن	خدمتینده دورموشام من
اوشاق دگیل ایگیت اصلانام	بوگون صاباح بیر عسگرم
لایلاسیندا آنام مننه	بئله دئمیش دؤنه - دؤنه
بیر آنان من ، بیر وطن	یاددا ساغلا بونلاری سن
جانین کیمی سئو وطنی	او بسله میش اوغول سنی

حسن خان قلعه سی قایناق پولوندا

فتح اوخودوندا

۱/۶ درس اوتاغی روبابه اهرابی ۸ / ۱۱ / ۶۵

مخدن سلام وارلیق درگیمیزی یازان شاعلی شرفلی کر
شو کلی تابیری آدیله

تا ندران دیکیم بودور سیز یار دیم ارسین بو گوزل دیل و وارلیق
پارلا اسوزلری یاشنلا بیر قزام (فتخ) اهو (ا) درس اهو
کجکرب (ا) منه انا دلیله بیر چی کتابی درس و زرمن اتادیلین
پول ستر زم ائون نغمه لری (یلدا) از برای وارلیق ازان ایسترم بو
نغمه تر دن یازا کئور یه کرده او فویا و تن نغمه سی

گوزل و تن گوزل و تن خدیینه دور مقام من
اوشله قی دکل ایکییت اسلالم بو گوزل سبک بیر عسکر م

لیله سینلا اتم منه بئنه دیشیش و نه و نه

بیر آتان من بیر ی و تن یاد داسا غلاملاری سن

جانین کیس شو و تنی او بسله میش او غملا سنی

حسن خان قلمه سی قایناق یولوندا فتح اهو نزاله (رس اتلقی روبا به اهراب

قلمه حسن خان غلامه معدن مدرسه فتح کلامی ۱۲ روبا به اهراب
اهراب ۱ ر ۵ ۶

===== میر عبدالفتاح مراغه‌ای =====

میرعبدالفتاح موسوی مراغه‌ای که "میرمراغه‌ای" آدی ایلله مشهور ایمیش ۱۲- نحی ه. قمری عصرینده یاشارمیش. سو عارف و درویش و روحانی اولان شاعر عمرونون جوخونو سفرده گنجیردیب، درویش لـ رسمی کیمین اؤزو اوجون بر کامل مرشد تاپماق مقصدی ایله کندلری، شهرلری آفاق آلتیندا قویوب آخیردا اؤز آختاردیغبنی "مشهد" ده تاپمیشدیر.

میرمحمدتقی مشهذنی کی "شاهی" لقبی ایلده شهرت تاپمیشدیر، اؤز مقصد و مرادی ایلله مطابق گؤردوکده اونون ارادت زنجیرینی بوینونا سالاراق خدمتینده مرید و ملازم اولوب، قالیر، عمرونون آخیرلارینی دا مراغه‌یه قاییدب شیخ الاسلام مقامی ایلله عمرونو باشا و ثرمیش و فارسجا و تورکجه شیرین، کؤنوله یاتان روان و فصیح شعرلر قوشموشدور. میرعبدالفتاح فارسی شعرلرینده "اشراق" و تورکی شعرلرینده ایسه "فتاح" تخلصی نی ایشله دیرمیش. اونا گؤره ده مرحوم محمدعلی تربیت اؤز مشهور اثری " دانشمندان آذربایجان، "کتابیندا" اشراق" کلمه سی آلتیندا "ریاض الجنه" تذکره سینده گلن یوخاریداکی معلوما تلاری نقل ائتمیشدیر. (ص ۴۱) و اونون اثرلریندن "ریاض الفتوح" مثنوی- سیندن ده آد آپارمیشدیر.

دئدیگیمیز کتابین ۲۵۸ نحی صفحه سینده ده " میرعبدالفتاح مراغه‌ای" آدی گؤرونور. لکن وفات تاریخ لری و یاشایش یئرلرینده اولان اختلاف بو شخصیتین بحث ائتدیگیمیز شاعر دن باشقا بیر شخص اولدوغونو گؤسته- ریر. شاعرین ال یازما دیوانی تهرانین ملی کتابخاناسیندا ۸۴۴ نمره آلتیندا ساخلانیلیر- ۲۵۴ صفحه لی بو کتاب ۱۳۱۳ ه. قمری ده اونون سلاله سیندن و ۵- نجی نسلیندن اولان میربهاء الدین بن آقا میر زین- العابدین بن آقا بدرالدین بن مرحوم محی الدین بن مرحوم حاجی میر سلام الله بن عبدالفتاح مشهور به (میرمرحوم مراغی) توسطی ایلله نستعلیق خطینده یازیلیب دیر.

دیوان "قیامت نامه" عنوانلی مثنوی و بو بیت لرایله باشلانیر:

حدیث دور چمن آرای باغ عصمتدن * فصیح بولبول گول بوته اما متدن

کی چون نهال قیامت اولور بهار افشان

تنور حلم خدادن ظهور ائدیر طوفان

شعرلرین چوخو مرثیه و کربلا واقعه سینه مربوط و مثنوی و مخمس

شکلینده و عرفانی و مذهبی موضوعلاردا و تقارب بحرینده دئییلیب دیر.

مخمس عبرتیه دن ایکی بند:

طبع کج فلکده وفادن نشان هانسی * بو عاریت سراینده باقی قالان هانی

تاچ و خراج و باج ممالک سستان * ای دل جهانیه اویمایا گوراهل جهان هانی

گرگ اجل کمینده دوروب، قورتولان هانی

دوشه یولون مراغه یه یا بلخه بیرزمان

کوه سهنده سویله کی، ای شهره جهان

شاهان روزگار سلف پیشدادیان * دئورینده هر بهار قوران چتر زرفشان

شاه جهان خدیو کیومرث خان هانی

میر عبدالفتاحین شعرینده لطیف بیر دویغو، درین بیر ملاحت واردیر.

شعرده اولان مخصوص روانلیق و سلیسلیک سؤزه آهنگ و ثریر و اوخوجونو

جذب ائدیپ، لذت دریا سینا جومدورور و رؤیا لرده غرق ائدیر.

میر مراغه ای بعضا تورکی شعرلرینده ده اشراق تخلصی ایشله دیر.

اونون معشوقی معمولی بیر گؤزه ل یوخ، بلکه عرفانی بیر شوگیلی دیر.

آشاغیدا کی جذب ائدیجی مخمسین نچه بندینی بیرلیکده اوخویاق:

قیامتدیر گر اول سرو روانیم دورسا رفتار

یا نار عالم یوزوندن گر نقابین آتسا یکبار

مگر عاشیق قالیرمی تا گریبان ائتمه سین بار

خطا دور چین زولفون گر توکرسه یا رخساره

دوتار ظلمات ماچینی سالیق آشوب تا تاره

نه زیبا حسن دور بوسنده ای شوخ ملک منظر

ملامت تختینه اگلنمه دی بیرسن تکی دلبر

نه حاجت قتلیم ایچون خط و خالین گؤستره محضر

قیامت باخسان قیامتدیر، تبسم اقیله سن محشر

غرض کویینده عشاقه اولوم دن غیر یوخ چاره

اگرچه بولماسا نسبت آرا ده آب ایلن آتش

ولیکن بوته عشق ایچره فی الجمله اولورسی غش

بو رنگ ایلن سنه نسبت یتیردیم ای بت مهوش

سرکش سنین قاشین، گوزون، زولفون منیم بختیم کی می

منیم بختیم، گونوم، عیشیم، سنین زولفون تکی قاره
 پریوش لر کئونول گنچینه سینی سوکمک ایسته رلر
 سومتحکم حصا رین برج لارینی حوکمک ایسته رلر
 بیراؤزگه یئترده عشقین خیمه سینی تیکمک ایسته رلر
 قاشین، گوزون کی باش باشا جاتیب قان توکمک
 اولور اگری لنال بیرائیله پینالبته خونخواره ایسته رلر
 خرام ائت خلوتیندن دیشره بیربیرنا گوروم کیمدیر
 عیان ائیله کمالین خلقا و حون دانا گوروم کیمدیر
 قیلیح چک قتل عامه عاشق برپا گوروم کیمدیر
 گوتورای ماه نخشب برق اوزدن تا گوروم کیمدیر
 گوره رویین منیم تک اولمایا کویینده آواره
 دئدیم ای نوبهار حسن ممتاز ائیله اشراقی
 گتیرگفتاره طوطی تک سخن ساز ائیله اشراقی
 گوتور یوزدن نقاب آئینه پردا زایل اشراقی
 نولور بیر بوسه ایلن گل سرافراز ائیله اشراقی
 دئدی آغزینه باخ- باخ سن تماشا ائیله گفتاره
 " میرمراغی " ۱۱۷۵ نجی هـ، قمری ده دنیادان کؤچموشدور، دئدیگیمز
 دیوان دا شاعرین جاغداشلاریندان (معاصرلریندن) اولان بیر شخص
 اونون رثاء سیندا دئدیگی شعرده وفات تاریخی نی گتیرمیشدیر .
 دریفا که فتاح خوش گفتگو سفر کرد، از ما نهان کرد رو
 تاسف نمودند اهل خرد که شد گلشن فضل بی برگ و بو
 بگو شم صدا آمد از چارسو دزیخ ای فلک شیخ اسلام کو
 زپیر خرد من نمودم سئوال ز تاریخ رحلت شدم جستجو
 که ناگه شنیدم ز هاتفا که گفت " خدایش بیامرز " تاریخ او (۱۱۷۵)
 لکن دئدیگیمیز کیمی فتاح تورکی شعرلرینده عمومیت ده " فتاح "
 تخلص ائدیرمیش .
 بیزدن سونرا بساکی بهار و خزان گنجهر
 نه نام و نه نشان قالا بیزدن نه بیر اثر
 اشعار دلنشین وئره بیزدن مگر خبر
 گنجمه ز اوقدر وقت کی، قدرین بیلن دئهر
 (فتاح) نکته پرور و شیرین زبان هانی

دیوان دا گلن عنوانلاری علاقمندلر اوچون خاطرلادیب سؤزه صون
 قویوروق . اومید اولسون کی، بیرگون بو دیوانی ویا اونلــدان
 سچیلیمیش شعرلری چاپ ائتدیرمگه امکان تاپاق .
 دیوان ۲۵۳ صفحه شعر و هر صفحه ۱۲ بیت دن تشکیل تاپیب
 (تقریبا ۳۰۰۰ بیت دیر) .

بیرینجی صفحه دن ۱۵ نجی صفحه یه تکین "قیامت نامه" مثنوی سی
 ۱۵ دن - ۱۵۵ نجی صفحه یه قدر مرثیه لر دیر . ایلک مخمس ۱۴۹ نجی صفحه
 ده یئرلشیر . ۱۶۰ نجی صفحه دن ۱۸۷ نجی صفحه یه قدر فارس دیلیپنده
 ساقی نامه مثنوی سی و صونرا بیر تزجیع بند و ۱۸۷ نجی صفحه دن
 ۲۲۱ نجی صفحه یه تکین شاعرین فارس دیلیپنده اولان مشهور اثری " ریاض
 الفتوح " مثنوی سی دیر . مثنوی بو شعرا یله باشلانیر :
 ای دل شوخ کودک مزاج رها کن دمی از خود این اعوجاج
 و بو بیت ایله قورتاریر :
 چو این نقل روحانی آمد تمام ریاض الفتوحش نهادیم نام .
 دیوانین آخیر صفحه لرینی ایسه فارسی غزل لر دولدورور .

==*==

ساری گولون قالدی :

من قبول ائیله میشم رنج چکم
 تا عدالت گولو عالمده اکم
 من دریندن سنه باخدیم ساری گول
 کؤهنه افکاری سوراخدیم ساری گول
 طرح ذهنیمده مهیا ائله دیم
 واقعی رمزوی افشا ائله دیم
 قالدی دنیا بویو بریا ساری گول
 تاپدی بو شعر یله معنا ساری گول

تسریز ۶۴/۶/۶

* ساری گول *

ساری گول عنوانیندا اوزون بیر منظومہ نین مقدمہ سیندن :

ساری گول، آی ساری گول ، آی ساری گول
 اود توتوب یاندی کونول ، یاندی کونول
 بیلیمرم من نییہ رشگین سارالیب
 هانسی ظالم سنی بو حالہ سالیب
 سالیسان یادہ آج انسان ، ساری گول
 سارالان رنگینہ قوربان ساری گول
 سنہ گولمک یاراشیق دیر گول ، سن
 باشقا سؤز من نہ دئییم سن گولسن
 یارادان گور نہ گوزل گول یارادیب
 هر گولوندن سنی خوشگول یارادیب
 گولہ شایستہ دی گولشندہ گولہ
 ائل گولر کیم گولو بنزہ تسہ گولہ
 آما گولدن گوزہ لی گولدو فقط
 گولہ هر کیمسہ باخیب گولدو فقط
 سنن عشقیم ، دیلگیم آی ساری گول
 سنہ بنزیر اورہ گیم آی ساری گول
 چون ساغالماز یاراسی سینسا اورہک
 ننجہ کی ، پریر اولور صولسا چیچک
 اولموشام من بو حقیقت لہ تانیش
 سنی بو رنگہ طبیعت بویامیش
 سنی حق بئیلہ یاراتمیش ساری گول
 منی غم - غصہ ساراتمیش ساری گول
 ساری گول شاعرینہ ائیلہ نظر
 من عدالت گزیرم شام و سحر
 معرفت گولشنی نین بیر گولویم
 من عدالت گولونون بولبولویم
 منی بو عشق سالیب برکہ - بوشا
 عمرمو ووردو داشا چیخدی باشا

گوزوم یولدا قالاجاق

آدین یازیملار داشدا	عکسین قویوبلار باشدا
گولور سنین گوزلرین	منیم گوزوم قان یاشدا

گولر اوزلو بالایدین	یخیلماز بیر قالایدین
کیم دئمیشدی سن گندیب	بیزی درده سالایدین

آدین چیخماز یادیمدان	یادین چیخماز یادیمدان
بیزیم کنهین بالی سان	دادین چیخماز یادیمدان

کندیمیزین داغلاری	گوزلور سنی باغلاری
هامی گنپلر قارا	سن گنیمین آغلاری

پر پر اولدون "بانه" ده	نییه صولدون "بانه" ده
دوغولموشدون "میاب" دا	شهید اولدون "بانه" ده

یوغدور آنان آغلا سین	یارالارین باغلا سین
اولماییدی بیس اولوم	چوخلو اورهک داغلا سین

قوی آغلا سین ائل لرین	باشدان یولسون تئل لرین
بئله اولوم سیندیرار	آتالارین بئل لرین

گوزوم گوزلور یوللاری	قوجاقلاری ، قوللاری
سنه ساری یول آچیر	کولگه لری ، کوللاری

گوزوم یولدا قالاجاق	سندن سوراق آلاجاق
هر ایل بایرام گلنده	سنی یادا سالاجاق

بو دوبیتی لر شمس الله فتاحی نین شهادتی مناسبتیله دخیلیب .

شام تاریکیمه یارب مه تابانی یفتیر
 گوزلریم بولدا قالیب خسرو خوبانی یفتیر
 یانیرام هجر اودونا طاقتیمی طاق ائله یب
 ایسته بیر وصل اوره گیم یوسف دورانی یفتیر
 دون گنجه گرم ایدی شعریندن عجب مجلسیمیز
 محفل گرمیمیزه مرغ غزلخوانسی یفتیر
 چوخ زماندیر گفدیبا اول یار ائلیمیزدن یارب
 التفات ائیله بیزه دلبر جانانسی یفتیر
 وصلینه نائل اولارسام یقنی دن جان تاپارام
 لطف قیل گل یئنه ده جسمیمه اول جانسی یفتیر
 بو چمندن چکیلیب سرو خرامان ایاغسی
 باغبانا ! چمنه سرو خرامانسی یفتیر
 یانیرام هجرده یوخ دردیمه درمان یارب
 التفات ائیله بو دلخسته یه درمانسی یفتیر

آذرى توركجه سینه كۆچوره ن :

سید فخرالدین ملجائی

=====

* سُل كلیدی *

تورکیه یا زیجی سی صاحب امیرین

"گنج ایل گلن" کتا بینـدا ن

بیر حکا یـه

مراد مدرسه دن قاییدارکن چوخ فکیرلی و غصه لی ایدی . آرانسی کسب قنوووران سویوقا ، کولگه ، یبرتیق باشماقلاریندان سوزوآ یا قلا – رینی بوز کیمی کسن قار سولارینا اهمیت وئرمیردی . عقلی فکری مدرسه ده ایدی . بوگون تزه بیر موسیقی معلمی گلمیشدی . قبوریق – قیوریق اوزون قارا توکلری ، بویالی ایری گۆزلریله توم ، تمام گۆزه ل ایدی ، گیره ر گیرمز کلاسی آیدینلاتمیش ، دئییه سن قیش اورتاسیندا دادلی بیر باهار نسیمی گتیرمیشدی ، نت یازدبرماق اوچون مرادی تخته باشینا جاغیرمیشدی . مراد سُل کلیلینی رسم ائتمه گی بیرحور باحارامما میشدی چوخ غصیله نن معلم کله سینه کتا بلا وورموش ، تنبیلیگیندن و بیین سیزلیگیندن دم ووراراق اونا بیرمدت اذیت ائتمیشدی . سونولا بئله مراد تنبل و قاقاسیز (کودن) بیر اوشاق دگیلیدی . اما سونـدان اولکی معلم لری هامی ساده اولدوغوندان دیگر یولداشلاری کیمی اودا موسیقی درسینی هئچ حدی سایما میشدی . بو گۆزه ل موسیقی معلمینه قارشى محبوب اولماق ، اون سئش یاشین وئردیگی سئویلمک آرزوسوبلا اوخشانما غا حان آتدیغی بو اوزون دیرناقلی آغ اللردن سبلله یئمک اونا چوخ آغیر گلمیشدی . اگر آتاسی " کیشی آغلاماز " سؤزونو ایکیده بیر باشینا دامب دامب وورما سابدی کلاسین ابجینه اؤکور – اؤکور آغلایا حاغیدی . آوولارینی سیخیب دیره ندی . آغلامادی . درسین سونون دا معلم کلاسدان جیخارکن اونو بیر تصمیم له قاجیب بیئیردی . دئدی : معلمیم . اؤز فکریله اؤزوندن دفاع ائتمک ایسته ییردی .

معلم گۆزلرینی ایری – ایری آچاراق دئدی : نه وار ؟

عادتى اولما دېغى عطر اېيى تېن كسكىنلىگى مرادى گېجه لتمىشدى ،

نه دئيه حگېنى بىلمه دى . اوشاغين وضعينده كي و باخيشيندا كي كدرى

سئچن معلم بوموشا نان كيمى اولدو . اونون آغزېنى آچماسىنى گۆزله مبب دئدى :

- "چوخ چالیش و اونوتما ، سُل کلیدی نین حیاتیمیزده چوخ اهمیت لی
بیر یئری واردیر. انسانی گۆزه للیک لرین کاملی اولان موسیقی نیــ
اسرارینه آپاریر"

معلم بونلاری سؤیله دیکدن صونرا کئچدی گفتدی. مراد حیران -
حیران اورتادا قالدی. بوجریانی بیرجور هضم ائده بیلمیردی. آتا -
سیندان حتی سیللی یئسه ایدی او قدر آغرینا زدی کی، معلمدن ... بونا
سبب اولان سُل کلیدی علیهینه اوره کینده بیر کین احساس ائتدی. بو
قارنی یوغون قواره سیز حاليله میخانه چی صلاح الدینه بنزه یین ســ
کلیدینه اما معلمین دئدیگینی ائده جکیدی، اونو رسم ائتمکه ، حیا -
تیمیزده کی اهمیتی نی درک ائتمکه چالیشا غیدی. مادام کی، گۆزل -
لیکلره قاپینی آچیردی، آه بو گۆزل معلم " سُل کلیدی نین حیاتیمیز
دا بؤیوک بیر یئری واردیر" دئیرکن نه قدر جدی و سرلی ایدی. معلملر
بؤیوک آداملاری دیلار، اونلار هرشی بیلیردی لر. زو وولداق یوللاردان
آغیر - آغیر ایره لیلرکن مراد اوره کدن دئدی : " غئیر سُل کلیدینه
کین بسله مه ملی یم. مادام کی، چوخ اهمیتلی بیر شی دیر. اوندان
علاوه حیاتیمیزدا بؤیوک بیر یئری وار. اونو درک ائتمه میش کئچمه یم
گره ک .

اؤه گلدیگینده دوشونجه لریندن هله آیریلما میشدی . قارداشی
کنعانین قاپی ائنونده برک اتینه بیر تپیک ووروشلا ائزونه گلدی.
کنعان قولتوغونون آلتیندا چۆره ک ، چۆره کچی خانادان گلیردی. مراد
تپیگینه مقابله ائده جکی صیرادا عارسیز - عارسیز گوله ره ک ایچه ری
کئچدی . اؤه گیردیگینده آغیر بیرهاوا ، راحتسیز ائدیجی بیر ایستی
اوزونه چارپدی کیفینی بیر گوشه یه بیراخدی . بیرا قلی ائوده هارا -
یا گئده جکینی چا شیردی . اودون پینجی نین یانینا سیریلی بیردوشکجه ده
کهنه پارا بتوسونا بورونه ره ک اوتوران آتاسی اونو گۆرونجه دئدی :
" هاردا قالدین اوغلان ؟". مراد جان سیخینتی سی ایچینده بوگره کسیر
سئواله " آناق " دئییه جواب وئره بیلدی. کنعان کیچیک قارداش - لاری
بهوهان ایله قاپی دالیندا مازی اوینا ییردی . مرادین حبی لی بیجلی
رنگلرینه تماشا یه غرق اولدوغو، اوینا قلیغینا تعجب ائتدیگی اش -
مازی گلدی . آیاقلاری نین آراسینا گیردی کنعانین " حکیل سن ده گؤراخ"
دئییب باغیرا ق تعرضی مناسبتیه بوغوشما غا اشلا دیلار. آتاسی الینه

گفچیردیگی بیر آباق قابینی خشمه مرادین اوستونه آتدی، حرصلنه رهک باغیردی :

- " اوغلان یزیدین اوغلو ، کسلسین بو های هوی ها ! " اوزونو هقچ گناهی حس ائتمهین مراد اصلده سحرکی حادثه نیسن آغیرلیغینا دایانما یاراق آغلاماغا باشلادی. اوطاقین گوشه سینده بیر پاراوانلا چقویریلیب آشپزخانا یئرینه ایشله نیلن یخرده قاب - قاشق یوغان آتاسی اللری صابینلی چیخدی :

- " نه اولدو نه وار کینه ؟ " آتاسی دئدی :

- " نه اولاجاق ، کوپکین تولالاری یئنه بیر - بیرلریله توتوشورلار. آتا سی خشمه ایشی نین باشینا قاییتدی . او آندا مراد آتاسینی هر زامان دان آرتیق اوزوندن اوزاق حس ائتدی. نه اولار یعنی، گلیر - گلمز بئله سویوب سا یا جاق عوضینه - نه اولدو اوغلو بوگون مدرسه ده نه لر اولدو صونا چاتدی - دئییب سوروشدی ... مراددا یا نیب یا خیلا - یا خیلا شرح ائتمه دردینی ، نه ایچین کوتک یئدیگینی ... نه اولوردو ممدین آتاسی کیمی هر سوروشلانا بیلسه ده بیلمه سه ده شیرین - شیرین جواب وئرهیدی ! آتاسی پاراوانین دالیندان سسلندی :

- " قارنین آج دی ؟ "

مراد - هه - دئییب گوزونده کی یاشلاری الی نین ترس اوزو ایله سیله رهک هیشقیریق لارینی کسدی. کنعان دان اویله عصانی ایدی کی، بویله قانجیق بیر قارداشی اولدوغو ایچین خجالت چکیردی . بیر دفعه دین درسینده معلم نفرت و کینه نین قباحیتندن اوزون - اوزون بحث ائتمیشدی . مراد کیمسه یه کین و نفرت بسله مه دیگینه تصمیم دوتموشدو اما قارداشینا قارشی او آندا اولدوغو آمانسیز احساس نفرتدن باشقا بیر شی دگیلدی . آمان اللهم ، ایچه ریسینده گفتدیکجه آرتان عصانیت و نفرت پرده لری نین آراسینا بیر سُل کلیدی نجه یئرلشدیره بیله ردی . آه چکیب دقتینی باشقا طرفه سوق ائتدیرمگه چالیشدی . پنجره اؤنونده پرتقال صاندیق لاریندان دوزه لتیلمیش یا تا قدا بویوک ننه سی یا تیردی . ییرتیق چرقدلره بورونموش قیریش - قیریشلی اوزونده گون گورمه میش - لیگین ، حالیندن خشنود اولما مقین اویله بللی بیر تظاهری واریدی . کی، مراد صانکی اونو ایلک دفعه گورورموش کیمی دوروخسوندو . گوزه ل

موسیقی معلمی نین خیالی گلدی گۆزلری نین اؤنونه . بو خیال — قارشیسیندا کی واقعیت آراسینداکی قورخولو اوچوروم اوشاغا دهشت و فردی . ایکسیده واقعا انسانیدیلار بونلارین فلج قاری آروادی — چوکورا دوشموش ایشیقسیز گۆزلرینده زمان — زمان یاشلار بلله نیر ، صانکی یارادیلشین تضادلارینا صون سۆزی دئمک ، مرامینی آنلاشماق ایسترجه سینه شبهه سیز تمام آغیر گلدیگینی حس ائتدیگی دیلینی آغزین — دا دولاندير اراق بوغوق — بوغوق سسلر چیقاریردی . پاراوانین آرخا سیندان آناسی یئنه حیرصلی — حیرصلی سسلندی .

" — آما آن ، یئنه آلتووی باتیردین ؟ گلیرهم . قربان اولدوغوم الله نه دیر بو منیم حکدیگیم ؟ " .

قاری آرواد اضطر ابدان ، شکایتدن گشتدیگجه قارالان چهره سیله بوغوق — بوغوق سسلر چیخارماغا ، سینه سی ائنیب قالخاراق خورولداماغا دوام ائدیردی . موسیقی معلمی نین حیران ائتدیجی بیر ادا ایله سولفز اوخویان بولور سسی مرادین قولقلاریندا زنگ ووردو . اوسده سحر واریدی . گۆزه للیک واریدی ، انسانی یاخشیلیغا ، فوق العاده احساسلا — نماغا وادار ائدهن بیر سۆ واریدی . یالئیز اؤزو بیلدیگی و مرادادا اشاره ائتدیگی سۆ ... بلکه سۆ کلیدی ؟ ... یاخشی اما ایمدی . بو بوغوق ناله لرین هانکی تیتره شیم لرینه یئرلشدیره بیلیردی سۆ کلیدی دئییلن شئی ؟ مراد اومید سیزلیکدن قیوریلماغا باشلادی . هانی ریا — ضیات اولسا ، اؤزونو بیر سیخدی ؟ هر مسالهنی حل ائتمکین یولونو تاپیردی . ریاضیاتدا حل یوللاری ، نتیجه لر ایکی ایکین دؤرد ائدهر مثالی کسکین بیر مثال ایدی . اما استه تیگین مسالهلری بویله دگیلیدی . بو سۆ کلیدی سؤوال علامتی کیمی دوروشوبلا بیرشئی لر سوروشوردو ، بیر شئی لرین حل ائتمه گینی ایجاب ائدیردی ، اوندان علاوه حل ائتمه سی — نین ایسته دیگی شئی الدهه توتولماز گۆزله گؤرولمز تعریفه کلمه یین ، قطعیتی اولمایان شفاف بیر شئی ایدی . اوف ، حل ائده بیلمه یه جگیدی هر حالدا بو سۆ بو سیرادا آناسی الینده لهین دئیینه — دئیینه چیخیب گلدی . نه غیرتلی قادین ایدی ؟ سحر آخشام بیر دقیقه بوش اوتورماز ، و تک اوطاق ایچینده هر آن عصانیتدن پارتلایا جاغیمیش کیمی دولانیر دوروردو . هر کسدن شکایت ائدیردی ، اریندن ، فلج اولموش قاینانا سیندان ، تقدیردن ، اوشاقلاردان ... دال با دال نفرین ائدردی

اوشاقلارینا، " بونلاری دوغونجا داش دوغایدیم. " دئییه اوزو اوزونو قیناردی. اما یکنهده اوز بیلدیگیندن جاشماز، دال با دال دوغوردو ایمدی یکنه قارنی شیشمیشدی. بلکه بیر ایکی آی صونرا هر زامانکی کیمی بوتون قوتیله باغیر اراق دوغاهاغیدی. اوشاقلارین اوره گینه ایشله یین آحی لی عذابلاردان صونرا زاهی یا تاغیندا بویوک آووجلاری آراسیندا ویر ویر ویرنیخان قارا قورو بیرکۆرپه نی گۆسته ره رک اوشاقلارینا دئیردی " باخین. او یونجاچی سلامی دده سیزه نه گونده رمیش کیم بیلیر. بویله سۆیله مکله عقلی اوزه ره اوشاقلاری بیر- بیرینه اخیلاش دیرماق قورخویلا بویوین گۆزلیرینه سئوکی پارلیتیلاری یارا- تماق ایسته ییردی. ایلک گونلرده تزه کۆرپه نین گلیشی ائوین آغیر هاواسینی بیر آز یوموشا دیردی اما چوخ گئچمه میش او فاسد دای-ره ایچینده شکایتلر، دوتوشمالار، قارغیشلار، حانیندان بئزار اولمالار دوام ائدیردی. ان بویوک لری اولدوغو اوچون مسئولیتین بویوگ- مراد ادوشوردو. آقا بیگلر (بویوک قارداشلار) بویله ائلمز، آقا بیگلر اویله رفتار ائتمز شکلینده دال با دال اخطار ائتمکله اوشاقلاری وقتیندن کماله چاٹماغا وادار ائتمیشلر، حتی اوندان بویوک آدام وظیفه لری توقع ائدیردیلر.

بویوک ننه سی نین آلتینی تمیزله دیکن صونرا اویله بیردیره ندی آناسی " آه بئلیم بئلیم " دئییه سیزلادی. بیرشئی لر میریلدانا - میریلدانا خلیا دوغرو یوللاندی. مرادین دوداقلاریندا بللی اولما یا بیر گولوش دالغالاندی. هانی اوره گینده تاپیلدیغی وضعیت ی مسخره ائتمک ایسته دیگیندن فلان دگیل، یالنیز آناسی دیره ندیگی زامان شیشکینلیگی بویوین قارنیله اونو بیر آن ایچین سل کلیدینه بنزه تمیشدی.

ا، نه وار یعنی اولامما زدی ؟ آنالار گونونده ستایش لنه- ستایش لنه گۆگلره چیخاردیلان آنالارین شفقتلی قلبلری بو سۆی، تمام گۆزل- لیکلرین طلسمینی ساخلیا ممما زدی ؟ موسیقی معلمی نین سونسوز بی- احساسلا مخمل سسیله اوخودوغو لای لای پارچاسی اصلینده آنالاری- ملکوتی رزمه لری دگیل دی می.

"گۆگلرده آی سولموش لای لای اولدوزلار غیبا ولموش لای لای یوم سن ده گۆزل گۆزلیوی لای لای بیر دانا بالام لای لای "

مراد او آندا شدله حس افتدیگی شفقت آرزو سونون تاثیریلله
 یفریدن قالخدی آناسی نین دالینجا خلایه گفتدی قاپیدا دوردوم معصوم
 معصوم دقدی "آنا". آناسی حرصله دونه رهک دددی "نه وار؟ گؤرورسن
 هله ایشیم وارغدان میزین اوستونده، اغزون گؤتورسن الین سینار؟"
 اوشاق افکار یله تمام یله متضاد اولان بویله بیر معامله مقابلینده
 گوجلدی، بیر مدت نه دئییه جگینی بیلمدی. ان یاخشیی موسیقی معلمی
 نین شیرین خیالینه، چوخ - چوخ شفقت رایحه سی وئره ن بویوک ننه سینه
 پناه آپارمالیدی. آناسی نین ایشی وارایدی هله! قاپیتدی. آناسی
 نین حاضرا دیفی یا رماشیله سینی بیردانه سوغان ازهره ک یئمگه باشلادی.
 اوره گی چوخ سیخیلیردی مرادین، اوره گینه بویله دئییردی. تفریح
 ائتمه لی بیر شئی اولسا ویا ائوین ایچینده سالاق قاش قاباقلاری گؤ-
 لدوره ن بیر حادثه. بویوک ننه سی قالخار سا بیر آن ایچین فیندلی
 میندلی بیر قاری اولسا، گلین بالالاریم دئییه اوشاقلاری دؤوره سینه
 پیغیب ناغیل دئسه ویا آناسی هرگون کئف سیزه م دئییه یا تماق عوضینه
 قالخسا، گوجلو قوتلی بیر آدام اولوب چالیشسا، شیرین دیللی اولسا
 آناسی آنالار گونونده نابلولار رسم اولان قادینلار بنزه سه... حانیم
 بئله بیر شئی لر اولسا مادول یونلار هامی ترسینه دورا جاق یفرینه
 بیر آزدا اصل یوزونو گؤستره ویا اولماسی گره که نی... آناسی دقدی:
 بیر آرا رادیونو آچیم - شانسینا کلاسیک موسیقی چیخینجا خشملا
 باغلادی. دقدی:

- "اولان، سحر آخشام قیی قیی هی قیی قیی، باشقا بیر شئی بیلمزله
 بونلار؟".

موسیقی معلمی گؤرسه ایدی آناسی نین باشینا دا کتاب ووراردی؟
 اغزونه ووردودا نیه اونا وورما سین؟ اغزوده سل کلیدینی بیلمه دیگی
 مدته علاقه سیزلیک احساس سیزلیق ایچینده یا شایان آناسینا وزدؤنده -
 ره جک؟ آنلا دیلماق ایسته نن بو ایدی او قارا گؤزلرده؟ بیر یسی
 چیکنینی تکان وئردی. آناسی ایدی. بیر آزا و چون پشمان اولموش کیمی
 بیر حالی واریدی.

"- یئمگه گیوی قورتا ردین مرادیم؟"

"- قورتا ردیم."

"- یاخشی. پالیطلاری حاضرا دیم، منقل ده."

"- هانی بوگون گفتمه یه جگیدیم؟"

"- برق پولونو وئردیک اوغلوم، پول قالمادی"

آناسی یاردیم ایسترجه سینه اویله بیرباخیش باخدی کی، مراد جواب وئرمه دی، محزون - محزون چوخ یاخشی دئدی. آتاسی آق سرای دابیر گوشه ده قاورولموش پالیط ساتاردی. اون بئش گون قاباقدان سبستیت (ورم مئانه) اولدوغو اوچون ایشه چیخاممیردی. گونلوک قازانجلارلا یاشایان انسانلار اولدوقلاریندان پول قازانماق دردی مرادین باشیندا ایدی. سویوق قیش قیامت گونونده بیرگوشه یه بوزولوب معلمری ویا بولداشلاری گۆره چکلر دئییه هرآن یوره کی درده گلره گ "پالیط کباب" دئییه باغیرماق اونا آغیر گلیردی.

اما مادام کی، آتاسیندان صونرا عائله رئیسی سایلیردی، قاتلا-شا جاغیدی. کیچیک منقلی و پالیط بسته سینی دالینا یوکلەین کیمی ائودن چیخدی. چیخارکن ده کنعاننا بیر تپیک بوراخماقی اونو تئمادی. مادام کی، ایندیکی حالدا عائله نین رئیسیدی... آغزیله فیشقا جالا-چالا زوولداق یوللارا اهمیت وئرمه ییب یولا دوشدی و نشاء سینی-تاپماغا چالیشدی. میداننا گلدیگینده یوسفون مینی بوسو مسافر گۆزه تله بیردی. یوسف اونو گۆرونجه مثلا اوخویورموش کیمی بیردانا پی سرینه سالدی:

"- او خیرمیردا نه دیر؟ ینه ایشه؟ کئچ گؤراخ"

مرادی دالی ردیفه یئرلشدیردیکدن صونرا چیغیرماغا باشلادی:
"توپ قاپی، آق سرای، بیازید" بیردسته قیز گولوشه - گولوشه مینی بوسا دولدولار. مرادین یانیندا اوتوران قیز قونشولاری بخریه خانمین قیزیدی. عاریسز، جلف و شلخته بیر شفی ایدی. مرادا میل سیز لیکله سلام وئردیکدن صونرا یولداشلاریله دانیشماغا گولوشمگه غرق اولدو. آغزی پیس حالدا ساریمساق اییی وئیریدی. بو ایی موسیقی معلمی نین او گۆزه ل، کؤنول آچان رایحه سیندن نه قدر فرقلی ایدی. قیزین اللری یولداشلاریله ظرافت ائتمک ایچون هاوایا قالخیب مرادین باشی اوستونده دوندوگونده اللر آراسیندا کی تضاد اوشاگی حیرتسه سالدی. اوزون دیرناقلاری آراسیندا قارا قارا کثافتلر دولو اولان بو ایری اللر او آغ، ظریف اللردن نه قدر فرقلی ایدی! اوره گیننده دئدی "احتمال کی، اونون آنلاتماق ایسته دیگینی، گۆزه ل لیکله آچیلان

سرّینی کیمسه بیلیمیر،" بیلسه ایدیلر آزجوق اونا بنزه مگه چالیشاردیلار. هرکسده سُل کلیدینی بیلیمه مکدن دوغان بیر لاقیدلیک، اؤزونو بیراخ- میشلیق، شخته لیک!... او گؤزهل مخلوق مانکی بو عالمین انسانی- دگیلدی. مینی بوس قاپی سینا قدر دولونجا یوسف بیرداها قازانماق ایچین مرادی قالخیزدی، قاپی اؤنونه کیچیک بیر چارپایا قویسوب اوتورتدو. اؤزوده اؤنونده چمبلندی. نازک سسیله "تمام" دئیینجه ماشین حرکت ائتدی. یوسف موزیانه موزیانه گوله رهک مرادین دیزینه دیرسگیله ووردو. هله بیر بیر یله فرقلی اللر مرادین گؤزونون اؤ- نوندن گئتمیردی. شوهر احمد هر زامانکی کیمی گراما سئودیکی صفحه- نی قویدو. " عدالتین بو دنیا ؟ "

" عدالت " کلمه سی اوزه رینده هئج فکرلشمه میشدی اما مراد وار - لیقلار آراسیندا بللی اولان - اولمایان ملکوتی بیر آیریلیق احساس ائدیردی. یوسف ده نشاء لی نشاء لی موسیقی قطعه سین زمزمه ائدیردی. یوسف محله نین ظاهرده ان بیلجی، عقیللی اوغلانی دئییه تانینیردی زیرهک، هوشلی، جن کیمی ایدی ولدالزنا گفده مراد هر شئی اوندان سوروشورسا یوسف مرادین فکریندن گئچنلری آنلارمیش کیمی گوله رهک سوروش، سوروش دئییر کیمی لردن اونا باغیردی.

آلچاق سسیله دئدی :

" - یوسف آغا، سُل کلیدی ... "

ماشینین دؤنده ریلیمه سیله سوزو یاریمچیلیق قالدی. یوسف لیب دئمه میش لبللی نی آنلاما سیلا گووه نیردی. اوندان علاوه چوخ عجله چی ایدی. هئج بیر شئییه صبری یوخودو، صبر ائتمک ندیر بیلیمزدی. مرادین داها آغزینی آچماسینا فرضت وئرمه دن شوهره :

"- ائنن وار." دئییه باغیردی. سرّینی وئرمه مه سینه نه وار، نه اولور دئمه سینه فرصت وئرمه دن "یئگین قاچ" دئییه ایتله یه رهک مرادی ماشیندان ایندیردی "نه یاغشی کی فکریوه چا تدی" مراد حیرتلی حیرتلی یئره آیق قویار قویما زانونون شوهره "کلیدینی ائوده اونوتموش" دئدیگینی ائشیتدی. عقلینی باشینا ییغمیشدی، بیر لحظه ده ایضاح ائده جکیدی اما ماشین بیراوخ کیمی یئریندن پیرلامیشدی. مرادین ذوراشا ره لرینه یوسف خنری گولوپ یانندی - قیندی ائتمکله جواب وئریردی. بال کیمی اورتا دایدی هله، بو سُل کلیدی دئیلن شئی حیاتی نین هئج بیر خطینه اوتورموردو.....

❖ چاغیریلما میش قونا قلار ❖

ماراغا ، اوحدی لر ، شکوهی لر یوردو ، اوز هنر و ایشیقی اولدور
لاری ایله اولکه میزه نور ساچما قدادیر . بئوک شامیریمیز سهنددن مو-
ترا گوزوموز حیدر عباسی باریشما زین پاریاتی سی ایله ایشیقلا نیر .
هله " نغمه داغی " منظومه سی نین نینین لری قولانیمیزدا ایکن-
ساریشما ز ، " چاغیریلما میش قونا قلار " مجموعه سیننی بورا خمیشدیر . عباسی
" نغمه داغی " منظومه سینده بیر آذربایحانلی نمونه سی اولان عاشیقین
داخلی قولدورلار قارشیسیندا غرور و اگیلمه مزلیگینی ترسیم ائتمیشدیر .
" چاغیریلما میش قونا قلار " منظومه سینده ایسه خارجی استعمار ایله
اوغراما سینی و استعمارین حیل و آلدانیشلارینا اویماسینی گؤستر-
میشدیر .

شاعر بو منظومه ده وطنیمیز ایراننی گؤزه ل بیر قیزا بنزه دیسب
آدینی " آی تکی " قویموشدور . استعمارچی نی " یارماچی " آدلاندیرمیش
دیر . یارماچی نین اولنملی ایکی اوغلو وار " یارقان " و گرداب ایله
" اوحروم " (پرتگاه) آدلی ، بونلار آی تکی نین عشقینده تاب و تاوانلا -
رین آدن و فریب لر . ماجرا بئله باشلانیر :

اوجروم بیرگون گویون اوزون گزمک اوجون
قارا دقوین اوموزوندا سفیره چیخدی
گورولتوسو تالا - تالا بولاتلاری و فریب بیخدی
داغ باشیندا توزو سحن باخیشلاری
اوزاقلاردا ایشیقی بیر اولکه سچدی .
بوردا شاعر باشلاییر یوردونو و اولکه سیننی اوکمه :

نه اولکه کی ،
گونئیبندن ایچ جنته یهددی قاپی آجیلان دیر
قوزئی نین جانقیللاری اولدور کیمی سائیریشان دیر
داغ اوتونون خوش اییبینی
سرین - سرین اسن یئلر اورتو کیمی جوله یاییر
زنبق اولور اوردا جاییر
اورهک آچان قابنا رچالار داغ دوشونده پیلقیلدا ییر

كەلىك اوخۇر فرەسىلە سئوئىنچىندىن قاققىلدا يېر
 لالەلى ھەر طرف دە الدە تۇتمۇش پىيالەلر
 قىنچىم - قىنچىم اينجى سىير چئورەسىنە شالەلر
 ان بىر دورو - آينا لارى چىمەلرى كاس گۇرسەدىر
 دىرىلىگىن قايناغى دىر اتكىندىن آخان سولار
 يول آچدىقچا دۇزىن لەرە چىمەلرى باشىن بولار
 سعادىن بىشىگى دىر آغاچى نىن كۆلگەسى
 دوشمانلار قان اۇددوران قەرمانلار اۆلگەسى
 بو بدىع افادە و بنزەتمەلر خوصا شىرىن آنا دىلىندە دىيىلمەسى
 يارىشما زىن شىرىنى داھادا اوجالدىر، يوكسك لەرە قالدىرىر.
 ھلە بوندان سونرا وطن خلقى نىن سىمبولو اولان بىردىستە قىزدان
 دانىشىر، اولارلىق گۆزەللىك لىرىن اۆگۈر، كماللارىندىن سۆيلىيىر،
 بو بىتلىردە اوقدەر اينجەلىك ظرىفلىك، احساس و دويغو واردىركى،
 بىلىمىرم آدىن غزل قۇيۇم، موسىقى قۇيۇم، نغمە قۇيۇم، نەآد قۇيۇم.
 بوبىتلىرىكى، انسان روھونون تىللىرىلە اوينايىر سىزدە اوخويون
 اگر سىزىن دە عىبالىرىزى تىترەتدى، روھوزو اسدىردى ھەر آدستويىرسىز
 اونا قويا بىلرسىز.

بىر دستە قىز ياخىنداكى او چىمەيە چاتدىلار
 بىر باخىشدا اۇچروم خانى قول ائلەيىب ساتدىلار
 تۇرلارينا دوشن قىرىپ قاچانماز
 بۆي بۇخونلو، سرو بويلو، گول اۆزلى
 گونش ساچلى، چاتما قاشلى، آي اۆزلى
 سارىندىقچا يىل بۆيونا عقل آياغى زۆۋۈپ بۆدەر
 سويونا ركن سئوئىنچىندىن چىمەلرىن سويو تىترەر
 مەھ يىللىرى ساجاق كىمى
 قىزلار تىللىن ساغ طرفە ھۆرەن زامان
 آغ يىل اسىر سولايىر
 سونبول لىرىن عطرىن آلىر اتك - اتك داغا يايىر
 سىنەلرىن كال مىوھسىن آخان چىمە يويان زامان
 اسمە توتور بونو سۆزىن شىن يارىاقلار
 بو قىزلارلىق آراسىندا بىرگۆزەل دە وار اودا آي تىكىن دىر. گۇرون بو

قىزلار ئىن ئاچچىنىدىكى، ھەر بىرى بىر پىرى دىر ئا تىكىنى نىچە ئوگور:

ئا قىزلار ئىن ئا سىندا ئا تىكىن

بىرلەن ئىر ئا شىق ئا بىر ئا تىكىن

ئا - گۆنە دىبىر داھا چىخمايىن

چىخار ئا ئىك ئو قارو ئو بىخمايىن

ئا قىز، نە قىز ؟

گۆزەللىككە ئا گۆزەلە ھىچ دىاردا ئو خدور ئا ئىز

ئىقتىگىن ئىككە گۆزەللىرىن ئا گۆزەللىن سا ئما ز كنىز

دانىشاندا ئا ئە بىل كى

ئو زلر ئا شىق بىر ئا غىزلا نغمە ئو خور

كۆنوللىرىن دىزگا ھىندا

ئو ز ئىنچە قىز نغمەلردن ئا قچا كىچر ئا ئىك ئو خور

ئازلى دىلبر، خومار باخىش، خوش ئادا

ئىنى گۆردوم ئورەك ئادلى ئا ئىندا .

بىلەللىككە ھەر قىممەتە ئولور ئولسون ئا تىكىنى ئا گىتىرمەك ئىستەيىر

- ئىر، بو موضوع ئوچون شورا قورورلار، شورا ئا كى لار ئا تىكىنى گىچ

ئىلە ئالماغى صلاح بىلمىرلر و دىبىرلر :

زوربالىقلا ئا كىگىنىز

ئا تىكىنىن دىارىندا ترسە بىتەر

ئا مگىنىز ئا ئا گىدەر .

ئا تىكىنىن لىقان باشلى ئىرىن ئالتىن - ئوستون بىلن قارداشلار

ئار دىر قوچا قلىقدا ئا ئىللار ئو خدور بىلەللىككە ئا تىكىنىن قارداشلار

ئىلە دوشمان ئا سىنا قارشى دورماق ئولماز، ئوللار ئىخماق ئوچون

ئىلە ئىشلىتمەك گىرەك دىر

دەدىگىنىز بو ئا تىكىن

گۆبىلە، ئا ئوز باشىنا گۆگرمەيىب

ئا ئلاشلىلان مىن لىر ئونون دەلى جومرد قارداشى ئار

بىر باشىنا مىن باشى ئار

ئا باشلار ئونجا كىمى قىرىب ئو كىسن

ھەر بىرىندىن مىن گۆگىرەر

كول ئالتىندان ئود گۆزەرر .

آل (۱) الیلن سالمالی سیز شورباسی نین دادینی

قاری قیزی بزندیرین پری قویون آدینی

بیزجه اول قارداشلارین آراسینا

گلین بوغان آتمالی ییق

صونرا بیر-بیر ایگیتلرین قولون ترسه چاتمالی ییق

چشمه لرین باشین گۆدون سویون گۆزدن بولاندیرین

قارداشلارین اورهک لرین بیر-بیریندن دولاندیرین

توستو گرهک بال آلماغا پتکدن

آل گئیبنن سۆت ساغانماز اینکدن

اوچروم حيله يولون توتوب قارداشلارین آراسینا آیریلیق سالیر، بو

آیریلیق اثرینده :

یالقوز قالدی ائل ایچینده آی تکیین

مینیب اونو چاپدیردیلار دای (۲) تکیین

آی تکیینن هارایینا اولمادی بیر های وثرن

تانیشلاری هوروت - هوروت باخدیلار

آی تکیینن گۆز یاشلاری آخدیلار

آی تکیینن اسیر اولماسی استعمارین تۆرونا دوشمک دئمکدیر، شاعر

استعمار وورموش بیر محیطی گۆرنه گۆزه ل تصویر ائدیب دیر:

زمان الی وراقلایب جئوریلدی وراق لار

آد - سان لارین ائشیدنده دامبیلدادی قولاق لار

یارماچی نین بگندیگی دیلده یازیب پوزارلار

اؤزلریندن اوزاقلاشیب گۆز یوممادان آزارلار

آد - سانلارین اونودوب، هوبت لرین ایتیریرلر، ملی افتخاروقهرمان

- لیق یئرینه نؤکرلیگه و یالتاقلیغا اؤگونورلر، شاعر گۆزه ل دئییر:

اوحا - اوحا سارایلارین قاباغیندان اؤتن زمان

بیر-بیر ییله بوی بویلارلار کی او ائوین

حوووضون کیرلی سویون من جکرم

او باغانی یای اولاندا فلان خانا من اکرم

او سارای دا ایشله میشم بیر نئجه گون

اوشاغی نین اسکی سینی آنام بووار

خان دده می دؤگدورنده

من بىر بارماق اوشاغىدىم
 دەقتا ئىدىن، ئاتاسىنى خان دۇگدورۇپ خۇنكى ئاتاسى خانىن اۆزۈنە قايىر
 - مىشىدى. اونا گۆرە ئاتاسىنى تەقىرىكار و خانى حەلى بىلىپ دىيىر:
 آغىر سوچ (۳) دورا و جالارا قايىرماق
 يىنىش نەدىر، يوققوشلار قايىرىن
 الجاق گىرەك سىز يۆكۈن آپارىن
 دىنمەك دىر مەن سىر دىدىن دواسى
 دانىشماق دىر ياشىل باشىن بىلاسى (۴)
 استعمار بونو سۆيەر، انسانلار مەلىق اولماق و اۆزلىرىن اونسۇدۇپ
 قىرتلىرىدىن خىرىسىز قالمالىدىرلار.
 سىجىللى سىز ياشاماق شەرف بىلىن
 اۆز اوزونۇ قارالاسىن آدىن سىلىن
 و بىرلىن بىر قورۇ آدا
 جۆرەك آتلى او پىادا
 كىچىك اولسون بىلىن اۆزۈن زەلىقلى
 آدىن اولسون جايىرلىن اسمەلى
 دىنەر دىلى قادا خانلىن دىنمەن
 غىرىت آدىلىت بىلەن مەنمەن
 روى شاد حىار باغچا سانىن فارسجا گۆزەل سىر رىبەلى سى وار دىر كى،
 بو مەنانى آيدىنجا آدا ائىدىر، باغچە بان دىدىگىنە گۆرە سىر گون
 (سىرگ) ه گىدىر اوردا گۆزەل گىچ بىر قادىنى گۆرۈر كى، اصلان (شىر)
 - بىن اوستونە مەنەر، بونونا اىپ سالىپ ھىرانا اىستىر آيارىر.
 باغچە سان فەكر ائىدىر كى بو شىر اۆزۈن تانىمىر و اۆز قىرتىلىدىن
 خىرى بوخدور، بوخسا بىر گىچ قادىننى سىنە اسىر اولمازدى. بىر
 رىبەلى دە بو مەنانى بىلە سۆيە بىر :
 بىرىدىم از آن مەوش شىر سوار * بىستى بە سىر شىر چىونە افسار؟
 گىفتا كە ھىر آن كى كە خورانشناخت * آوردن او سەل بود زىر مەار
 قايىداق آى تىكىن ماحراسىنا، آى تىكىن اۆجروما تىلىم اولمور،
 اوسون قارىشىندا مەقاومت گۆستەرىر :
 جارمىخدا دىر او زامان دان آى تىكىن
 و ىرمە بىدەر ال دن ھە اۆرىگىن

یاتما یانلار ائشیدیرلر ناله سین
 زاریلتی سین ، سیزیلتی سین ، وای سین
 آت تکین مایوس دگیل، اوز ملتینه امید و اینام بسله ییر، یقیــــن
 بیلیر کی، ملتی آیاغا قالخیب اونو اسیرلیکدن قورتاراق دیر.
 شاعر آت تکینین دیلیجه بئله دئییر:
 قاسیرغالار اؤنونده من دایاننام
 اونوتما سا آلا گؤزلو یار منی
 یانار^(۵) داغ تک قارنیم ایچی اؤدلو دور
 دؤندورانماز اوچروم کیمی قار منی
 منیم یاریم بیر گؤرونمز آتلی دیر
 یئل تک اوچار، توفان کیمی سسله نر
 دار گؤنومه منی گزیب تاپان دیر
 افسانه لر دونیا سیندا بسله نر
 من آتی نین کیشمه سین تانیرام
 یئرشیندن فلک آتی نال سالار
 ایلقاریندان هئج بیر زامان دؤنمز او
 دیری گؤزلو یانار اودا سالسالار
 آت تکینی اسارتدن قورتاران یالنیز ائل اولایله ر. ائل ده اوزاشتا
 – هینی دؤشونوب اوچروم ایله مبارزه یه قالخیر، ملتین شعاری بودور:
 گلین گئده ک یورولما دان اؤزوموزو تاپماغا
 قورشانمایاق ایشیقلی گون خورولداییب یاتماغا
 قومسالیقدا دام سالدیرماق دؤز دگیل
 اگری یوللار بزنسه ده دوز دگیل
 بو منظومه ،یورد و آزادلیق شوگیسینی ان یوکسک درجه ده گؤسترمکدن
 باشقا درین تعبیرلر و چیلخا آذری لغتلر ههتیندن زنگین دیر.
 بو ادبی قایناقلاردان فایدالانماق اوچون بو کتابین مطالعه سینی
 اوخوجولاریمیزا تاپشیریریق .

– صون –

(۱) آل = هیله (۲) دای = ایکی باشلی ارکک آت (۳) سوچ = گناه آجرم
 (۴) یعنی زبان سرخ سر سبز می دهد بریاد (۵) یانارداغ = کوه آتشفشان

* آتاش سۆزو *

* جانانداں آیریلان جانداں آیریلار .
 * عاشیق گۆردوگونو چاغیرار .
 * عاشیقه سۆز دگمهز، چیرکینه گۆز !
 * بختین یاتدی، سن ده یات !
 * بدبخت اووا چیخدی، داغلاری دومان آلدی !
 * وفالی دوست یادا اولماز، گۆرمهسه قیرخ ایل سنی .
 * ار آلتیندا آت اولور، غیرت آلتیندا عار !
 * انصاف قانونلارین آناسی دیر .
 * انصافی اولمایانین ایلقاری دا اولماز .
 * دنیادا هر شئی ساتیلیب-آلینار. ناموسدان باشقا !
 * بیر گون یارانان، بیر گون اوله جک .
 * هر گجه نین بیر گوندوزو وار .
 * هرکس آتا بیلەر، اما، وورا بیلمهز .
 * هر میوه اؤز واختیندا یفتیهر .
 * هر گئدیشین بیر گلشی وار .
 * هرکسه اؤز وطنی عزیزدیر .
 * هر یغمیشین بیر دادی وار .
 * هر دردین بیر درمانی وار، تاپانی گرەک .
 * اؤزگه تویوغو اؤزگه یه قاز گۆرونیر .
 * اؤزو فازاغمایان، مال قدری بیلمز .
 * سن وورمادین، من ییخمادیم، بس بونا نه اولدو ؟
 * بی غیرت اوغولدانسا، ناموسلو قیز یاخشیدیر .
 * بختین گتیرنده بدبختلیگینی یاددان چیخارتما .
 * چاپقینچی اولسان دا، انصافی الدن وفرمه .
 * آروادین عصمتی، ارین عزتی !
 * گۆزهل گۆرونر، چیرکین بورونر .
 * ایلقارینداں دؤنن نامرددیر .

✽ تلیم خان و شعر صنعتلری ✽

ساوه و عراق عجم تورکلری نین گؤرکملی و بؤیوک شاعری تلیم خانین جامع و رنگین دیوانی ایگیرمی ایل تدقیق و تحقیقاتلار صونرا چاپا حاضیرلانیر .

آز- چوخ عزیز وارلیق درگی سی و تبریز رادیوسی بو آدلیم شاعری حرمتلی اوخوجولارا تانیتدیرمیشلار، بوندان بقله نئجه آردیجیل مقاله ده بو هنرلی شاعرین بعضی اثرلرینی شعر صنعتی باخیمیندا تدقیق ائده جگیک .

۱ - حذف

وطواط " حقائق السحر فی دقایق الشعر " آدلی کتابیندا " حذف " باره سینده یازیرکی :

" بو صنعت ائله دیرکی دبیر یا شاعر نثر یا نظم ده معجم حرف- لریندن بیر - ایکی یا نئجه حرفی سیلیر و سالییر " بو تعریفه گؤره تلیم خانین حذف صنعتینه باغلی اولان شعرلریندن نئجه مورد مثال کتیریریک :

شاعریمیزین آشاقادا گلن " الله اعلا " و " سردارا گرهک " عنوان لی ایکی قوشماسیندا نقطه لی حرفلر حذف اولوبلار :

✽ الله اعلا ✽

مالک الملک دور اول الله اعلا ✽ وار دور او درگاهدا ، صدود گدا محرم الاسرار دور ، دردلره مرهم ✽ هر عمل گر صالح اولسا معنادا

oooooooooooo

محمد رسولا ، دامباد کرم ✽ عالمه سرور دور ، مالک ارم او دم عطا اولور اولار اعلم ✽ او دم معلوم اولور ، محرم اعدا

oooooooooooo

سالور مال و اموال هم ملک و املاک ✽ رد اولور سرده هر کمال ادراک اولور آدم حور ، ملک لر هلاک ✽ امر اولور صور سالور عالمه صدا

oooooooooooo

محمد و آل محمود احمد ✽ وار دو دو عالمده اولاردا ، متدد

راه و فرور رسولا سمداده اسد * محرم اسرار دور واحد احدا

oooooooooooo

آدم اگر هرگاه اولماسا گمراه * صراط اولور والله اولارا گمراه
" ظلم " اگر صائم اولسا سال و ماه * درم و فرور ، هر مطهر او آدا

oooooooooooo

* سردارا گرهک *

گرهک گبول و فرمک ماه رولره * سوداده اولماسا سر، دارا گرهک
سرمهلو و سمهلو اولاهما مدام * ماه رولر مدام سردارا گرهک

oooooooooooo

ملول اولما دلدار دردهام دگول * کودکه و فر مده دردهام دگول
حسوده گرم اولما دردهام دگول * حسوده کم مهر و سردارا گرهک

oooooooooooo

او دم دورور مسلسلر اسمگه * اصل اولماسا صالح اولور کس مگه؟
مراد هر دم ورور آس کسمگه * آس و کسمک اولور سردارا گرهک

oooooooooooo

گوک کلام اما سراسر آلم * و ترسه درد و الم سراسر آلم
حکمه رام اولدولار سراسر عالم * کاوس و سلم و طور سردارا گرهک

oooooooooooo

" ظلم " مطرود آدا علاردا دد اولسا * کسر ادادی عالمدرده آرا اولسا
اگر عدل و عالمدرده داد اولسا * حسودلار و ورولا سردارا گرهک

oooooooooooo

تلمیم خانین " آغلادا " آدلی شعرینده کی، عینی حالدا بیر " جیغالی
تجنیس " دیر، " ب " و " م " حرفلری حذف اولونوب بونا گوره بو شعری
اوخویاندا دوداق - دوداق دگمیر :

* آغلادا *

قانلی تیورین چکر قانلی صداقدان * ها ایستهر کی، دیده لری آغلادا
آغلا گوزه ل آغلادا * حسرت چکر آغلادا
صیاد اول سن چیخ داغا * مرغلینی آغلادا
ناحق یقره آغلادیرسن ای جوان * ار اودور کی، ارکاندا ار آغلادا

oooooooooooo

صیاد گزه را، شکارینن داغینن * لاله آغلار، زارو گریان داغینن
 عاشق دئیر داغینن * قارالشیر داغینن
 عشقینین چکن لیرین * جگرینده داغینن
 عاشق دئیر حسرتینن داغینن * آج زولفونو سینن اوسته آغلادا

سین درد دلین سینده قالدی * اوخلارین ساجیلدی سینده قالدی
 عاشق سینده قالدی * نارلار سینده قالدی
 تولک ترلان شکاری * ککلیک سینده قالدی
 حیه تک ساچلارین سینده قالدی * حاضر اول سن ناگه سنی آغلادا

گر جراح سن علاج ایله آق یاره * بارالهی آزار گل سین اغیاره
 اسیر اولدوک اغیاره * گمک اوزو آق یاره
 عشقینین چکنینین * جیگری دیر آق یاره
 ار، گره کدیر، قارا قلیج آق یاره * چالا، کسه، جیگرینی، آغلادا

عشقین سرده نه سودادی نه قالدی * دیله سالدین ککلیک سینده قالدی
 عاشق دئیر نه قالدی؟ * حسنون تک آینه قالدی
 آتسا اوخون قان اقدەر * چله سینده نه قالدی؟
 اجل گلدی یول یاخیندیرنه تالدی * "طللی خانی" دله، گکچه، آغلادا

"چیخب" ردیفلی شعرده تلیمخان نقطه سیز حرفلری حذف ائدیپ و
 شعر ائولرین (بیتلرین) نقطه لی حرفلر ایله بنا ائدیپ دیر، البته
 (ی = پ = ب) صاییلیر:

* چیخب *

شفتینین زیبی زینت نقشی * غنچه نین پشتینن پیشینن چیخب
 زرخین غبغبین بنقش بیضی * جنتین پنجنینن ششینن چیخب
 بیزی بیخن زن نیشزن نیشی * بی شفقت شقی بتینن چیخب
 نقض بغض غیظ غضبی پیشی * زیرینن تیشینن قیشینن چیخب
 زیب، زینت نن نقش غبغبینن * چیخن شفقینن شفق جیبینن
 بیزی بیخن شقی زشت زیبینن * تیغ غیظ، غضب خیشینن چیخب
 بت نجیب نقشین خیزی جنبشینن * بیزی بیخن بت شقی قشقیینن

حسین خان باغبان* (۲)

که جوینداز تو درگردون نشانه	بزی همچو عقابی تیز پرواز
فراز سر بلندیت آشیانه	به اوج سرفرازی برگشافت
ترا بینند زی بالا بینند	بزی شاهین که گر خواهند مردم
نه چون خاکت بپزیر پا بینند	که افتد سایه بالت به سرها
خروشی درفکن دراین کهن دیر	بزی تندر، بزی طوفان، بزی برق
چراغ آذرخش آسمان سیر	که اغزون ترزیک لمحہ نشاید

"مهرداد اوستا"

حسین خان در دوران پیش از مشروطیت

حسین خان از بدو جوانی باغبان حاج میرزا آقا فرشی آزادخواه معروف بود و بر اثر معاشرت با وی از افکار مترقیانه اش متأثر شد و چون بر اثر صداقت و آزاد اندیشی، استعداد پذیرش و دگرگون شدنش زیاد بود به زودی ذهنش بیدار گردید و برای ایجاد تحول و دگرگونی اساسی در سیستم حاکم بر جامعه آن روز آماده تر شد.

گر حیات جاودان بی عشق باشد، مرگ باشد

لیک مرگ عاشقان باشد حیات جاودانی

حسین خان که مردی آهنین پنجه و نترس بود در کسوت باغبانی از جوان - مردان نامدار تبریز نیز شمرده می شد و اغلب قداره بندان آن روزگار از وی حساب می بردند.

ظاهر زاده بهزاد ضمن معرفی وی، از رشادت و جلالت حسین خان که در اوایل مشروطیت حتی با خود ستارخان سردار ملی دست و پنجه نرم کرده بود داستان شنیدنی نقل می کند که نشان دهنده گردن فرازی و دلاوری می باشد: "حسین خان مردعا می، خوش قلب و خوش طبیعت بود، همواره از نفوذ اربابش حاج میرزا آقا فرشی به نفع بیچارگان استفاده می کرد و حتی الا - مکان از تعدیات فراش ها و محکمه ها جلوگیری می کرد. باغبان قبل از مشروطیت جزو ششول بندها بود...."

■ بخش اول این سلسله مقالات در شماره ۸ - ۷ سال ۶۴ محله واریق چاپ شده.

در آغاز شهرت حسین خان، شبی ستارخان برای بردن او، به محله لیل آباد آمده و در نصف شب با حسین خان مصاف و با هم گلاویز شدند، چه مدتی زد و خورد آنان طول کشید معلوم نیست، همین قدر می دانم که بدن هر دو سوراخ شده و در نتیجه مدت ها هردو سخت بستری شدند. همیشه جای زخم خطرناکی در صورت حسین خان باقی مانده بود. ولی هیچ کدام یکی به دیگری فاشی نیا مده و از هم جدا شده بودند و به همین علت در ایام شدت جنگ (نبرد) های یازده ماهه (م) قدر همدیگر را می دانستند و ستارخان از روی عقیده و ایمان به شجاعت حسین خان پاسداری با زار را به او و مشهدی محمد علی خان واگذار کرده بود^۱

در اوائل مشروطیت شهر امنیت نداشت و بیم آن می رفت که فراسان به سران آزادی لطمه وارد آورند و پیادست به غارت و چپاول و آزار مردم بزنند، لذا سران مرکز غیبی تصمیم گرفتند که شب ها امنیت محلات تبریز را توسط فدائیان تامین کنند. هر محله توسط چند فدائی زیر نظر یک نفر سرکرده پاسداری می شد، زنده یاد حسین خان نیز سردسته فدائیان محله لیل آباد بود.

ستارخان سردار ملی که هنوز به کسوت مجاهدین در نیا مده بوده ایمن کارها با نظر تمسخر می نگریست و همان شب تصمیم گرفته بود که به کوی لیل آباد رفته و شبانه حسین خان را با خود به محله میرخیز ببرد چنان که چند شب قبل از آن "قلعه وان باشی" را از بازارچه شیشه گر خانه برده و چند روز بعد آزادش کرده بود.

سرزمین آذربایجان که همیشه مهد پرورش این تیپ جوان مردان و عیاران بوده، انقلاب مشروطیت نیز با آن آرمان های متعالی و اهداف روشنگرش، در این زمین بارور که پر بود از این مردان دلاور و انسان دوست توانست تعداد زیادی از آنان را پرورش داده و برای دفاع از انقلاب و حاکمیت قانون آماده سازد و در نتیجه این اقرا دجا نباز در پیروزی آزادی خواهان برخورد کامی نقش بس بزرگی بازی کردند زیرا این را در مردان در برابر ستمگران می ایستادند و از مردمان ستم دیده دفاع می کردند چون آنان "علیرغم قضاوت های گوناگون و به مصداق هر کسی بر حسب فهم، گمانی دارد دو خصوصیت بارز و دو وجه مشترک داشتند، اولاً هیچ یک از آنان برخاسته

(۱) طاهرزاده بهزاد - قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران ص ۴۴۵)
۴۲۳

از طبقات اعیان و اشراف و چپا و لگرجا معه نبودند، ثانیاً خود اغلب بر ضد همین طبقات قد علم می کردند و وزیر با رظم سلاطین نمی رفتند. از این رو، عامه مردم که دل پر خونی از مأمورین حکومت داشتند پایداری آنان را در مقابل با حکام و داروغه های دست نشانده شان قدر می نهادند" ^۱

در دوران پیش از مشروطیت این طیف افراد جوان مرد بودند که بر علیه مظالم و زورگویی های شان، خوانین و ملاکین خو نخوار قد علم می کردند و خواب راحت را از چشم آنان می ربودند. زندگی و مبارزات، قاجاق نبی ها، کرم ها، فرهادها، حاج اللهیارها، حلاج اوغلوها و شیر زن معروف زینب پاشاها هنوز هم برای مردم آذربایجان الهام بخشند.

خود ستارخان سردار ملی و برادر بزرگش اسماعیل از جمله این بزرگ مردان بودند که سال ها با اعمال حکومت قاجار در جنگ و گریز بودند و بالاخره اسماعیل جان شرافت را در این راه باخت و به دست همان افراد ستمگر به قتل رسید و برادر کوچکش ستارخان بنا به وصیت پدرش مرحوم حاج حسن قره داغی تصمیم گرفت که انتقام خون برادرش را از رژیم قاجار بگیرد.

نادر میرزا در باره حاج اللهیار و بر خوردم مردم تبریز با این مرد شجاع و غیرتمندی نویسد:

" او با ۲۷ تن به بازار آمد، علی علی گویان، حاج رجبعلی داروغه را که مردی دلیر بود به حجره کریم نیل فروش، به غیره بگشت، بدین بهانه که او گفته تبریزیان بی غیرت باشند، در این واقعه، محمد امین خیابانی ملک الشعراء تبریزیان (شاعر مردمی تبریز) شعرها گفته، مطلع یک چکامه این است:

گل سنه بیر عرض اشدیم اول جعفر دارداریدن

اول پلنگ بیشه غیرت حاج اللهیاردان

این شاعر مردمی (محمد امین) اکنون به تبریز نزد اینان معززا است، دیوانی بزرگ دارد. عجب این باشد که تا بدین روز یا زده نوبت آن دیوان را با خط زیبا چاپ کرده اند اکنون باز کمیا با است. نظم این اشعار به مذاق تبریزیان، چون شعر فرخی، فردوسی و عنصری باشد. چون شب های زمستان به صحبت نشینند این دیوان بر خوانند" ^۲

حسین خان باغبان نیز از جمله عیارانی بود که از عنفوان جوانی در برابر ستمگران مردانه می ایستاد و از بینوایان حمایت و پشتیبانی می

(۱) منصورخانلو- تبریز قدیم - ص ۱۱۹ - (۲) همان کتاب ص ۱۱۸

می کرد و چون مردی با وجدان بود و در قاموسش واژه خدمت به خلق جایگاه ویژه‌ای داشت لذا سراسر عمر شرافتمندانه‌اش را در راه تحقق این هدف و الایش صرف نمود. وی پیش از مشروطیت در سراسر تبریز به ویژه در محله لیل آباد به مردانگی و حمایت از ضعفا معروف بود. در این ابیات م. شبسترلی خصلت مردانگی و شخصیت نوع پرور وی را به خوبی ترسیم کرده است :

لیل آبادین اصل آرغا سیدیر ایندی حسین خان
ظالم لر امونونده

عرشه او جالیر هاردا کی یو خسول لارین آهی ،
هر یئرده کی انسانلارین عاجزلیک اولور تکجه گناهی،
هر یئرده کی، دول لار و یتیم لر
پیس گونده دیر اهریمن الینده
سیمرغ کیمی اوردادی باغوان
مظلوم لارین اولموش دیر او دار گونده پناهی
لاکن نه اونون اردوسو واردیر، نه سپاهی
هر یئرده او حاضردی سه، هئچ یئرده ده یو خودور
هر ظلم ائده نین قلبینه او خدیر
باغوان دیر او دائم الی بئلده
لاکن قولاغی، فکریمه ائلده
ظالم لره دشمن کسلیب دیر او ازلده
هم باغدادی، هم داغدادی ، هم شهرده ، چؤلده ...
باغبان در کسوت مجاهدین

حسین خان در آستانه جنبش مشروطیت، برای شرکت در انقلاب، زمینه ذهنی لازم را دارا بود چرا که خود مردی آزاد اندیش و انسانی عدالت طلب بود. او با وجود آن همه رشادت و تهور که می توانست با دست به یکی کردن با اعمال زورگویی حکومت، با غارت و چپاول مردم، زندگی مرفه‌ای برای خود فراهم آورد. لکن وی با قناعت کردن به همان زندگی ساده و بی تکلف، رهائی مردم ستمدیده از زنجیر بیداد را هدف قرار داده بود.

دول لار و یتیم لر اونا آد و فردی حسین خان

ظاهرده سوسان ، ساده بیر انسان

قلبینه و لاکن جوشار آل قان

چالغار نغجه کی عمانی طوفان
 بیر گون تانیدی باغوانی هریان
 بیر عاجزی دؤیدوکده بیر اعیان
 اصلان کیمی باغوان
 اعیاندا ن اونون آلدی قصاصین
 تهدید اقله دی محتکری بیر گون اولومله
 آخر تانیدی باغوانی محمدعلی شاه دا
 (م. ش. بسترلی)

درحالی که در همان موقع افرادی مثل نایب کاظم دواتگرا و غلوها که با اصطلاح از لوطیان محله ده وه چی ولی لمین به تمام معنی بودند و از زور بازوی خود در جهت اجاف به مردم استفاده می کردند به محض شروع نهضت در صف ضد انقلاب قرار گرفته و به عوامل مزدور استبداد تبدیل شدند برای این که فهمیده بودند در صورت تحقق مشروطیت و استقرار حاکمیت قانون دیگر نخواهند توانست زانو وار خون بیچارگان را مکیده و به حیات ننگین خود ادامه دهند.

معاشرت حسین خان با حاج میرزا آقا فرشی که او خود از الهام گرفتگان طالبوف تبریزی بود نیز تخم اندیشه های نو و متعالی آزادی خواهی و بهروزی جامعه را در ذهن بارور باغبان کاشت و او برای نخستین بار فهمیده که دنیای دیگری نیز هست و باید به او دست یافت. در صورتی که بودند افراد سرشناسی مثل نایب محمد اهرابی که علاوه بر شادت و تهو به صفت جوانمردی نیز متصف بودند ولی چون دارای ذهنی خلاق و افکاری روشن نبودند و از هیچ منبع انقلابی نیز تغذیه نشده بودند، نخست در برابر استبداد و مشروطه خواهی بیطرفی اختیار کرده و سپس خود و برادرش "نایب علی" بر اثر ارتکاب کارهای نادرستی، از سوی رهبران انقلاب مضر به نهضت تشخیص داده شدند و چنان که در شماره های آینده خواهد آمد مدیه دست مجاهدین از جمله حسین خان باغبان از پا در آمدند و محله اهراب توسط مشروطه خواهان آزاد گردید. ولی حسین خان و امثالش افرادی بودند که از مدت ها پیش از شروع نهضت آرزو می کردند وضعیتی پیش بیاید و آنان بتوانند بایک حرکت قهرآمیز رژیم سرتاپا واپسگرا و ستمگر آن روز میهنشان را از قدرت ساقط کرده و به جای آن نظامی دادگسترکه استقلال کشور و آزادی هموطنانشان را به همراه داشته باشد ایجاد کنند تا خود و

فرزندانشان در چهارچوب آن خوشبخت و سرافراز زندگی کنند، با ایمن سابقه ذهنی، حسین خان از جمله انقلابیونی بود که با چشمی باز و دبدی روشن قدم در دایره انقلاب گذاشته و با ایمانی راسخ و باوری محکم در آن شرکت کرده بود.

لازم به یادآوری است که این همه استعدادپذیرش و بیداری و چنان در جوانی مثل حسین خان ضرورت داشت که او را برای خدمات بزرگ آینده اش آماده سازد ولی این ویژگی ها برای حانبازی و ایثار کافی نبود، چراکه آموزش تشکیلاتی و پرورش معنوی شخصیت ساز لازم بود که او را طوری تربیت کند که با تمام وجود دل در گرو مرادش یعنی آزادی گذارد و شمع وجودش یک باره در شب ظلمانی سوخته و دنیای پیرامونش را روشن سازد.

آن شرایط خاص و موقعیت استثنائی سیاسی و اجتماعی، سازمانی انقلابی را ضرور می ساخت که تمام این نیروهای مستعد را شناسائی و در یک تشکیلات منظم دور هم گردآورده و با آموزش فنون نظامی و تعلیم رموز سیاسی، آنان را برای روزهای آینده آماده سازد چون از یک دست هر قدر هم قوی باشد صدائی نبر نمی خیزد. گذشته نه چندان دور مثل آئینه ایمن واقعیت را منعکس می کرد چون عیاران و جوانمردان مثل قاجاق نبی، حاج اللهیار، اسماعیل برادر بزرگ ستارخان سردار ملی و سایر فرزندان خلق با این که سال ها خواب راحت را از چشمان دشمنان خلق ربوده بودند ولی آخر زر، زور و تزویر ستمگران بر آن ها فایق آمده و آنان را از پا درآورده بود. این واقعیت چند روز بعد در تهران و سایر نقاط ایران به وضوح نمایان گردید چون پس از به توپ بسته شدن مجلس شورای ملی، دموکراسی در سراسر ایران برجیده شد چراکه با وجود افراد رشید و متهوری سازمان و تشکیلاتی نبود که آن ها را منسجم کرده و در برابر خودکامگی وادار به مقاومت نماید. در خود تهران آزادیخواهان دلیری بودند که حتی روز کودتا توانستند ساعت ها با شجاعت در برابر کودتاگران ایستاده و تعداد زیادی از آنان را نیز از پای درآورند ولی چون نیروهایشان پراکنده بوده به جایی نبردند، لکن در تبریز سر رشته نهضت در دست مردان مدیر و هوشیاری بود که با بینش عمیق و دیدی آینده نگر ضرورت یک چنین سازماندهی را تشخیص داده و با مهارت و کاردانی دست به ایجاد یک چنین تشکیلاتی زدند که بعدها به مرکز غیبی^(۱) معروف شد. سران مرکز غیبی

(۱) برای اطلاع بیشتر از این تشکیلات ر.ک به نقش مرکز غیبی تبریز در انقلاب مشروطیت ایران - به همین قلم.

اشخاص مستعد را شناسایی و نظر آنان را به عضویت سازمان خود جلب می‌کردند حسین خان با این که از طبقات پائین اجتماع برخاسته بود ولی در سطح تبریز شخص گمنامی نبود و رهبران مرکز غیبی نیز این نوع افراد با ارزش را مد نظر داشتند. چنان که ستار خان سردار ملی^(۱) را پس از مطالعات لازم به عضویت تشکیلات خود پذیرفتند. مرحوم دکتر سلام الله جاوید درباره عضویت حسین خان می‌نویسد :

" کاردانی، رشادت و درستکاری حسین خان جلب توجه رهبران مرکز غیبی را نموده و او را به عضویت فرقه اجتماع عیون عامیون پذیرفتند " (۲)
وئ پس از عضویت در سازمان مجاهدین در میدان مشق محله لیل آباد حاضر و در تمرینات نظامی شرکت می‌کند. طاهرزاده بهزاد می‌نویسد :
" باغبان پس از اعلان مشروطیت در میدان مشق لیل آباد مشق و در تیر اندازی ها شایستگی نشان داد و سایر مجاهدین او را دوست می‌داشتند " (۳)
پس از عضویت در این تشکیلات است که شخصیت حسین خان ساخته و پرداخته شده و به یک عقاب شیزپرواز تبدیل می‌گردد و دیری نمی‌گذرد که به آن مقام بزرگ قهرمانی دست می‌یابد به تعبیر مرحوم نصرت الله فتحی :
" اکثر این اشخاص که عنوان (مجاهد فی سبیل الله) با خود داشتند و سنا به خاصیت شورش از اعماق اجتماع بیرون آمده بودند اغلبشان سراج، حلاج، فلاح و غیره بودند، بر اثر تربیت سیاسی و پرورش روحی ایمان بخش و اخلاق آموزی که یافته بودند در عالی ترین مراحل عرفانی قرار داده شده و بهترین صفات یک مرد آزاده و تلاشگر و وطن پرست را در خود جمع داشتند و از این رو اگر نهضت مشروطیت به پاکی و بیرنگی نخستینش ادامه می‌یافت، انسان های تربیت شده در آن ماحرا می‌توانستند بهترین مواد خام برای ساختن مدینه فاضله ای که مورد انتظار مردم بود قرار گیرند زیرا وجود آن ها در حکم زمین های بکری بود که بذرکاشته شده راه نیکو ترین وجهی می‌رویاند و مانند همه متحد فکری طول تاریخ جهان که به وجود بذر سالم نیازمند بوده اند و هستند. بلی بدان گونه که در موقیع طوفان امواج دریا بزرگترین ماهی ها را از قعر دریا بیرون آورده و به ساحل

(۱) برای اطلاع بیشتر از نحوه عضویت سردار ملی در مرکز غیبی را که به همان

کتاب ص ۱۰۵ ، (۲) دکتر جاوید - فداکاران فراموش شده - ص ۶۱

(۳) طاهرزاده بهزاد - پیشین - ص ۲۵۵

می ریزد، نهضت اصولی مشروطه نیز این خاصیت را از خود نشان داد که استعداد های فوق العاده و لیاقت های نهفته در اعماق اجتماع را بیرون آورده و در میادین اجتماعی رها ساخت" (۱)

از این تاریخ به بعد است که حسین خان شب و روز نمی شناسد و به کارهای انقلابی سرگرم است و کمتر به کار و مشغله شخصیش می رسد، چنان که پس از انتخابات اولین دوره، مجلس شورای ملی که حاج میرزا آقاسی فرشی از سوی مردم آذربایجان به نمایندگی مجلس انتخاب و عازم تهران می شود، وی با غش را به حسین خان احواره می دهد و باغبان نیز بر اثر شرکت در کارهای انقلابی نمی تواند به امور باغ برسد و در نتیجه ضرر می کند. حسین خان پس از آغاز مشق نظامی در تبریز به زودی استعداد سپاهی گری و لیاقت فرماندهی خود را نشان داد و در نتیجه به سرکردگی محاهدین محله، لیل آباء برگزیده شد و در طی جنگ های یازده ماهه، وی علاوه بر این که محافظت بازار را برعهده داشت و در نبردهای مختلف و ماموریت های خطرناک شرکت می کرد، شبیخون او با شان محله، ده وه چی را خنثی می کرد و خودش با چالاکي و جسارت بیش از حد به سنگرهای دشمن شبیخون زده و اغلب سردستگان آن ها را به اسارت می گرفت" (۲)

(۱) نصرت اله فتحی - دیدار همرمز ستارخان - ص ۲۹

(۲) طاهرزاده بهزاد - پیشین - ص ۴۲۳

ساوالانین قالانی:

لایلای دئیم سس بؤروسون قالامی
یوخو توتسون بو گؤزلری آلامی
آله آله مندن منیم بالامی

لایلای لایلای سنیم نازلی امگیم
سنه قوربان ایکی گؤزوم ببهگیم

(۲۱۵)

* صون *

عید نوروز و سال نو مبارک باد

نوروز بايرامی و يئنی ايليميز قوتلو اولسون

وارليق درگيسي نين ۱۳۶۵ - اينجی ایللی صون صایی سینی نشرائه وکن نوروز بايرامی و يئنی ایللی عزیز اوخوجولاريميزا تبریک دئييب، يئنی ایلین یوتون شانلی ایران ملتینه، خصوصاً عزیز اوخوجو لاريميزا مبارک و اوغورلو اولماهینی ديليریک. يئنی ایلده درگيميز ۹- اونجو ایلينه گیره جک. گشون سگگینز ایلده وارليق دا کی یازیلاريميزلا آنا ديليميزین اساس قایدالارینی، ادبیاتیمیزی، یازی قایدالارینی و بیر سؤزله دیل و فرهنگیمیزی تانیماقا و وارلیغیمیزی اولگن نمکه موفق اولدوق. آنا ديليميزده سؤیله تن گؤزه ل شعرلی اوخودوق، دیل و ادبیاتیمیزین زنگینلیگینه تانیش اولدوق و بیر چوق شاعر و ادبی شخصیتلریمیزی تانیدق. صون گوتلرده ديليميز و ائليميزین تاریخی باره ده چیخان کتابلاردا وارلیغیمیز حقینده بیلگیمیزی بیر حده قدر تاماملامیش اولاجاقدیر. ایندی اوخوجولاریمیز ادبی ديليميز، ادبیات و فرهنگیمیزله دریندن تانیش اولوب، شاعر و یازیچیلاریمیز اؤزارا دیجیلیقلاریله ديليمیزی و ادبیاتیمیزی داها دا زنگینلشدیر مکنه دیرلر. امیس اندیزیک گله جکده یاشاریلاریمیز داها گتیش مقیاسدا دوام ائتسین و يئنی ایلده صدامین سقوطيله ظفر ایله بیرلیکده بازیش قوروشاق.

وارليق

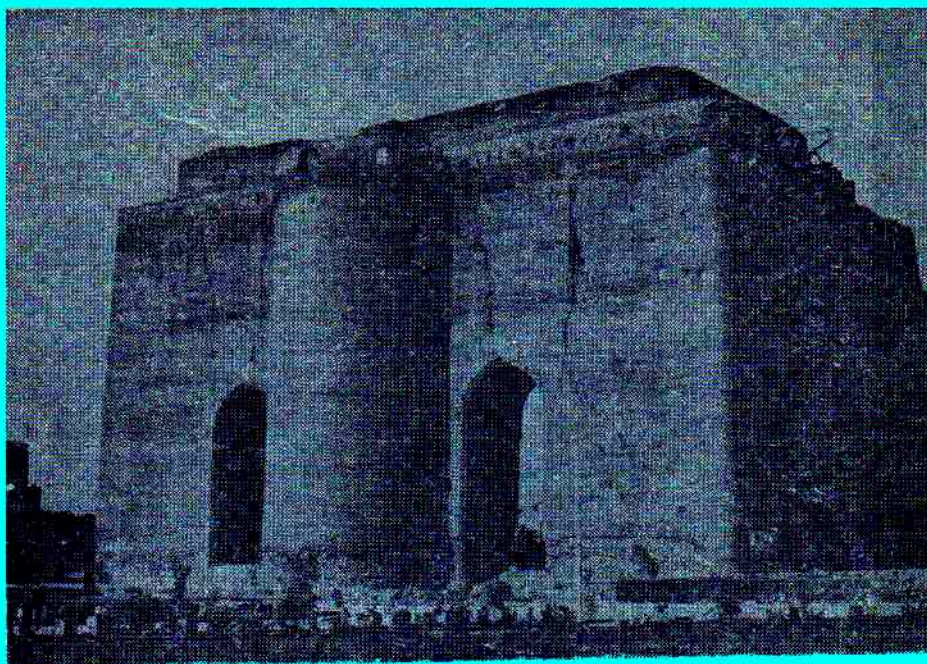
تورکلرین تاریخ و فرهنگینه بیر باخیش

و

تاریخ زبان و لهجه های ترکی

کتابلاری چاپدان چیخدی. کتابچیلاردان و وارليق دفتریندن

آلابیلیرسی نیز.

مغرور دایان ، آئین آجیق ، اوزون آغ ، تگ آلاها اگیل ، ارکیم ، آی ارکیم
 اوندان باشقا ، سن بیر کسه اگیلمه قارشیندا گور اگیلرکیم ، آی ارکیم !

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر : دکتر جوان هیئت

تهران ، خیابان ولی عصر ، کوچه پیدی شماره ۱۷

تلفن عصرها ۶۴۵۱۱۷

چاپ کاویان - مهدان بهارستان